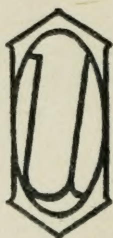

3 1761 05728362 4

SPISY F. X. ŠALDY

SVAZEK PRVNÍ:

ŽIVOT IRONICKÝ A JINÉ POVÍDKY

V PRAZE

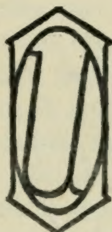
NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. 'UNIE'

1912

ŽIVOT IRONICKÝ A JINÉ POVÍDKY

NAPSAL

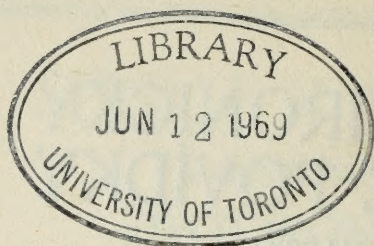
F. X. ŠALDA

V PRAZE

NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. 'UNIE'

1912

TISKEM »UNIE« V PRAZE.

SLOVO ÚVODNÍ.

Zahajuji své Spisy (ne Sebrané, nýbrž Vybrané) svazkem povídek proto, že jsou srostlé zvláště důvěrně s mým vnitřním životem posledního desetiletí a že jsou výrazem snah zvláště mně drahých a cenných, které mne vynášejí nad trudný a pustý český život novinářský, k němuž jsem již odsouzen: mých snah o jednu formu Poesie — neboť jsem již tak pošetilý, že mně není opravdové belletrie tam, kde není tvorby básnické.

Co zde podávám, není jistě belletrie, jak se jí dnes velkou většinou rozumí u nás a jak se ještě větší většinou píše a tiskne, nakládá a kupuje, čte a chválí. Nejsou to ani studie nějakého přírodního nebo společenského prostředí, popisy hmotného bytu člověkova, snesená pozorování o dějích společenských, procesech hospodářských nebo jiných proměnách krajů a jejich obyvatelstva, anekdoty, dokumenty a rysy k vnějškové karakteristice různých hromadných útvarů životních — to všecko není zde předmětem mého zájmu, to všecko dovede vystihnouti a poznati mnohem přesněji a úplněji než belletrie pojednání nebo úvaha vědecká, národopisná nebo lidopisná, statistická, politická. Jakkoli

malý, soudím o tvorbě umělecké a básnické totéž, co Goethe, jemuž tendence „byla jen pro pojem“ a ne pro tvorbu básnickou a který mínil, že dá-li se některé dílo — šlo zde o jeho román „Wahlverwandtschaften“ — rozumem snáze pochopiti, není proto lepší, naopak: „je inkommensurabler und für den Verstand unfasslicher eine poetische Produktion, desto besser“. Chci tím jen říci, že mně zde všude šlo o intuitivné poznání velikých životních skutečností — neboť tím jest mně tvorba básnická — a ne o práci pojmovou a poznání rozumové a vědní. Proto závěry, které si snad čtenář vyvodí z těchto prací, vyvozuje si na svůj vrub a idee, jež do nich snad vloží, vkládá tam na svou zodpovědnost.

Ale ovšem není zde také náladového hračkářství a dekoratérství, ani snobistní fantastiky, ani uměleckého průmyslu a antikvářství, ani nervových dráždidel a jiných laciných narkotik, které se v dnešních t. zv. moderních kruzích vydávají za umění, ačkoliv jsou jen jeho padělkem a svědčí v nejlepších případech jen o virtuositě dosti podezřelé známky; není zde ani karáskovštiny ani martenovštiny, není zde vůbec formulek ani schemat, ani naplněných nebo nenaplněných receptů a pravidel; a autor těchto velmi nečasových a v Čechách jistě i nemístných prós nesoutěží ani s voňavkáři, ani s čalouníky, ani s klenotníky ani moderními náladovými režiséry a cabaretiery, a aby byla bída jeho dovršena, nepokládá ani umění a poesii za užitou arithmetiku nebo geometrii.

Nikoli: chtěl jsem „jen“ poesii a umění (jak se v Čechách zdvořile říká), ale ovšem také celou poesii a celé umění a ty jsou mně jen tam,

kde se chápou a cítí veliké skutečnosti lidského života a lidské smrti, kde se vytvářejí typické Osudy lidské, podobenství a odlesky všech konečných a posledních kladů a jistot. Že jsem se umění a poesii tohoto výsostného pojetí přiblížil, žel, až příliš málo posud, vím sám první; ale jsem si také jist, že minouti se tohoto vzdáleného terče jest čestnější a pro umělecký vývoj také plodnější, než naplňovati v pohodlné a nezávazné virtuositě a obratnosti laciné šablonky a patronky denní obliby a módy. Budiž tedy konečná cena těchto prací jakákoli: každá z nich jest pokusem vniknouti do ohniska lidské duše a lidského osudu; každá z nich jest cosi sui generis a neopakuje routinersky methody, jíž bylo již jednou získáno; každá z nich zametá za sebou stopu, aby následující byla nucena hledati a nalézati znova. Jsou tedy povídky tyto vesměs pokusy o vnitřní dramata, o dramata duše, abych užil slova velikého a drahého Roberta Browninga, a proto básněmi mravního napětí a mravního vývoje, touhy za čímsi nadosobním, co váže rytmicky jednotlivce a spíná jej v melodické jho vyšší jednoty, víry ve smysl utrpení a v sílu vůle. Proto nehledají svých čtenářů ani mezi snoby, ani mezi slečinkami, neboť nepřinášejí ani dráždidla a lechtadla unaveným nervům, ani nemíní plašiti a zaháněti dlouhou chvíli. Obracejí se svým tichým, přísným poselstvím na lidi zralé a mužné, kteří nejdou životem hluší a slepí, jimž naopak otevřel smysl pro svůj tragický sklad a řád; na duchy, kteří milují a osvědčují sílu a statečnost i v zoufalství a věří ve velikost lidské duše i v jejím pádu; na srdce, která prošla již zkouškami a objala v bludech i hoři, lásce i trudu

svůj úděl lidství a snesou bez závrati pohledu i do propastí.

Všecko, čeho si přeji pro tyto práce, jest jen to, aby byly něčím ve zlých dobách lidem tohoto rázu, aby v tomto českém životě, dvojnásob tmavém a zrádném, dvojnásob plném lstí a podlostí, v němž všecko se mate a kolísá a nic nestojí pevně a v němž literární sprostota žije a tyje z toho, že množí a stupňuje zmatek a všeobecnou bezradnost, stály svou silhouettou na jejich obzoru a pomáhaly tišiti a klidniti zmatek jejich duší a harmonisovati je tím, že odvedou zraky jejich od jevového chaosu všedního empirického dne k velikým skutečnostem lidské duše, k vnitřní odvaze a statečnosti. Od dnešní t. zv. literární veřejnosti české nečekám ani pro ně ani pro sebe nic; znám příliš dobře její málo čisté složky, znám i příliš dobře literární politikaření a patokaření české, abych měl o ní jakýchkoli illusí. Od zprostituované doby, která tě dnes vynáší na štít, aby zítra po tobě plila, která běhá dopoledne za něčím a odpoledne za pravým toho opakem a točí se ani ne po větru, nýbrž po zápachu, jenž vane hned z prava, hned z leva, od této doby nečekám nic; literární veřejnost, která nedovede rozpoznat poesii od uměleckého průmyslu a dává se klamat v uměleckých věcech nejhrubšími padělky, nemůže mně ani nic dát ani nic vzít; na ni neapeluji v ničem, s tou, bohudíky, rozumět si nemohu a nechci. Mnohý z těch soi-disant mladých, který pokrčí snad vznešeně nad mou knihou rameny, četl jednotlivé práce její, pokud vycházely v listech, velmi pilně a botanisoval v nich velmi snaživě: česal její ovoce, ten s vyš-

ších, onen s nižších větví, podle toho, kam dosáhl hlavou. Přivykl jsem již svému ironickému osudu českému, který jsem karakterisoval kdysi tak: Nejvíce mně posud spílali lidé, kteří mne kdysi nejvíce vykrádali. Jest v tom cosi opravdu specificky českého: v cizině, okrádá-li tě někdo, alespoň ti nenadává; a spílá-li ti, nechává alespoň tvůj literární majetek, výraz, slovo, obraz, rytmus a tempo, s pokojem. Ale v této drahé zemi jest možno poznati slávu po tomto znamení, které zde jednou pro vždy stanovím: začíná se v tu chvíli, kdy ti vyspílá někdo tvým vlastním jazykem: jazykem, který jsi sám stvořil a ukul.

Spisy tyto připisuji

PANÍ RŮŽENĚ SVOBODOVÉ,

vzácné básnířce i přítelkyni, vysoké duši a hrdinnému srdci, památkou společné práce myšlenkové i umělecké, duševní i básnické, neboť nedělili jsme nikdy obojího. Její jméno, přeji si, aby bylo jako svaté znamení nad vchodem domovním, které plaší a odhání všecko nízké a špatné a dovoluje vstoupiti jen dobrému a čestnému. Může-li Jí býti něčím tento projev úcty a oddanosti v době, kdy prožíváme spiknutí luzy nejen kavárenské a hospodské, ale i salonní, dosti bude i mně.

V Praze v březnu 1912. *F. X. Š.*

ŽIVOT IRONICKÝ.

PSÁNO R. 1907.

I.

Jakýsi žalný pošklebek mučil bledou mlčící tvar Jana Varjana a odduševňoval ji v cosi mrtvého, když přišel domů z obvyklé večerní společnosti.

Teskná grimassa, cosi zlobného i bezradného, leželo na něm a skličovalo jej podivnou tísní a nudou: jakoby se choulil pod tím do sebe. Hned jsi poznal, že Varjan jest z lidí, kteří nesnášejí vnitřního neladu bez zlého utrpení celé bytosti; že Varjan jest estetický člověk, který miluje řád a trpí disharmonií přímo tělesně.

Poslední dny jakýsi trapný roztržitý nepokoj jakoby jej pudil i zarážel současně. Společnost jej rozlaďovala a odpuzovala od sebe, ale býti bez ní také nedovedl: samota jej dráždila jakousi prázdnou mukou, nesmyslnou a bezobsažnou.

Shodil v předsíni kabát s ramen podivným úlevným pohybem a maličko nachýlen vešel do jídelny svou typickou chůzí, nesnadno povědět, zda unavenou nebo zamyšlenou, chůzí dandyho, který uměl projít nepozorován ulicí nebo náměstím.

Otevřel dvéře a přivřel oči: věděl, že uvidí, co uviděl, a lehynký mrazík jím prochvěl: vzpomněl si mžikem pamětí básníka, citlivého ke všem do-

Swinburneovu. Brzy přidružil se k nim třetí. Bylo mu jakoby vyplnily prostor jeho pracovny skoro hmotnou přítomností, očistily jej, prosypaly jej deštěm horkých plamenů. Zdálo se mu, že elfové nesou se mimo něj duchovým tancem a uzavírají jej od trudu a nudy vnějšího světa.

Oddychnul si z hluboka podivně pokořeným vzdechem a pokusil se pak o němý úsměv jakoby díkem dobrým duchům milostné chvíle.

Přistoupil k oknu a zahleděl se do tmy. Vedlo na řeku, a ve tmě zdálo se mu, že cítí lichotnou a zrádnou krásu bystrého živlu jasněji než ve dne. Tišil se, vpíjeje do bolavých nervů cosi z pokojného oddechu noci a vody, podrobuje poplašený roztříštěný tep svého srdce pod krásné jho mocného rytmického života cizích neosobných mocností.

Usedl za chvíli a jal se prohlížet pozorně Utamarovo album, od něhož se nikdy neodlučoval, které vozíval s sebou, ať jel kamkoli; leželo ještě mezi zavazadly z předvčerejší cesty. Zdvihaje je, vyvolal si v mysli krásnou chladnou horskou vesnici, odkud se předvčírem vrátil, zachvácen v pustých polích náhle neodolatelnou nostalgií po teplém, smyslném velkoměstském soumraku, kdy nad rozlitými davy rozžehují se první bledé roztřepené plameny plynových svítilen... On, člověk náladový, miloval tuto chvíli. Včera viděl divadlo, po němž se mu zastesklo a pro něž se vrátil do města dříve, než původně myslil, a hle, bylo docela bez kouzla a nudné. Zachvěl se jednu vteřinu, vida všude na ulicích přežvykavě tupé oči a sprosté, sesurovělé tváře, nějak zestrašidelnělé ještě chvílí,

kdy vycházely na lup za odpadkem špinavé rozkoše nebo prázdného tlachu. Prošel jimi s obezřetným kvapem, aby nezavadil o nikoho ani svým rukávem. A s lítostí vzpomínal své opuštěné vesnice, položené na několikaramenném horském potoku jako na několikastrunném nástroji, modravých kopců nad ní, kde se vařily v čarodějných kotlích mlhy a odkud padaly do údolí hromové bystřiny, líbezných červánků, které zduchovňovaly svým požárem tíhu dní a marnost práce, a nesmírného mrtvého ticha v opuštěných, jakoby vytřeštěných polích, prolamovaného jen křídlem havraním . . . a snažil se, vyvolati si přesně v paměti tón, jakým padala do studánky stříbrná nit lesního pramének, u něhož sedával v pokojném ztraceném snění . . . a klnul svému nevěrnému kejklířskému srdci, jež jej tolikrát přelstilo a nezdrželo nikdy rozkoše, kterou slibovalo.

Ponořil se do svého alba. Dokonalé umění mělo nad ním od dávna moc léčivou: měl doby, kdy stačil mu pohled na umělecký arcityp nebo schema, aby zladil jej i nervově; dovedl jím potlačit vzmáhající se migrénu. Očišťoval se večer pohledem na žaponský dřevoryt nebo nahlas skandovaným veršem Keatsovým nebo větou Flaubertovou od prachu dne, od nudy úřední, od trudu společenského; smýval tak své saze, jak říkal. I dnes zjihl jeho hněv, uplynula jeho bolest.

Převlékl se v jiný kabát, v nejlepší, který měl, neboť k práci strojil se slavnostněji než na vycházku a do společnosti.

Přisedl ke stolu, a jeho tvář nabývala zvolna zvláštního výrazu trpného, ale ne bolestného; do-

stávala cosi z tváře náměsíčníkovy, jakousi blaženou lhostejnost zírajícího.

Jeho oko bylo cele obráceno ve vnitřní svět; zdálo se, že proniká hustými mlhami, probírá se duchovým popelem, přízraky mrtvých citů, rozpadlými duhami, které se dávno sesuly za všemi zapadlými slunci ztracených dní. Svítilo jiným žárem, hořelo jiným ohněm než ohněm této země. Vzpomněl s nesmírnou něhou keře růží, které viděl kdysi v Alpách v polodivokém parku, kde přecházel již v les, a jež jakoby do své vůně přejaly něco ze svého hořkého a divokého sousedství. Bylo pozdě na podzim, a voněly, polozmrzlé, ještě, když je rozehřál paprsek poledního slunce. Jaká síla lásky, řekl si, a slzy draly se mu do očí.

Vzpomněl jezera v skotských horách, uzavřeného, odrážejícího ve svém mlčení chlad příkrých skal, jakoby zamrzlého na pokraji a jen ve středu a pod povrchem chránícího jakýsi uzavřený, až duchově tajemný život a ruch. Jaká cudnost, řekl si, jaká cudnost!

Vzpomněl jízdy s mrtvým bratrem, s podivně milovaným bratrem, den před jeho smrtí, když byl ještě hochem. Slyšel v duchu, jak skřípal řetěz s vědrem ve studni; slyšel teplý řehot divokých, vzpínajících se koní; viděl, jak valil se jejich dech do jitřní mlhy ulicí spícího městečka; viděl růžový tón jejich vzdutých nervosních nozder.

Všecky tyto barvy, zvuky, vůně, postoje, dávno rozptýlené, rozvanuté a mrtvé, stály náhle před ním, žehly, tyčily se živěji, než když byly živé a přítomné, silnější a nekonečně výraznější než všecko, co jej obklopovalo hmotně.

Jiní mrtví šli před jehc zrakem a hořeli barvami jímavějšími a tesknějšími než byly kdy ty, jež svítily v zemském slunci. Jejich oči obracely se k němu plny smyslu a rozednělého pochopení; hlavy jejich byly výmluvně nachýleny pod sebranou tíhou myšlenky a času; rty pootvíraly se jako přezralé ovoce pukající vnitřní sladkostí a tlakem volající chvíle; jejich těla byla poseta ranami, ale jejich tváře byly blaženě daleké, a rozedranou pleť zdvihal tep rychlejšího a hlubšího života.

Otevřel okno. Veliké ticho padalo s mrtvého nebe; podsvětně hluboce a tiše tekla pod okny řeka; daleké světlo na druhém břehu sbíralo a podávalo mu všechen smutek opuštěných míst.

Slyšel kolem sebe jakoby šumění neviditelných zřídel; nachýlil instinktivně hlavu, jakoby upíral sluch k jejich hudbě. To splav času tak hučí, napadlo mu, času, který chce býti vykupován — jinak musí téci od věčnosti do věčnosti.

Namočil pero, a zvolna slévaly se pod ním krůpěj po krůpěji, váženy pomalou prací nehmotných citlivých vah, tyto verše:

Jsou louky temnem skropeny, a k tanci připraven
jak tucha čehosi a jako zmrzlý sen
se na nich třese perel rosných povlak stříbrný
a mlžný závoj věsí se již jedlí na trny.

Je čas již vyjít, duše má, nohama bosýma,
kdy každý květ svou krásu a smrt naši rozjímá,
kdy světa jiného již na všem leží odlesky
a sama tma je již jen zhaslý oheň nebeský;

kdy plaší duchové se snáší hrobů na kraje
a v srdci hned již pečeť tmy a hrůzy roztaje,
neb v tvář, jež poznala, chlad dechne velkých vod
a jasno bude nám, kde hledat odvěký v nich brod.

Dopsal, vznesl tvář od papíru a zadíval se do prázdna před sebe, ale za chvíli sklonil ji zase nad svůj rukopis. Přečítal, co napsal, a tvář jeho náhle podívně se odduševnila a ztrpkla v starý rozpačitý žal, v trapný pošklebek, jen ještě trapnější než dříve. Bylo to, jakoby náhle nastal čas odlivu: pokoj a krása mžikem uplynuly; co zbylo, byla jen hmota, tíha, trud, zklamání, nuda. Tvář Varjanova na ráz sestarala, potemněla a zvráščila se. Četl znova své verše; rozčarován, viděl všude mrtvé prázdno; drze civěla na něho písmena v střízlivém nyní světle voskových svěc: ano, t o byl vosk a z d e byl papír a inkoust a slova a písmena — písmena, která nedávala smyslu. Nerozuměl tomu, co napsal; bylo mu to nudné a těžké. T o že byl jeho sen? T o zbylo z něho? Zdál se sám sobě podvedeným rybářem snícím nad prázdnou sítí; dítětem, které chtělo vylovit z vody barevný zázrak a vyneslo si trochu bláta a trusu. A cítil se náhle chudým jako někdo, kdo vydal všecko své teplo; cítil se starším než nejstarší starci, které kdy viděl, starým jako pyramidy; roztřásl jím mráz, zajektal zuby.

Odšinul v štítivém odporu konečkem prstů rukopis a povstal; rozchodil se, aby se zahřál.

Barvy pohasly, duchové odletěli: celá bída světa měla zase přístup k jeho bezbrannému srdci.

Stanul náhle u dveří ložnice, odkud bylo slyšet oddech kohosi spícího. Otevřel opatrně, vešel po špičkách. Neodstrojena ležela jeho žena, lehce jsouc vychýlena, na loži s rukama složenýma pod tváří; dostávala tím do pósy cosi bezradného, živočišně omezeného a těžkého.

Hořící lampa stála na stole a vrhala plným proudem neúprosné světlo na tuto tvář, malicherně starostlivou a zaujatou i ve snu; byla teprve nyní jak náleží malá a úzká, mrtvá a prázdná. Jsou tváře, myslil Varjan nachýlen nad ní, které získávají v klidu a v zapomenutí; tu zde však pokoj znemožňuje a zabijí; nemá hlubších pramenů krásy a života v sobě, jest poplatna za trošku své živosti jen znepokojení chvíle.

A v studu vzpomněl okamžiku, kdy ji uviděl poprvé, před lety, spící. Jaká strašná věc, cítil tehdy poprvé, zadívat se na spícího člověka sobě blízkého! Miluješ-li jej, je to poloviční vražda tvé lásky. Cítíš tu: já a ty — na věky neslučitelni — na věky cosi jiného, rozdílného, toto záhadné já a toto záhadné ty.

Dlouho hleděl na ni Varjan z blízka, pak vznesl hlavu v jakémsi hlubokém zahanbení. Zde před ním ležela jeho žena, stranou jeho dítě — stál nad nimi a nemohl pochopit, jak se dostal k této ženě a k tomuto dítěti. Musilo se to státi jen jakýmsi nedopatřením, cítil, nedohlédnutím, neopatrností, jako jiný chytí chřipku — tak asi, ano, tak, opakoval si. A rozpomínal se jasně na dobu, před osmi lety, kdy se to stalo. Ano, tehdy soustředil se právě celý na své dílo, kterým chtěl dokázati sám sobě cosi, ano tehdy, kdy neměl smyslu pro nic jiného, stalo se to. Tehdy právě dostalo se mu poměrně vysokého postavení, v němž bylo jaksi samozřejmé a slušné, že se mladí lidé žení: všichni jeho předchůdcové se v něm oženili, i od něho se čekalo, že se ožení.

Ale vlastní příčina nešťastné ženitby byla hloub a Varjan cítil ji v tu chvíli nedosti určitě: byla v jeho erotickém talentu. Lidé s erotickým talentem bývají velmi netalentovaní k ženitbě, a buď se nežení nebo se žení špatně a ledabyle.

Varjan byl člověk zvláštní čistotnosti pojmové: lišil velmi přesně a určitě mezi manželstvím a láskou; byla to dvojí sféra, kterou úzkostlivě rozlišoval vrozeným pudem pojmové přesnosti; první byl svět právní, druhý byl svět nervů a citů. Tuto pojmovou čistotnost a úzkostlivost cítil sám i jako svou přednost a privilej před jinými, i jako svůj osud: v jeho nitru, cítil, byla tažena strašnou nějakou rukou démantovým rydlem vlasově ostrá čára, překročitelná pro něho jen za cenu smrti. Lidem jinak ustrojeným, kteří této čáry neznali a chtěli jej přinutit, aby ji i on přehlížel, byl nepřítelem na nůž: znásilňovali jej v jeho nejvlastnějším, ohrožovali jeho bytost v samých kořenech.

Miloval ženy, alespoň na chvíli a některé, a daleko více žen a déle milovalo i Varjana — ale od samého počátku bylo vyjednáno, že si nikdy nevezme ženy, již miluje a která miluje jeho. Bylo mu to stejně nemyslitelno jako představa, že by mohl psáti své verše týmž pérem, týmž jazykem, týmž inkoustem, jakými vyřizoval úřední akta ve svém départementu.

Tento člověk byl dvojitý a sám to cítil dost určitě, někdy jako utrpení, ale jindy a častěji jako privilej a příčinu k pýše ve světě příliš prostých: a kdyby byl i mohl, nechtěl by býti ani jiný: miloval svůj duševní typ silnou sebeláskou, jakou

se milují osudně a nutně všichni umělci i ti, kteří mají v programu altruism.

Varjan stál nyní prostřed ložnice a nevzpomínal již: nalehla mu zatím na nervy olověná tíha ovzduší a přítomnosti.

Stál vlastně na společném bojišti: zde vraždili se urputnou, drobnou, hmyzí válkou, která je kazila a činila malými a podlými. Zde byla jejich lože: stávalo se v poslední době častěji a častěji, že leželi na nich ve tmě a mlčeli zlým mlčením a věděli druh o druhu a jeho zlém vražedném mlčení. V těch chvílích vymlčívali druh pro druha urputnou nenávistí nezniknutelný zlý osud; v těch chvílích vrhali se jejich nejskrytější myšlenky na sebe a potíraly se, vraždily, znesvěcovaly se do každé špatnosti. Zde spojila je někdy na minutu smyslnost, aby je pak na míle od sebe odhodila nenávist vystupňovaná hnusem.

A odtud vstávali ráno, jako by se byli spili z blínové číše své zloby a své zrady, tupí a otrávení.

„Proč mne jen nedojala," tázal se nyní Varjan sebe samého v zamyšlení, „když jsem patřil před chvílí v její tvář? Mohlo by snad být ještě všecko dobře," ale poznav lživost této naděje dodal po pause: „Neměla nikdy nade mnou ani ment moci: ani okouzlit, ani dojmout na vteřinu mne nedovedla."

Cítil, že jest pozdě, hluboko v noci. Půlnoc padala s vysokého nebe; jemné zmučené nervy slyšely těžký déšť času, srdce ozvěnu jeho dutého pádu.

Varjan pohnul sebou v rozpacích.

Jednu chvíli chtěl vrátiti se ještě k práci — ale myšlenka na vystydlý zhnusený rukopis dotkla se ho odporem. Zachvěl se. Co tam? Bylo mu stydno jako po porážce.

Pokrčil s podivným rozpakem rameny a zhasil pak lampu.

Zdálo se mu, že mu tma ulevila.

Odstrojil se a ulehl rychle, s jakýmsi chvatem, nepřiměřeným situaci, s chvatem nemístně důležitým, který jakoby se nemohl dočkati nejrychlejšího otupení a sebezapomenutí.

II.

Varjan seděl v polotmě březnového podvečera, salonně oblečen, ve své pracovně.

Nerozžehl úmyslně světla.

Seděl na pohovce, zhroucený, s hlavou kleslou a zabořenou do límce, jak sedávají vyčerpaní lidé, jichž celodenní napětí povolilo, trpný jako kus hmoty vržené sem divokým nějakým proudem, který odtekl, bezradná kořist temných a zlých mocností.

Rostoucí měsíc ležel zbloudile na nebi jako kalný ledový krystal odtržený od bůh ví jakého celku, zanesený sem nebo zapomenutý zde neznámo kým a proč, a chvílemi zdálo se, že žalně taje v roztrhaných teplých mracích, tekoucích přes něj. Spouštěl pokoj do ticha hlubšího než jindy, jakoby jej kladl na dno vod, a prosíval ze své ohromné výše slabounký řídký poprašek sivého světla na podlahu.

Varjan zapadlý do temného kouta, s čímsi trosečnicky tupým v gestu i v držení těla, hleděl upiatě prázdnýma očima na čtverce, jež pokládala měsíčná vodová záře na koberci. Seděl nepohnutě, vpíjeje do sebe ticho jako hmotnou atmosféru; cosi znepokojeného jakoby leželo ve vzduchu; občas sprchl plátek nebo dva z vadnoucí růže a připomněly jako skanulé kapky vodních hodin čas, který plyne a plyne; chvílemi zastrašilo lehynkým duchovým zapraskáním v nábytku, a srdce Varjanovo, bůh ví proč, se rozbušilo.

Nemohl psáti v poslední době. Sedával tak často ve tmě a probíral se vzpomínkami. Přemítal je jako mapy plné starých skizz, vybíral jednotlivé listy z nich a pouštěl je zase s omrzelou nedbalostí do desek, opakuje si: Ano, té zde užil jsem již třikrát — a oné tam čtyřikrát.

Přebíral se myslí jako starým zaprášeným a vybrakovaným skladištěm. Všecko v ní strašilo ztrouchnivělinou: všecky obrazy byly zažloutlé, všecky dojmy matné a vybledlé, všecky city setlelé. Všecko řekl a vyčerpal, všecko vyssál, všeho zužil s trapnou úsporností. Snažil se rozpomenouti se na zhaslá léta, kdy svážel svou žeň — ale nepodařilo se mu toho. Nemohl rozžíci ani v představě sluncí, která nad nimi stála a hořela; a marnost tohoto pokusu roztruchlila jej jako sesílená jistota, že propadlo se do tmy víc než jen minulý čas. Jen podivná slabá strašidelná světýlka mihala se pamětí a nesla se nad čímsi, čeho nedovedla již ani dostatečně osvětlit, aby to vrátila rvavě lítostné vzpomínce nebo cele vášnivé touze.

„Jsem vystydlý a nemohoucí," říkal si. „Naplňuje se na mně kletba stáří. Napodobím nejžalnějším napodobením: napodobím sebe. Opakuji sebe. Chytře a s rozmyslem studuji dnes všecka naivní gesta svého mládí, vypočítávám a sestrojuji všecky chvíle své milosti. A tvářím se, jakoby to bylo možno! Jaký trapný jsem to nepoctivec, jaký žalný podvodník!"

Varjanovi zdálo se již delší čas, že umění jeho vadne, že schne celý od kořenů, raněný temnou ranou, otrávený záhadným jedem. A nezdálo se mu toho pouze — měl toho jistotu, jistotu jako ničeho jiného pod sluncem, jedinou strašnou jistotu, první jistotu, kterou mu přinesl celý jeho život, tak kolísavý posud, proměnlivý, pochybný a sporný ve všem.

Všecko posud v životě jeho se pohybovalo, kolísalo, měnilo tvar i barvu podle chvíle a místa, odkud se díval; to jediné a první stálo, stálo pevně a nevývratně, bezesporně, ať hleděl odkudkoli a kdykoli.

Údiv z toho byl první chvíli tak silný, že přezněl na okamžik i hrůzu z toho. Bylo to jako rána rozeklaná právě vrženým kopím; cosi, o čem nedalo se pochybovat. „Tedy, hle, jest přece cosi jistého a bezpečného; nevěřil jsem tomu posud. Jest přece... ale zdá se to býti jen zmar a smrt."

Věděl o své bídě tak jistě, všude a neustále, jako věděl všude a neustále, že teče čas; věděl to čímsi jiným než pamětí nebo rozumem: byl jist, že by to věděl, kdyby zapomněl i všeho ostatního.

„Ano, čas teče a jak teče, já vysychám. Ano, souvisí to: on teče a já vysychám! Jakoby vytékal

ze mne, jakoby se živil ze mne! On teče a já vysychám; tak tomu jest a nejinak."

První dobu, kdy to poznal, psal jako jindy. Psal z pýchy, která se chtěla přelstít, psal ze vzdoru, kterým chtěl udolat hrůzu.

Měl chvíle, kdy si namlouval, kdy snažil se namluviti si, že není rozdílu mezi včerejškem a dneškem. Ale nepodařilo se mu toho ani na minutu: rozdíl tu byl, nedal se zalhat, dovedl se prodrati, vnutil se. Rozum jeho, bystřený a vzdělávaný dlouhou prací, nedal se oklamat: jako drobné, ale jasné zimní slunce poléval svou bledou, chladnou, němě posměšnou září celou ledovou poušť jeho duše.

„Žalná, bledá a chudá svítilničko mého rozumu," říkával Varjan, „cestu ke spáse ukázati jsi mně nedovedla; za to stačíš alespoň, abys osvítila zříceniny mého srdce a mého talentu, pokraj černé propasti, nad níž stojím a do níž zítra se sřítím." A nevěděl, má-li klnout svému rozumu nebo býti mu vděčen; byl to konec konců poslední jeho talent, který mu zbýval — poslední talent i poslední pýcha: že znal svou bídu.

S jeho věty sprchla záře a lesk jako sprchává na podzim listí z korun stromových; teplo její stydlo a vytrácelo se; magnetický oblak, proudící z ní druhdy a zavěšený nad ní, zdvihl se kteréhosi dne a uplynul. Jeho slovník chudnul; obrazy se sesychaly; rozlohy možností, které se kdysi kypřily za jeho větami hustými modrými stíny, scvrkly se v cosi žalně jednosmyslného a přesně určitého, v jakousi úzkou kolejnici nudně pustého a střízlivého smyslu.

Nechápal příčin své bídy, nedovedl si vyložiti jejího vzniku; všecko, co věděl, bylo jen, že jest, že jest více než všecko ostatní.

Stávalo se, že přišla slova, slova zdánlivě jako jindy a slibovala mnoho, slibovala všecko, jako jindy — ale nezdržela svých slibů: když je napsal, viděl se podvedeným. Napsáním ztratila všecko kouzlo, cestou na papír schudla. Nesměl ani pomysliti, jak mu druhdy věrně a spolehlivě sloužila; zdálo se mu, že padá nyní vzpourou a spiknutím těchže slov, která mu druhdy vybojovávala vítězství.

Znenáviděl si všecko, čím se druhdy inspiroval; prchal před tím, co dříve vyhledával; vinil ze svého úpadku věci, jimiž se obklopoval, lidi, s nimiž se stýkal; a měl chvíle, kdy cítil se obětí svého bytového zařízení.

Jindy miloval procházky hlavními třídami večer nebo v noci, kdy tyčily se do tmy mátohy obrovských budov žíhané pestrými pohyblivými světly, a záře vrhaná reflektory do mlhy zdála se splývati s výdechem lidí v jakousi zcela zvláštní a novou atmosferu; kdy město vřelo horečkou uměle buzenou a nabývalo až čehosi strašidelného tímto vystupňovaným životem svého mechanismu; kdy některými ulicemi, zdálo se Varjanovi, jakoby nesla se lehká pára rozlitého vína smíšená s vůní fialek a opíjela podivně smutným a smyslným opojením. Jindy dovedl dlouho naslouchati příboji lidstva a vyposlouchati z něho tisíc hlasů, tisíc utonulých výkřiků, tisíc zajatých písní, které toužily po vykoupení. Nyní byl mu tento hluk odporný; protivil se mu ošklivostí až hmotnou; prchal z něho do

pustých tmavých uliček, kde v osleplých lucernách kalně hořely drobné plynové plameny jakoby na dně morových studní.

Jindy miloval dlouhé stoly, pokryté sněhobílými ubrusy, třpytící se stříbrem a křišťálem, přetížené ovocem a postříknuté květinami, osazené ženami s krvavými rty a vlhkýma, uměle zveličinýma očima — nyní rád by se byl družil k špinavé společnosti otrhanců a zlobil se na sebe, že toho v rozhodnou chvíli nedovedl, odpuzen odporem k nečistotě jako člověk, jemuž hygiena stala se druhou přirozeností.

„Prokletá potřeba čistého prádla, mýdla a voňavky! Jak člověka odvádí od umění, jak mu překáží. Jsem jako slečinka z pensionátu, která chce číst jen romány o dobré společnosti nebo o ušlechtilých karakterech. Ach, jak jest nudna tato dobrá společnost! Jak jest nudna! Jako lyrická knížka, odměněná premií, v plátěné vazbě a se zlatou ořízkou.“

Hledal ošklivost, drsnost, výraznou ošklivost; toužil po ní.

„V ní jest síla, v ní je karakter. Jsem přesycen nasládlou a zvětralou krásou; chce se mi trpkosti, pelyňku, žluči. Kde vzít, můj bože, dojmů tak silných, aby mnou otřásly, aby mne vybouřily?“ opakoval si, rozhlížeje se teskně kolem sebe, přelétaje zrakem pustou znojnou letní oblohu svého osudu, pátraje, neukazuje-li se někde na ní slib mraku, nesoucího blesky.

„Kde jest ostruha mému uspalému, mdlému srdci, kde bič mým otupělým nervům? Přej mi jich, Bože, přej mi jich!“ stávalo se jeho modlitbou. „Vezmi osten a bodej, bodej! Vezmi rydlo a ryj,

ryj jím hluboko; raň mé srdce strašnou obrodnou ranou; zryj je bleskem jako zrýváš snětivý strom, ožehni je svým ohněm, snad se zazelená ještě, snad zachvěje se na něm ještě v jarním větru listí, vypučelé po stopách tvého očistného hněvu, vzrostlé v brázdách, vyoraných tvojí svatou rukou! Zkypři úhor, dej vytrysknout ukrytým silám, spí-li kde zajaty ještě!"

Ale nebylo odpovědi jeho modlitbě v jeho srdci, v jeho naději; nebylo jí ozvěny; hluše vstala, hluše zapadla.

A přihlašoval se za ní vždycky hned stud, pokořující stud, horší všeho předešlého.

„Hle, jak jsem seslábl! Jaká pošetilost, jaká slabomyslnost! Jakého jiného důkazu mé úplné déroute jest mi ještě třeba? Což nevím, že umělecká tvorba jako všecko jiné jest věcí hygieny, věcí mechaniky sil, věcí matematiky? Jsem unavený, sesláblý, to jest všecko; srdce bije lenivě, krev zvolna teče; a z močálů vstávají mlhy a páry. To a nic víc. Měl bych se léčit, zjednat si přítok nových sil a hlavně: nemyslit na to, nerozrývat se zbytečně znova a znova, neseslabovat se ještě víc. Snad by mně pomohla lehká, výživná strava, nějaké nové víno, změna vzduchu, pobyt ve vysoké poloze, koupele v moři a hlavně nový, lehký, neobtížený smyslný život: poměr k mladé, zvířecky sladké a nemyslivé ženě šťastného erotického temperamentu. Hle, to jest všecko a nic víc."

Ale tázal-li se sebe: Stárnu? Churavím?, musil si odpověděti: Ne. Necítil se nemocným, necítil se vůbec změněným; všecko bylo jako jindy, jako dříve, jako před tím. Všecko, co se dalo vyšetřit

a zjistit rozumem, bylo stejné; nezměnilo se nic ani ve světě hmotném, ani ve světě rozumovém. A přece bída jeho byla; viděl, že jest oloupen o jakýsi nejvzácnější květ své síly, o jakýsi nejjemnější orgán, kterého neměli jiní lidé a jenž proto snad neměl jména. Ale byl přes to, byl přes to — a nyní ho není!

A stál znova tam, odkud vyšel.

Nebylo jiného výkladu jeho bídě, než kolik ho dávala prostá slova, že spustnul a sešel vnitřně. Podivno, na konec pochopil Varjan, že se to dá jasně vysloviti jen náboženským jazykem: byla milost, a není jí. Milost odstoupila od něho — tak tomu bylo. Jakási černá snětivá rána zasáhla jeho duši, samu duši jeho duše. Při zdravém duchu odumřela v něm vnitřní radost a plnost: byl odsvěcen, neznámo kým a jak a proč, sám střed, sama svatyně jeho vnitřního života. A nemělo to žádných příčin vnějších a vůbec žádných příčin, které se dají vystihnout, opsat a pojmout. Milost jest právě milostí a ne spravedlností a není vázána ničím z průměrné a běžné logiky viny a trestu — tak to pochopil jednu chvíli Varjan po stopách některých starých myslitelů náboženských.

Nejstrašnější bylo při tom, že toho nemohl s nikým sdělit, že se nemohl s nikým podělit o své hoře: nikdo by ho byl nepochopil, nikdo by mu byl neporozuměl. Byl by si mohl požalovat snad některému středověkému „subtilnímu“ nebo „serafickému“ doktorovi theologie, rozpadlému dnes v prach a popel pod dlaždicemi kteréhosi starého chrámu, ten by ho byl pochopil a nebyl by se mu vysmál — ale z vrstevníků nikomu. Každému z nich

byl by šílencem a v nejlepším případě odpověděli by mu obšírným tlachem ve vědeckém jargoně nic nevysvětlujícím. A cítil, že taková ztráta jako jeho, ztráta, které není jména ani pojmu u druhých, jest ztrátou nejstrašnější, ztrátou ve vlastním smyslu tohoto zoufalého, nepochopitelného a prokletého slova.

A jiná hrůza: ostatní jeho život plynul při tom předepsanou drahou jako jindy — a víc: byly chvíle, kdy se mu zdálo, že jeví snahu zceliti se nad jeho ranou, srůsti přes ni. „Podlý, zbaběle smířlivý živote!“ vykřikoval pak Varjan a bránil se všemi silami pouhé představě čehosi takového. „Mým šlechtictvím jest dnes vědomí mé ztráty, jako bylo včera jím to nepojmenovatelné, co jest dnes ztraceno; zapomenu-li jí a smířím-li se kdy s ní, veta po mně!“

Ale život plynul a podemílal jej. Smál se, procházel se, četl noviny, mluvil zbytečnosti, psal verše, tiskl je, byl chválen a pomlouván, bylo mu záviděno, večeříval ve společnosti jiných sytých a nudících se lidí jako byl sám, pil bez žízně, jedl bez hladu, měl poměry se ženami a miloval bez lásky... všecko jako dříve, jenže nyní chvílemi konal to všecko jaksi zúmyslně a vyzývavě, jakoby chtěl cosi maskovat nebo přehlušit... „přehlušit cosi“, řekl si jednou s jasnovidnou ironií, „co naprosto netropí hluku: podivné mrtvé ticho v sobě.“

„Život mne nese jako voda mrtvou rybu,“ zdávalo se mu chvílemi: všecko bylo tak mechanické, až se mu to stávalo snem a přeludem. Byly okamžiky, kdy byl divákem ve svém vlastním dramatě, cizím skoro, pozorným divákem.

Jen večer nebo v noci, byl-li sám, přepadalo jej zoufalství.

V takové chvíli měl podivný nápad.

„Jak abych vydal knihu, knihu svých nynějších věcí? Knihu vymetené zásuvky? Knihu své bídy, svého zmaru? Poznají snad toho a vrhnou se na mne a ubijí mne. Seženou mne s jeviště a bude konec té hloupé nudné lživé komedii, konec vší ošklivosti. Nastane konec, k němuž sám nemám odvahy, protože jsem marnivý jako zkažená žena a zbabělý jako marnivý muž."

Kniha jeho vyšla.

Bylo na jaře a Varjan odjel na venek do své milé horské vsi.

Bylo květnové ráno, ležel na zahradě v trávě v plném slunci, jakoby se chtěl dáti jím prostoupit celý, jakoby chtěl dáti rozplynout se v něm své černé bídě, trávící jej z nitra.

Ležel a všecko bylo světlo kolem něho i v něm, až na záhadný černý mrtvý bod uvnitř. Ptáci opilí sluncem mihali se s větve na větev a vykřikovali radost své lehké krve a svého těla šťastně organisovaného s nejmenší tíhou hmoty, o málo nižší jen než zhmotněný sen milostné chvíle. Vysokou travou nesly se včely, zachvívajíce jejími stébly a rozhoupávajíce do zvláštních nervosních kyvů květinové koruny, v něž vnikaly. Tisíc nití předlo se neustále milostně mezi věcmi, a nebe hovořilo se zemí a slunce s keři a stromy zlaskavělým vzduchem A vibrace světelná odhmotňovala a vázala všecko velikým slavným akkordem, jakýmsi nejsladším a nejlehčím nadvzdušným zákonem, pod nímž bylo sladko žíti.

Varjanovy nervy pily lačně toto světelné ticho jako zoraná země lehký déšť.

Chvílemi dolehlo k němu vzdálené zasténání pluhu, a Varjan myslil: „Jaké štěstí zrývati takto laskavou plodnou zemi a nepřevraceti svých neplodných myšlenek, nepřehrabovati se v popelu a struskách dávno strávených! Večer vidíš dílo svého dne a svých rukou; leží před tebou a ty vracíš se klidný domů: vyplnil jsi svůj den.“

Ale přerušil se: „Naslouchat, cítit, vnímat: ano. Jen nic nemyslit! Nemyslit ani na svou snětivou ránu... Hlavně na tu nemyslit!“

V tom vešla do zahrady služka, přinášející poštu. Varjan zahlédl v ní časopisy poslané za ním.

Rozbušilo se mu srdce, dychtivě vztáhnul ruku po nich.

Ale zastyděl se okamžitě a odhodiv je, řekl si: „Jak jsem sešel... Z potištěného novinového papíru učinil jsem svého soudce. Jaká bída! Jaký pád!“

A odhodiv noviny neotevřené odešel na procházku, z níž vrátil se až večer.

Rozevřel pak došlé listy a nalezl v nich panegyrickou chválu své nové knihy. Odšinul je v štítivém odporu a s hořkým pošklebkem, pomíšeným studem, tázal se sám sebe: „Což není mstitele? Což není soudce nade mnou?“

A slovo to stalo se refrénem jeho bídy.

Čím víc umělecky scházel a chudnul, tím výš stoupal na soudě veřejnosti.

Začal líbiti se dokonce své ženě, která pod tímto dojmem změnila své chování k němu: namluvila si, že má povinnosti k jeho velikému talentu, a

dojímala se rolí jeho opatrovnice, již chtěla hráti s dekorem i v příštích literárních dějinách.

„Hle míru úspěchu, mám ji nyní v rukou a mohu si naměřit slávy kolik libo. Žena, toť věčné obecenstvo. Na ní můžeš vyzkoušet úspěch každé knihy, úspěch i divadelní hry. Co se jí líbí, nemůže nelíbit se veřejnosti. Nejlepší model krejčím i literátům, kteří pracují pro saisonu. Žena, věčné umělecké dítě: jí chutná jen, co jest třikrát rozemleto, rozmělněno; co ztratilo vůni, chuť a nerv. Ona objímá v sobě všecky podmínky úspěchu i úspěch sám!"

Pověst jeho rostla a on hořknul.

„Pitvorný život; přináší mně úctu jiných, když jsem ztratil, na čem jedině záleží: sebeúctu. Jaký surový vtip!"

V té době přišel k němu básník Pavel Harz, který měl značné jméno mezi mládeží. „Soudce?" tázal se sám sebe Varjan, přijímaje mladého muže. „Dej Bůh," odpovídal si. „Mládí svěřil Bůh své poslední záměry; vstává s časným sluncem a dobíhá, předbíhá rychle nás s loudavou starou krví. Změřím tedy alespoň svou bídu. A buď obrodím se sám mládím nebo zahynu studem vedle něho. Můj dobrý osud posílá mně je."

Ale mladý muž, objevilo se, opakoval po Varjanovi všecko, co od něho slyšel: každou větu jeho, každý paradox, každý soud.

„Jaký bludný kruh! Sestaral jsem a napodobím své mládí. A zde jest mládí, které napodobí mé stáří a sílí tak mou setrvačnost, abych žil dále ze svých

trosek. Žijeme ze své vzájemné bídy — zdá se ostatně, že takto žije celý svět."

— — — — —

Seděl nyní v pokoji a scény posledních let nesly se v útržcích jeho myslí.

Vrátil se asi před hodinou z podvečerní procházky městem a myslil nyní na davy, které se vlní ulicemi, na tisíce nových lidí, kteří vcházejí dnes na jeviště touže branou, jíž vešel i on kdysi, myslil i na ty, kdož padnou dnes do nastražených jam a zmizí se scény, přelstění herci posměšného dramatu.

Pak napadl mu jiný obraz.

„Nové listí pučí a shazuje svou tísní listí staré a seschlé. Snad dnes vešel do tohoto města a na tuto scénu, kdo mne s ní vytlačí. Prošel jsem dnes davy a snad jsem se v nich dotknul loktem boha, mladého, neznámého posud a popíraného boha, předurčeného vladaře nad nimi, který se v ně dnes vmísil. Snad jsem pohleděl v zrak svého příštího soudce a mstitele, jehož mečem padnu. Snad jsem potkal mladého chudého hocha v děravém pláštíku, který dnes sedá ještě v netopené mansardě, při páchnoucí lampě, ale zítra bude mne soudit..."

Ale ihned se přerušil a s hořkým smíchem se zparodoval:

„Jaké čítankové tlachy to mluvím! Hnedle klesl bych v úplnou bezduchost a věřil v spravedlnost dějin a podobné banálnosti."

A zamysliv se, dodal za chvíli:

„Ne, nepadnu žádným bohem, ani rekem. V této zemi vítězí menší a horší, v této zemi padá se

jen malými a podlými. Padnu kýmsi slabším a bědnějším než jsem sám."

A parfumovaná hlava s kartáčově střiženým vlasem, plebejská a křeččí tvář s poodhrnutým horním rtem a s prázdnýma očima, tvář okresního krasavce nebo obchodního commiho, banální a bezduchá tvář Harzova vynořila se náhle v podivné intuici jakési, bez patrného spojení příčinného, před jeho zrakem.

„Již nyní líbí se skoro více než já," dodal jakoby na ospravedlnění svého podivného nápadu. „Ovšem, vždyť mne rozřeďuje; jest jen odvarem z odvaru. Proto má všecku chanci úspěchu. La vulgarité prévaudra, není o tom pochyby, alespoň v této zemi ne."

Ozvalo se lehké zaklepání na dvéře a žena jeho všuměla ve velké toilettě do pracovny.

— Jest čas již, Varjane, vůz čeká, promluvila na prahu. A po pause: Apropos, čeká tě milé překvapení: bude tam i Harz.

Varjan změřil ji podivně zkoumavým pohledem a zasmál se pak smíchem, zvláštním obsažným smíchem, v němž byla ironie, opovržení i prostá veselost.

— Čemu se směješ? řekla nelibě dotčena.

— Ničemu. Napadlo mne jen, že k dobrému vtipu jest třeba vždycky jakési nestoudnosti, odpověděl, oblékaje již kabát.

Sedě ve voze, kolébán jsa jeho lehkým chodem, zamyslil se na chvíli o společnosti, do níž jel.

Uviděl v duchu dlouhý stůl, pokrytý sněhobílým plátnem, rozjiskřený křišťálem a stříbrem, zchocholený vystřiklými květinovými keři, osazený

ženami s čímsi automatickým v držení těla a utonulým ve výrazu tváře; napadly mu z nich nyní hlavně jejich veliké, jaksi odporně pokojné, zvířecky syté oči. Uviděl sebe sedícího mezi dvěma z nich, mezi Martou a Helenou, z nichž první byla a druhá co nevidět bude jeho milenkou, a nedaleko sebe svou ženu s Harzem, klonícím se nad ní a vypravujícím jí jakousi trivialitu a dráždícím ji tím do známého krátkého, jakoby lechtaného smíchu, který jej plnil vždycky odporem.

Zachvěl se ošklivostí ze všeho a měl pološílené hnutí, zastaviti kočár a vyskočiti z něho.

Žena vycítila jeho nepokoj a otázala se:

— Co je ti?

Ale v tom vůz již stanul a sluha otevíral dvířka.

Varjan rozdrtil svou odpověď v zubech. Neplatila ostatně jeho ženě, platila jeho osudu, s nímž skoncoval právě v duchu jeden z častých sporů:

„Ano, la vulgarité prévaudra. Tak tomu bude. Což nenaplnil se ostatně ten zákon již na mně?“

III.

— Zítra přijede Melchiora, řekla brzy na to při obědě Varjanovi žena.

— Melchiora? zeptal se s nepřítomností, která jej vyznačovala poslední dobu. Melchiora?... Ach tak... tvoje sestra?

— Ovšem. Což jsem ti o ní nevypravovala? Byla vychována po smrti matčině v klášteře Srdce Ježíšova. Neznám jí skoro; jest o osm let mladší mne; byla již novickou a nechtěla vyjít z řádu.

Musili jí vyložit, že má bližší povinnosti, kterým musí učinit nejprve zadost — věnovat se churavému otci, což ostatně nebylo docela nepravda. Chce pobýt nyní nějaký čas u nás v městě. Zdá se býti úplnou podivínkou... po tom alespoň, co mně psal otec. Ale ty neposloucháš? Jest ti snad nepříjemno, že bude bydlit u nás? dodala podrážděně.

— Nepříjemno? Dokonce ne. Proč nepříjemno? Předně: říkáš-li jí po svém oprávněně podivínka, jest jistě zajímavá a nebanální. A po druhé: vždyť jí nemusím vídat, kdyby mně bylo nepříjemno, odpověděl Varjan, dopíjeje kávu a vstávaje od stolu.

A cestou do kabinetu opakoval si několikrát její jméno a zapaluje si cigaretu, dodal: „Melchiora... Jaké krásné staré jméno... Také tajemství minulých věků. Minulé věky, ano, ty uměly jmenovat věci a lidi, ty vyznaly se v tomto nesnadném umění prvního člověka v ráji. My... co my umíme pojmenovat? Opravdu pojmenovat? Pojmenovat: napovědět jménem osud a určení, zavřít duchový typ do dvou, tří slabik, cítit jméno charakterně a tajemně jako symbol, zkratku a značku... Jak my dnes jmenujeme věci, nové věci, svoje věci?“ A v odpověď napadlo mu několik komických vědeckých názvů, mechanicky skládaných a neorganicky tupých, prázdnějších a více hluchých než v nejbědnějším jazyku černošském. „Hle, člověk civilisace“, a rozesmál se na chvíli polohlasitým smíchem.

„Melchiora... podivně krásné jméno,“ vrátil se pak, „krásné krásou starých primitivních sošek, řezaných ve dřevě... nesetřených, tvrdých, velikých a bolestných. Jaká poctivost zvučí z toho slova!“

A myslí prošla mu vzpomínka na starý zámek bavorský, ponížený v úvalu mezi kopci kolem do kola nalitými jako sivá oblaka, kde spatřil kdysi krásnou sbírku starých primitivních dřevěných skulptur německých. Nemohl odloučiti se od nich, a ačkoliv cítil, že cesty k tomuto nádhernému starému světu zarostly dnešnímu člověku, toužil prošlapati jich znova a přiblížiti se k němu; toužil žíti zde dlouho, očistiti a zvážněti své srdce v každodenním obcování s nimi — tolik charakteru a přísné cudné krásy, zakotvené v sobě, promluvilo z nich k němu a podmanilo si jej, zmítaného bezradně na vodách dojmu a chvíle.

Druhý den poznal Melchioru. Později, když si vzpomínal na toto první setkání, divíval se, že neučinila tehdy na něho žádného zvláštního dojmu, a ještě později pochopil příčinu toho: bylo to proto, že byla úplně harmonická a dokonalá ve svém způsobu, úplně vyvážená. „Dokonalost jest vlastnost ryze duchová," napsal o tom později do deníku, „nevtíravá, cudná, nedostupná porušené mysli; nízká mysl buď dokonalosti nevidí nebo dokonalost ji nudí; nízké mysli dostupna jest jen dráždivost detailu, vypadajícího z celku."

Melchiora byla tiché, cudné a přísné krásy, která zušlechťovala snad i místnost, v níž byla, činila snad dýchatelnějším i vzduch její, jak říkával později Varjan, ale neupozorňovala na sebe ničím jedinečným a výjimečným; byla to přísná, sevřená krása, která sloužila, ale sloužila královštěji, než jiné krásy vládly.

Hlava, svítící zvláštní zbrojnou září pod massou černých až modrých vlasů, připomínala čímsi

smělým a lehce vítězným hlavu jakoby některého bojovného anděla z rodu Michaelova; chvílemi jakoby světlo bojovalo na ní s temnem a zatlačovalo je a jen v očích jakoby tála ještě zvolna a nerada krůpěj podsvětné tmy, příliš plaché a cudné pro světlo denní.

Byla oděna prostě s přísným vkusem, který jakoby mísil kouzlo řádové s kouzlem vojenským, a přiléhavé šaty rýsovaly boky skoro chlapecké. Očekával, že uvidí bytost zasmušilou a málomluvnou, a byl nemálo překvapen, vida ji hovornou a plnou rozmaru. Vypravovala směšné příběhy z kláštera s podivně trefným slovem a opravdovou komickou silou a za chvíli cítil Varjan, že šíří kolem sebe ovzduší nepřátelské jeho zoufalství a smutku. „Nebyla to veselost," řekl si později, když byl pochopil rozdíl tohoto dvojího pojmu, „byla to radost, co z ní tryskalo a čím byla vyplněna."

Zatím byl jen zmaten a řekl jí:

— Jaká pak vy jste světice, madonno, vždyť jste veselá jako čertík.

— Mýlíte se, Varjane, čerti jsou všichni smutní. Ujišťuji vás, strašně smutní — všichni svatí visionáři i visionářky to potvrzují. Peklo jest jen jakási vysoká škola smutku a zoufalství. Naleznu vám víc o tom zítra ve svaté Angele da Foligno.

— Děkuji, má drahá, odmítal. A po pause: Tedy svatí se smějí? Ale dovolte...

— Předně: nejsem světicí. A svatí se snad nesmějí... ale jistě září z nich radost.

— Z čeho radost, dovolte, madonno. Vždyť je to neveselé, nebezpečné, nervósní, métier. Být svět-

cem, nemýlím-li se, jest cosi jako provazolezectví, jenže provaz akrobatův měří nejvýš nějakých čtyřicet sáhů, kdežto provaz světcův jest dlouhý léta a léta, měří celý život... Zlé řemeslo! Stále dávat pozor, abys se nezapomněl, abys nešlápl mimo — a kolem tebe číhá tisíce a tisíce ďáblů... a té jejich radosti, kdybys spadl! Je to jakási rozčilující sázka, bravura nejvyššího stylu, budiž, ale přece jen bravura. Ne, žádá to tuším železných nervů: já bych toho nesnesl a seskočil bych dobrovolně s provazu... z rozčilení, z nudy, z nedůvěry.

— Ne, Varjane, to jsou jen nedokonalí světci, kteří nemají důvěry a kteří se o ní musí dát přesvědčovat krkolomnostmi. Dokonalá duše jest jedno s Bohem, utápí se v něm. Francouzi mají krásné slovo: absorbé en Dieu... jaksi pohlcený bohem, pohlcený v bohu, to jest to... Jest to duchový vír, který vás strhuje k centru. A zamlčevši se, dodala docela tiše: Svatost jest jistota, Varjane, nic než štěstí jistoty.

— Ale, moudrá slečno, myslím, že není jistoty až ve smrti. Pokud žijeme, kolotá všecko kolem nás i v nás. Čert ví, kde je tu jistota?

— V srdci, řekla Melchiora a uzarděla se vteřinovým, rychle hasnoucím nachem. V srdci, osvíceném Bohem, dodala tiše po pause. Na věrné a čestné srdce jest spolehnutí, a malá kolmá rýha narýsovala se jí ostrou jehlou mezi obočím.

„Jak je krásná žena, kterou rozerdí myšlenka nebo přesvědčení," cítil v tu chvíli Varjan. A dodal sám k sobě: „Pij jen zrakem to divadlo, než zhasne: je tak vzácné."

— Jak mne nudíte svým nesmyslným hovorem, řekla žena Varjanova, přemáhajíc zívání. Jak je možno jen mluvit takové pošetilosti... dnes!...

— V století páry a elektřiny, viďte, madame Pécuchet? Kdy pokrok jezdí automobilem po vyspravených cestách a osvěta šíří se z elektrických centrál... že ano? odpověděl Varjan vytáhnuv obočí. Nu, ať tak ať onak, dodal pak, obrátiv se k Melchioře, děkuji vám, madonno. Bavil jsem se dnes s vámi, jako již léta a léta s nikým... a dělá vám zde poklonu člověk difficilní, věřte. Víte-li pak, že máte v malíčku více psychologie, než většina současné literatury v obojí ruce? řekl po pause ještě, odšinuje židli od stolu a zvedaje se.

— Promiňte, Varjane, ale bavit vás nebylo naprosto mým účelem. Bavil-li jste se, bavil jste se na svůj vrub a vlastní zodpovědnost, řekla přísně a uklonivši se lehynce, odcházela. Slabounký vzdor jakoby dodával ještě křepkosti a nervosnosti její postavě, která měla sama o sobě pružnost prutu a lehkost obláčku kadidlového.

„Jaká má krásná bolestná ramínka," pomyslil si Varjan, hledě na ni. „A jak musí býti krásná, rozhorlí-li se nebo nenávidí-li! Není pochyby, jest z rodu velikých vášnivkyň. Vzdává se celá své víře, vrhá se celá na jedinou kartu."

„Jaká hrdost byla v její odpovědi," pravil k sobě, sedě již u svého pracovního stolu a zapaluje si cigaretu. „Byla to odpověď kněžny a řeholnice v jedné osobě. Jsou tedy ještě na světě opravdové dámy?"

Podivný poměr vyvinul se mezi Varjanem a Melchiorou.

Záhy začal toužit ze všech sil po této světici: byl žárliv na jejího Boha, chtěl jej vypudit z jejího srdce a zaujmout jeho místo. Měl chvíle, kdy jej tento sen posedal temným šílenstvím pýchy a hrůzy.

„Jaká vzácná jedinečná kořist," říkal si. „Boj o jakou cenu! A s kým, s kým! Jak jest to nevyslovitelně hrůzné! Kdy byl sněn sen větší pýchy, větší msty? Neboť cítím to: on mne zradil, on mne zničil, on odstoupil ode mne, on ranil mne ranou snětivou!"

A maloval si posavadní život její, uzavřený, přísný a vážný, nepotřísněný světem a jeho bědou a malostí. Květ její byl zajíněn, ve svatyni jejího srdce nevešel posud ani stín profanace. Jen on, Nepojmenovatelný, vládl tu výlučně vším. Kde jest druhého místa na světě, kde mohl by býti bezpečněji zasažen, zraněn?

A ona, jakoby tušila jeho sen v celé jeho hrůze a slávě, řekla mu kdysi ve chvíli podivné, nadlidské skoro jasnovidnosti:

— Vězte, budu-li vás kdy milovat, bude to jen z jeho rozkazu!

— Proti němu, proti němu, vykřikl pobledlý Varjan, křivě ret a chvěje se na celém těle.

Ale Melchiora byla nedostupna jeho útokům.

Měl zvláštní ironickou methodu, kterou se zmocňoval žen.

Vítězil vždycky tím, že jej posud každá žena úžasně rychle znudila. „Osud dá ti nejspíš a nejraději vítězství, o něž nestojíš a jež nemá pro tebe valné ceny a důležitosti," zapsal si kdysi do deníku.

Ironisoval je a vybouřil tak v nich vždy jejich ženství; dával na jevo, že při nich propadá nudě,

a cítil ji tak pravdivě, že, aby odvrátila tuto hrozící nudu, vrhla se mu posud každá do náruči.

„Pravý milovník," napsal kdysi do svého deníku, „láme jen květ, nejvýš vystřiklou vlnu stromovou, sám vrchol stromu; vypíjí jen vůni, žije jen z vnadidla; žije z toho, čím ostatní koření život. Pravý milovník dovede deflorovat ženu pohledem: sebéře jí všechen pel, pel pelu, všechno nejvzácnější, samého ducha a samu poesii smyslnosti... vypije z ní opravdu duši jako upír. Všecko ostatní jest již jen hmota, námaha, tíha, trud a jest vlastně pro býložravce lásky. Ale pravý milovník jest z rodu dravců, kteří vyssávají jen nejušlechtilejší, mozek a krev, a ostatní nechávají plenem havranům nebo mravencům. Marta*** to věděla; dotknul jsem se jí jen lehce a přece vzal jsem jí dotykem všecko nejlepší, všecko, co na ní mělo jedině cenu. Věděla to a cítila, že mně nemůže dáti již nic vyššího, že musíme sestupovat, a plakala hořké slzy nad sebou samou, slzy zhnusení si sebe samé, slzy bolestnější a pustošivější než rozžhavené olovo.

Ale Melchiora byla nedostupna všem jeho útokům; tento nízký dandysmus nebyl jí nebezpečný: byla posvěcena proti němu svou nekoketnou přísností, svou hlubokou něhou, od níž odrážela se bezmocně všecka ironie.

Varjan mohl zvítězit tím, že by v ní vzbudil soucit se sebou — ale toho nechtěl. To jej pokořovalo, v tom nebylo vítězství nad ním, v tom byla jen oklika, úskok, lest.

Nebo mohl ji překvapit, a často, pozoruje ji, chvěl se churavou touhou, vrhnouti se na ni a

zanítiti ji šílenstvím svého žáru — ale pokaždé zastyděl se a přemohl se. „Trhati nezralého ovoce, jaká nízkost," řekl si, „a ona jest posud nezralá. Musí uzrát a sesládnout svou láskou jako ovoce sluncem: pak spadne sama tíhou své milosti." A cítil, že vítězství jeho, opravdové vítězství jeho nad ním, jest jen v tom: aby odpadla od něho a vzdala se Varjanovi, vyplnila se Varjanem celá, vzdala se mu plenem, utonula v něm dobrovolně a samochtíc.

A sen, šílený nemožný sen, jak padá mu sama do náruči, vyvstával ob čas v něm a prožíhal jej strašným žárem i trávil jej.

Ale hned procital z něho a cítil, že jest to absurdnost.

Oba věděli, že bojují rozhodný boj na život a na smrt, i jaký to jest boj. Vyhybali se proto slovům; slova neměla tu smyslu; bili se organy, kterým nebylo jména.

Žili vedle sebe několik měsíců skoro mlčky, zapřádajíce se do hlubin stále osamocenějších, zrývajíce své temné bojiště jizvami hlubšími a hlubšími.

Několikrát vzdával se již Varjan naděje, když pokaždé nějaké znamení nebo přípověď vzkřísilo ji v něm znova, jakoby zázrakem, tak naposledy odmítnutí, jehož se dostalo ubohému Harzovi, vzplanuvšímu vášní těžko pochopitelnou k Melchioře.

— — — — —

Kteréhosi dne zastavila náhle Varjana a zeptala se ho tvrdým věcným tónem:

— Proč ho nenávidíte?

— Poněvadž mne zradil a opustil.

— Jak vás mohl zradit, vždyť jste ho nikdy neměl?

— Jest vám to těžko vykládat, řekl s úšklebkem Varjan. Nevím, porozumíte-li. Představte si, že měl jsem cosi — statek, hodnotu, organ, smysl, řekněme — čeho nemají jiní lidé a co proto nemá jména. Rozumíte mně: nemá jména, tak jest to jedinečné. A toto něco ztratil jsem kteréhosi dne. Rozumíte tomu?

— Ano, přisvědčila. Byl jste hrdý, nevýslovně hrdý na cosi jedinečného a nyní nemůžete býti již na to hrd.

— Třebas tak. Budiž.

— Ale vzal-li vám důvod k pýše, vzal jej jen proto, že vám chce dát zkonejšení a pokoj srdce a pokoru... a sebe, který jest všechněch.

— Ne, ne, nechci! vzkřikl Varjan a zbledl zlou bledostí. Nechci. Právě toho nechci, rozumíte. Živím svou bolest uměle, uměle ji drásám a jitřím, a proklet buď den, kdy toho opomenu.

— Jste pyšný jako sám ďábel a stejně nešťastný, řekla po pause a tiše odešla.

— Možná. Ostatně vás to nebolí, pokrčil rameny Varjan.

Za nedlouho potom nadešel podivný svěží den červnový, trochu chladný po minulých deštích, rozhořelý novým sluncem, znepokojený mladým větrem.

Varjan vyšel si do zahrady.

Vypudil jej z domu klavír, k němuž si sedla jeho žena s Harzem — s Harzem, který se vrátil k bezpečnější kořisti, napadlo Varjanovi.

Bílá oblaka brázdila nehluboko oblohu a přerývala chvílemi sluneční svit; slunce běželo někdy jako vlna po stéblech a zhaslo pak ve stínu pod kytkou stromů nebo vplynulo ve veliké bílé jezero světelné, které dřímalo jako voda na trávníku a svádělo ruce k touze, ponořiti se v ně. Stará oprýskaná zeď hradební jihla a drolila se, schnouc ve slunci a větru, a šeříkový keř, zachycený na ní, nesl s nekonečnou gracií dým svých květů na pevných prutech. Ticho, to zvláštní ticho opuštěných valů a zdí pevnostních, sladké a trochu churavé již jako ticho zříceninové, dřímalo na všem; ob čas jen vpadl do něho stříbrný zvuk hodin ze starého chrámu a rozplýval se v něm zvolna jako krůpěj étherná; Varjanovi zdálo se pokaždé, jakoby zůstavil po sobě ve vzduchu jakousi stopu až hmotnou, jakýsi příliv bohatší vibrace světelné.

Varjan seděl na drnovém sedátku, rozžhavené oči maje upřeny k zemi, se suchýma rukama, tráven vnitřní horečkou.

Náhle povznesl hlavu v podivné tuše — a opravdu, Melchiora blížila se k němu, nepozorujíc ho. Nenesla se svou někdejší lehkostí: bylo cítit, že jde obtížena jakýmsi zlým hořem, zarážena jakousi nerozhodností.

Chtěl povstat a uniknouti jí, ale nebylo již času.

Melchiora jej již zpozorovala a zaváhavši vteřinu, obrátila se k němu.

Mlčeli chvíli — vteřinu? minutu? několik minut? Varjan toho nevěděl.

Pak pronesla docela tiše:

— Varjane, jsem nešťastna a vy tomu patrně chcete. Milost boží mne opouští.

Chtěl pokrčit rameny, ale pohlédnuv v její trpící zpustošenou tvář, řekl jen bezbarvě:

— Mne opustila již dávno.

— Vzal jste mně mého Boha nebo spíše: zatemnil jste mně ho. Postavil jste se mezi něj a mezi mne: nevidím ho již.

Povstal a s podivným rozpakem, se zkřivenou tváří řekl zcela tiše:

— Chtěl jsem s ním jen zápasit o vás, ale patrně ztratil jsem boj. Jest silnější mne.

— Silnější! oooh... jistě. Bezmezně silný je! Kdo o tom může pochybovat? Ale já odpadla od něho a zradila jsem ho a přešla jsem k vám.

— Patrně ze soucitu s mou slabostí, odvětil po pause. Děkuji, ale představoval jsem si to jinak.

— Dávám, co mohu, pronesla těžce, přemáhajíc chvíli marně pohnutí a nezadrževši posléze slz, které jí vytryskly z očí.

Měl vteřinu, kdy se jí chtěl vrhnout k nohám a vypít její slzy.

Ale cosi silnějšího, cosi mimo něj zadrželo jej k jeho údivu.

Ne!

Starý jeho sen vstal v samém srdci jeho srdce a proběhl mu rychle za sebou žhavou i ledovou vlnou žilami.

A tento sen zmrazil jej do jakési nepochopitelné příkrosti. Starý jeho sen, jak vrhá se mu sama do objetí — ne již ona, ale celý tragický osud vtělený do této hrdé a čestné bytosti.

„Lidé jsou krutí," napadlo mu ještě v podivné jasnovidnosti, když pokloniv se před ní a obrátiv se, odcházel černou brankou do ulice a odtamtud na dlouhou procházku do polí.

— — — — — —

Vracel se večer domů a chtěl právě vejít do pracovny, když jej v předsíni ovanul horký dech ze tmy a současně ucítil na šíji dvě hubené studené ruce.

Uleknul se strašně.

Srdce rozbušilo se mu šíleně: bylo mu, jakoby v jakémsi bleskovém rozsvětlení pochopil v tu vteřinu všecko, minulé i budoucí. Bylo mu v tu chvíli jasno, že nese smrt tomu, kdo jej takto objal. Cítil, že osud v jakési podivné zlé úslužnosti splnil mu jeho přání, ale věděl také hned, jak strašně zaplatí tento dar.

— Miluji tě, miluji tě!... Budu se ti snad zdát beze studu, ale nevadí... nezáleží na tom. Jest mně to zcela lhostejno. Nač ztrácet času... cítím, že ho nemám mnoho. Jest nízké, ztrácet času čekáním nebo jiným chytráctvím. Jsem ztracena, jsem utonulá v tobě... ne již v něm...

Otevřel, nevěda proč, jednou rukou dvéře: světlo lampy, rozsvícené neznámo kým na psacím stole, padlo na její tvář. Byla ku podivu přísna a veliká, veliká čímsi, co ji již skoro znetvořovalo. Jakoby nesnesla tolika výrazu a jakoby ji hrozil roztrhnout — tak bolela tato tvář.

Vnesl ji skoro do pracovny a usadil ji v křesle u psacího stolu. Složila na něj hlavu a zaštkala suchým nervosním bezslzým štkáním.

Její suché plece stoupaly a bortily se, a linie jemných vyhublých zad, zduchovělá dlouhým utrpením, bolestnila se pod šaty.

Stál nad ní vztyčen a pil s rozšířenýma nozdrama v podivné závrati její utrpení.

Zvláštní churavá radost, již znají velicí rozkošníci, radost, za niž se později vždycky Varjan stydíval, ale jíž nemohl překonati v dané chvíli, radost, že b o l í ženu, radost, jejíž číše byla naplněna temným vínem ukrutnosti, opíjela jej svou těžkou parou.

Oči mu ztrnuly, tvář zkameněla.

Nevěděl, jak dlouho tak stál nad tímto mladým tělem.

„Pro mne trpělo, pro mne a mnou zhublo; já byl jeho bolestným sochařem," to stálo před ním a tím omdléval skoro v tuto chvíli.

Cítil se temným a velkým umělcem jako nikdy posud: tvořil v nejtvrdší a nejbolestnější látce, hnětl sám život, byl podoben bohu, byl osudem, soupeřil s nimi.

„Jak jest zduchovělé toto tělo," napadlo mu, „věru, jest duchovější než to, čemu se říká duch u jiných."

Náhle, puzen polotemným nápadem, přistoupil ke stolu a zhasil lampu.

Bylo mu mdlo, mdlo, jako bývá na vodě po dlouhé plavbě v noci; musil usednouti.

Bledé spiritní růže, přepadávající z vásy, zastrašily náhle tmou.

Zachvěl se a přitáhl ji k sobě velikým tvrdým pohybem; složil si ji pak celou na kolenou jako mrtvolu a skloněn nad ní, šeptal jí do ucha:

— Ale já tě nemiluji a nebudu milovat. Já nemohu nikoho milovat. Já jsem studený. Já se jen ohřeji tebou. Já tebe zužiji a zavrhnu tě pak.

Zaškubala sebou jako raněný pták, ale ztišila se rychle. Byl přesvědčen, že toho očekávala.

— Proč mně to říkáš? Vím to.

— Ne, nevíš. Já zabíjím všecko, co miluji. Já potřebuji tebe, jen abys napojila mých kořenů, mých vyschlých kořenů. Rozumíš tomu? Mé umění vadne a usychá a musí být zalito krví, tvou krví.

— Vím, vím všecko, zaúpěla Melchiora na jeho hrudi. Vím, že budu strašně ztrestána. Vím, že jsem na věky ztracená; sesadila jsem j e h o a dosadila jsem tebe. A na to jest psán trest smrti, dodala po chvíli, a dvě velké slzy, nějak bezdůvodné a pošetilé jako pozdrav čemusi uplynulému a ztracenému, spíše stín než odlesk ztraceného dětství, vylily se jí zvolna z očí.

IV.

Druhého dne ráno seděl Varjan jako obyčejně se svou ženou u snídaní v zahradě. Mlčeli skoro.

Dopil šálek a odšinuv se na židli od stolu, zahleděl se nepokojně do záhonu studené, krátce přistřižené trávy; bylo vidět, že hledá, jak se skonejšit.

Byl rozrušený prázdným nepokojem; chtěl již dvakrát zdvihnout se a odejít do úřadu, ale vždycky jej cosi zadrželo.

Věděl, že musí přijít každou chvíli Melchiora, která snídávala s nimi, a toužil po té chvíli i bál se jí.

„Hle, to jest tedy štěstí, o něž jsem tolik stál, jež jsem si vyvzdoroval všemi svými silami! Jak jsem oklamán! Jak mně bývalo jindy pokojno p o t o m a jak jsem dnes rozrušen! Starý neklid... nic se nezměnilo..." Stanul a zamyslil se úsilněji, soustřediv se na jakýsi prázdný bod před sebou. „Ne, n o v ý neklid," řekl si, zapřemítav chvíli, „zárodek, sotva znatelný zárodek nového neklidu, jiného neklidu. Budu musit hledět seznámit se s ním zavčas," zaironisoval. „Nový nepokoj... nový nepokoj," opakoval si nervosně, „a roste, jak si jej uvědomuji."

Chladný vítr, zvláštní chladný vítr, jako by z noci opožděný a promrazený jejími spoluvinickými stíny, udeřil mu do tváře; zamrazilo jej; pozdvihl hlavu, jakoby chtěl ve vynuceném, nervosním vzdoru čelit všemu, co přinese osud.

Z několika komínů před ním předl se úsilně a vytrvale rusý teplý kouř, jakoby chtěl znepokojit studené nepohnuté nebe, strnulé v jakémsi hlubokém oddechu zapomenutí.

Náhle zaskřípěl za ním písek, a než se ohlédl, zavlnil se lahodný hlas Melchiořin, přející dobrého jitra, a než se nadál, stiskla její drobná ruka pevně a klidně ruku jeho.

Polekal se lehce z podivu příjemným skoro úlekem.

„Jak je klidna," napadlo mu hned a utvrdil se v tom až k úžasu pohledem na ni. Ani stopy po nervose, po rozpacích, po utrpení — byly-li, byly ukryty k nepoznání, k neutušení. Její krásná, lehká, hrdá hlava jakoby byla dnes jen vzdálenější a neproniknutelnější; unikla do většího a čistšího

světla... to bylo všecko. Varjanovi, hledícímu na ni, zdálo se chvíli, že musí přimhouřit zrak.

— Kde's byla? zeptala se jí mechanicky Rita.

— V kostele jako vždycky, odpověděla pokojně Melchiora. Zdržela jsem se jen trochu déle než jindy.

Bezděky se zachmuřil: vyčítavá otázka vyrazila na ni zpod jeho brv. Zdálo se mu však, že nedoletěla: stála příliš nad ní, jakoby přenesena do vyšší čistší sféry; každým způsobem ji přehlédla.

„Což se může modlit ještě? Po včerejšku modlit se?" proletělo mu hlavou a sehnalo mu krev k srdci.

„Tedy jsem ho přece nevypudil? Vězí posud pevně v jejím srdci?" s touto otázkou odcházel rozrušen Varjan do úřadu, s touto otázkou vracel se rozrušenější domů.

Nalezl Melchioru stejně klidnou jako ráno.

Zpívá si u rámu, směje se s Ritou, houpá malou Eriku.

Tento klid zmátl jej úplně.

Čekal bezradnost, rozpaky, zmatek, nejistotu — a ona zatím, milý bože, vede si klidně, bezpečně, samozřejmě a nevinně jako dítě... nebo jako stará otrlá hříšnice. Každým způsobem dovedla by oklamat nejbystřejšího pozorovatele, nejpodezřívavějšího soudce.

Varjan byl tím tak pomaten, že se až mravně nad ní pohoršil, on, který si dávno odvykl posuzovat lidi mravně.

„Tak mladé stvoření!... Půl dítě skoro. A žije v hříchu jako ve svém živlu, samozřejmě, se samosrozumitelnou jistotou. Nepohne brvou, nezardí se.

Jakoby ničeho nebylo a jakoby bylo nejpřirozenější, co se včera večer stalo."

„Nebo klame tak výborně?" myslil po pause. „Hraje komedii, aby nevzbudila podezření u Rity? Pak by byla ohromná herečka! Ale hraje-li dnes, kdo mně za to ručí, že nehrála i včera? Kdo mně ručí, že mne neoklamala i včera? Pravila včera, že se ho zřekla, že odpadla od něho... nebyl to klam? Nebyl to podvod? A třebas klam ze soucitu se mnou... tím hůř, tím hůř pro mne... pro můj sen!"

Nemohl se dočkat příležitosti, kdy ji zastihne o samotě, aby se ujistil jí, její láskou, pravdou její bytosti, skutečností včerejška... aby se ubezpečil, že nesnil jen svůj šíleně hrdý sen, že jej žil jako naplnění nejvyšší skutečnosti, samu nejkladnější jistotu, sám vrchol života, který ztekl napětím všech sil.

Dvojitost u ní, pouhá možnost její, mučila jej šíleně... jej, který na dvojitosti založil celý svůj život, který žil neustále a přirozeně na jejích měnivých, proradných a úlisných vlnách jako lodník na moři.

Zastihl ji konečně večer, když Rita odešla do města, v jejím pokojíku.

Schoulena, hlavu na stole, tiše plakala.

Zarděla se, jakoby ji přistihl při čemsi nedovoleném a pokořujícím.

Vyskočila a vrhla se mu na šíji.

— Odpusť mně mé slzy! Jsou nerozumné, pošetilé, bez důvodu... Bůh ví, proč mně přišlo zaplakat... sama nevím proč, mluvila překotně zajíkajíc se. My ženy máme takové chvíle, pološílené,

nesmyslné chvíle... Přijdou, bůh ví, jak, snad s počasím, s hvězdami, s větry... Proč plakat? Leda ze štěstí! Jsem tak šťastna. Miluji tě, mám tě. Jsi mi bohem, jediným, vším... nemám již svého starého Boha.

— A ráno v kostele, ke komu jsi se to modlila? řekl trochu pracně a utajil bezděky dech, čekaje její odpověď jako ortel.

— V kostele... ano, musím do něho chodit, nemohu přece náhle přestat... bylo by to nápadné. Již k vůli Ritě nemohu. A ostatně: nechci ani přestat. Nepatřím již tam a přece budu tam chodit... právě proto budu tam chodit. Chce se mi drážditi jej, pokořovati jej, urážeti jej. Chce se mně rouhati se mu. Myslila jsem dnes na tebe, jen na tebe, jako druhdy na něho a v těchže místech, kde druhdy na něho, a týmž způsobem, týmiž slovy, jako druhdy k němu, modlila jsem se dnes k tobě. Vím, jest to nejstrašnější rouhání... ale nechci být zatracena na půl... nenávidím všecku polovičatost.

— Nepřesvědčuješ se sama násilně? řekl s chladnou pátravostí, připomenuv jí tak první jejich rozhovor o světcích.

— Ne, ne, ne, vykřikla skoro, uzarděvši se. Mám jistotu, zde, v srdci, větší jistotu, živější jistotu než všichni světci starého Boha.

Strhla jej svým žárem, omámila jej svým horkým dechem: netušil u ní té vášně. A ve chvíli, kdy leželi si na srdci, měl zase jistotu, že jest jí bohem, vším, že jeho sen stojí pevně, hrdý a nepodvratitelný, že jej vypudil a pokořil, sehnal s oltáře tohoto srdce.

Ale proto přece, když od ní odcházel, zdvihla se znova v jeho duši pochyba, kdy toho nejméně čekal, a zastavila jej na prahu. Svraštil čelo a přehlížeje ji, roztouženou a nyjící, cizím studeným pohledem, jenž jej samého udivoval, pronesl zvolna, odstavcuje nějak výhrůžně věty.

— Nezraď mne, slyšíš! Zradila bys víc než mne. Nejpyšnější sen, jaký se snívá za sto let jednou, bys podtrhla. Stůj věrně! Jsi podkladem pro novou věž pýchy a rouhání, pro nový Babel. Já jej dostavěl, ty ho jen nepoboř!

Ale ráno, když viděl Melchioru v denním světle, ve společnosti, cizí, klidnou a vzdálenou, ztratil znova svou jistotu.

Nabyl jí zase u ní, ale jen pro chvíli, kdy byli spolu, kdy ji viděl odevzdanou a vzývající. Podařilo se jí zase, přesvědčiti jej o výlučnosti své lásky; dal si opakovat znova všecko, všecka slova, která byl slyšel poprvé, a ne jednou, dvakrát a třikrát; jakoby mu nestačila sama o sobě, jakoby mu bylo třeba i jejich zvuku: pil je dlouze zjitřenou žíznivou duší a čím déle pil, tím víc, zdálo se mu, rostla jeho žízeň po nich.

Ale druhý den bylo mu stejně jako den před tím: stejný nepokoj, stejná nervosa.

Jakmile ji viděl klidnou, usměvavou, lehkou a vyrovnanou, nevěřil jí. Hrála-li bezpečně svou konvenční úlohu vlídné dobré sestry a nevinné mladé dívky, trpěl a začínal jí nenávidět; on, který neuznával ethiky, který se jí nevázal sám, začal ji odsuzovat ethicky; ethiky, která byla jemu obtíží a směšným balastem, začínal náhle postrádat u ní, požadovat od ní — bez ní byla mu necelá.

„Nestoudná lhářka, jak virtuosně hraje! Kdo se v ní vyzná? Kdo pozná mez, kde přestává hra a začíná pravda? Není jí: všecko je hra. Jest pokaždé jiná, podle bodu, odkud se díváš, kam se postavíš. Ale ona sama jest stále jedna a táž — stále dvojitá, vždy a všude, každou vteřinu. Dvojitá, dvojitá — nikdy pravdivá, vždycky podvodná."

Došlo k tomu, že na ni žárlil skoro neustále.

Miloval ji a věřil jí jen ve chvíli, kdy byl s ní o samotě, rty na rtech. V těch okamžicích měla nad ním moc, poutala jeho daemony, vázala jeho šílenství. Ale odloučen jsa od ní, pochyboval již o síle a trvanlivosti své vlády nad ní; nepovolí někdy, neselže někdy? A neselhala již, když byla možna taková otázka? Neznamenala ona již sama o sobě, že budova se začala drolit, že se s ní sesul první kámen?

Začínal ji mučit.

Byl kliden jen, když trpěla, když měla nejméně možností k životu, nejméně nadějí do něho; každá síla, každý rozvoj, každá radost u ní znamenala mu jen novou možnost zrady a klamu. Nerad vídal ji zamyšlenou; kdo ručil mu za to, že ho právě nezrazuje v mysli? Nevěřil jejím snům, rád by ji byl spoutal a omezil, aby měl přehled přes ni, aby ji mohl lépe střežit a ovládat.

Začal ji zkoušet různým způsobem, ale nevíra jeho, místo aby se menšila, rostla a rostla.

Nechával ji o samotě s Harzem a naslouchal tajně jejich hovoru. Nevěřil její nechuti k němu, a čím odmítavější slova slyšel, tím méně věřil. Slova, ano, to je cosi, při čem se pohybují rty,

ale oči... oči jsou proto, aby popíraly, co řekly rty, a aby povzbuzovaly, kde rty odrazují.

— Co chceš ode mne? volala k němu v pláči a v úzkostech.

— Abys byla jasná a jedna. Chci prostotu.

— Chceš chudobu. Osekáváš mne na pahýl. Chceš mne mít smutnou a ubohou.

— Snad. Mateš mne svou radostí, svou složitostí. Nevyznám se v tobě.

— Věř mně tedy! Což žádám tím mnoho od tebe... já, která jsem ti dala všecko?

— Věřit? Toho slova není v mém slovníku. Neumím věřit.

— Chceš tedy, abych všecko prozradila? Utiší tě jen to? Řekni slovo, a stane se to ještě dnes; povím všecko Ritě; jsem připravena. Zaplatím svou radost, svůj smích, svou hrdou pósu, které mně nedovedeš odpustit.

Ne, toho nechtěl, toho nemohl chtít, toho nedovedl posud chtít — toho bál se posud i jen myslit; i musil ustoupit.

Ale odcházeje, zpřemítal se celý a řekl si pak: „Ano, má pravdu; pověděla, čemu jsem se bál posud dát určitý výraz, ale co proto nebylo méně živo a skutečno ve mně. Ano, jsem člověk smrti; není mně jistoty než v ní. Jsem ukrutný a střízlivý jako kat a nebudu jí věřit, v pravdě a bezesporně věřit, pokud nebude mrtva — třebas bych se snad ze zbabělosti na chvíli přelhal, že jí věřím: nebude to pravda. Dovedu milovat jen mrtvé, jen co se nemůže bránit již mé lásce; neumím se radovat z živých, neumím se radovat ve dvou, neumím se

snad radovat vůbec. Jsem zprahlý a unuděný; abych snesl života, musím jej kořeniti smrtí."

A vzpomínka na osudnou chvíli, kdy vrhla se mu poprvé na šíj v tmavé předsíni, prošla mu srdcem a zastudila jej hrůzou.

„Ano, jistě, nesu jí smrt; nesu smrt každému, koho miluji."

„Miluji," zastavil se. „Jak podivně to zní v mých ústech! Miluji! Miluji! Co jest to, mnou cítěno, miluji?

A ironický hlas mnohých zkušeností napověděl mu jako zlotřilý soudruh ve škole: „Miluji je slovo večera před svatební nocí a překládá se ráno druhého dne slovem nenávidím."

— — — — —

A přece den po dni nesl tíže své postavení.

Měl-li mít jistotu, že nebyl bláznem slova a že nespil se jeho parou, musil ji mít stále u sebe, musil sen svůj žít a proměňovat znova a znova v skutečnost — ale pak nesměla se mu ztrácet v hrdé a daleké roli, kterou hrála její pýcha, ta pýcha, jež popírala neustále mlčky jeho vítězství, jež mu je vyvracela.

Potkalo jej nesmírné štěstí: zmocnil se říše po největším králi, kterého z ní vypudil — ale vítězství své musil ukrývat a království své tajit. Nebylo to šílené? A neztrácel ho v pravdě každou minutu, kterou je zapíral?

A myšlenka, unést Melchioru, odjet s ní daleko odtud, kamsi, kde by se nemusila skrývat a přetvařovat, vtírala se mu do mysli neustupněji a neustupněji.

Měl chvíle, kdy si spílal, kdy se pokořoval a sám sobě ošklivěl.

„Není podlé, žíti takto? Nežiješ na dluh, podvodem? Nezabíjíš sám svůj sen, nešpiníš a neprzníš ho? Proč plazíš se úkradkem, kam můžeš vstupovat hrdě, otevřenými dveřmi, jako vladař a pán?“

„Rozrušuje tě, mučí tě Melchiořina dvojitost. Ale kdo jí ji vočkoval? Kdo ji stvořil k svému podobenství? Byla jedna a celá kdysi, než odpadla od svého Boha a vzdala se tobě — a proto, jen proto jest dnes dvojitá, je-li jí. Neboť co tobě nejeví se dvojitým? Všecko, pokud budeš hledět ze svého roztrženého dvojitého nitra, svým churavým zamženým zrakem. Sjednoť se sám a sjednotíš tím i Melchioru.“

Ale starý člověk ve Varjanovi bránil se na nůž těmto důvodům.

„Jaké šílenství, jaké směšné šílenství, Varjane,“ hovořil. „To se vůbec nedělá, Varjane, v naší společnosti. To je de mauvais goût, to je d'extrême ridicule: to je souzeno ne rozhořčením, ale jediným strašným odsouzením, z něhož není odvolání: smíchem, salvami nekonečného neutuchajícího smíchu, jehož echo nezahyne, pokud nevymře poslední z diváků přítomných tvému nevkusu. To jsou mravy služek a tovaryšů, Varjane, ale ne dobře vychovaného člověka ze společnosti.“

A Varjan přisvědčil.

„Ano, nemožno, absurdní! A jak pitvorně bys vypadal, jak nemotorně, sám sobě trapný, jako

herec v starém pathetickém a larmoyantním dramatě z předměstí! Vidět se sám — a ty bys se pozoroval i tu, znám tě, — a usmál bys se sám sobě lítostným pošklebkem a utekl bys od úlohy, s niž nejsi a která by tě zítra znudila. Nenávidíš každého gesta a nyní chtěl bys jich opsat sta a jak širokých a horečných! Jsi ironický glossator života, člověk šedi a odstínu, který prochází nepozorován ulicí, a nyní chceš hráti cosi jako hrdinného tenora. Ale to dělají dnes jen venkovští fotografové; před padesáti lety dělali to i umělci, ale ti nosili také sametové kabáty, dlouhé vlasy a kalabresry — dnes vyhynuli snad již jako předpotopní fauna; snad nežijí již ani v nejzapadlejších koutech venkovských.

Nemožné, absurdní a víc než absurdní; směšné prostě."

„A pak," dodal po pause, „nechat zde úspěch, potlesk, několikerý způsob potlesku, stý způsob lichoty? Nemožno, jako jest nemožno postrádat tisícerých rozkošných nepatrností a drobností, tisíceré zdánlivé malichernosti... zdánlivé, neboť v pravdě jest každá z nich důležita, nutna kulturnímu člověku. Tyto zdánlivé nicoty jsou to, co skládá sladkost života, jako výdech lesa jest složen z nejrůznějších aromat, od pachu tlícího listí po vůni pryskyřičnou. Tato tisícerá cetka dává teprve dohromady melodii života. A mně chce se znásobňovat ji, rozmnožovat její prvky a ne ji ochuzovat. Jsem jako žena; potřebuji k své obsluze celého velkoměsta; od rána do večera vystřídal bych a unavil bych všecky díly světa; nemohu žít prostě. Prostě jest mně souznačno s chudě."

Ale když uviděl Melchioru, její zmučenou, pobledlou tvář, které vnucovala s napětím všech sil úsměv, zvrátil se a vnitřní jeho boj začal znova.

„Jsi zbabělý, Varjane, jsi v jádře lenivý, nejhorší, nejslabší žena," pravil jeden hlas; „ulichotil tě život, ulechtal tě život!"

„Jsi silný, kulturní duch, Varjane," pravil hlas druhý. „Umíš se spoutat; cítíš směšnost všeho, co jest mimo společnost, co jde proti jejím konvencím."

Melchiora, jakoby tušila svár, který v něm vřel, zastavovala na něm často v poslední době podivný pátravý zrak, který jej pronikal skrz na skrz.

Kdysi zadívala se na něho dlouze a řekla tiše před sebe jako ve snách: „Měl by přece odvahu? Našel by ji konečně? Dovedl by sejmout se mne mé strašné břímě?"

A zbledla při pouhé možnosti čehosi takového.

Ale hned zavrtěla bezděky nedůvěřivě hlavou jakoby na vyvrácení sebe samé.

A brzy potom neměla již ani nadějí, ani pochyb: Varjan ji z nich vyvedl. Utišil se náhle docela, uklidnil se jakýmsi násilným uklidněním. Ponořil se do práce; bral ji jako tišivý lék; chtěl jí překlenout všechen svár a zmatek svého temného srdce.

„Buďme klidni nad propastí," říkal si, „učme se tomuto nesnadnému umění." Ale v pravdě cítil napětí situace a chtěl využít rozčilujícího divadla jako nervové sensace, jako biče na své nervy, jako jich dráždidla; a chtěl pracovat, a pracoval skutečně, pod tímto napětím po dlouhé době znova. Jakoby mlýn jeho umění, dlouho stojící za sucha,

rozešel se náhle pod přílivem vod; síla situace jej nesla a on psal jako psával druhdy.

Šel kdysi k Melchioře, aby jí to řekl, aby jí poděkoval za zázrak, který na něm způsobila.

Nalezl ji u jejího sekretáře: rovnala pečlivě všecku svou korrespondenci, třídila ji a část pečetila do obálek s adressami.

— Co to děláš? Chceš odjet snad? zeptal se v nepokoji.

— Ne, chci být dlouho u vás, chci být co nejdéle s tebou, jak nejdéle možno, řekla a zaplakala tiše. Ale být připraven, jest všecko.

A když jí řekl, že píše zase po dlouhé době a že píše jako jindy, odpověděla mu, jakoby probuzena z hluboké myšlenky:

— Budu musit zaplatit asi svůj dluh i tvůj, za svůj hřích i za tvé nalezené umění, když obojí tak důvěrně souvisí.

V.

Varjan soustředil se zcela na svou novou knihu; pracoval na ní horečně, s jakýmsi churavým, uměle živeným chvatem. Jeho nová práce zdála se mu šílenou honbou za ne zcela jasným, ale důležitým cílem, zoufalou sázkou o všecko; a on sám štvaným běhounem, který neušetřil sebe žádné ostruhy a žádného biče.

Chvílemi v noci, zdvihnuv bledou hlavu s planoucíma očima od kupy papíru, naslouchal do jakési jiné nehmotné tmy a zdávalo se mu vždy, že slyší z ní lání příšerné smečky, slídící po jeho

stopě. „Co mne to štve? Jaké hlasy z ní vyjí?" tázával se sám sebe. „Jest mezi nimi prázdný nervosní nepokoj mého pustého srdce? Ano, rozeznávám jej. A nedočkavost podrážděné pýchy, která si chce co nejdřív vyvrátit důvody bázně? Ano, i ona štěká chvílemi a pobádá k chvatu. Ale všecky ostatní přehlušuje hlas úzkosti, že nepotrvá dlouho má umělá zločinná inspirace, že může její příliv opadnout dříve, než donese mou loď k cíli."

Den ze dne cítil určitěji, že každou řádkou, kterou do ní vpisuje, vyvolává osud, naplňuje cosi neodvratitelného, vrší cosi nenapravitelného — a přece nechtěl, nemohl stanout.

„Jen se nezastavovat, jen se neohlížet!" říkal si. „Jen to ne! Zkameníš jinak hrůzou, a tvá smečka tě rozsápe."

Den ze dne bylo mu jasnější, že napájí svou knihu životem Melchiořiným, že vypíjí její krev jako upír, ale za zločinnějším cílem: že staví na mrtvole, že vraždí opravdový a skutečný život lidský, aby jím sytil svou Chimaeru; že rouhavě modloslužebničí, že obrací tok života, zvrací hodnoty. Den ze dne bylo mu to jasnější a den ze dne byl méně ochoten, upustiti od toho.

„Chci své umění, chci je za každou cenu, přes všecko, všemu na vzdory! Jemu na vzdory! Stůj co stůj! Vyrvu je osudu, vynutím je nemožnosti, vyvzdoruji je jemu! Ať stojí na mrtvole," dodal za chvíli, ale nedořekl. Zaštkal suchým, neúlevným temným pláčem: „Všecko živé stojí na mrtvolách — jen to zde ať na ní nestojí; slyšíš moji modlitbu?"

Ale umlkl nedomysliv jí; nevěřil sám její pravdivosti; padla k zemi nevzletěvši ani tolik co hozený kámen; a jen temný dým jejích slov plazil se po jeho ohořelém srdci, zžíraném z vnitra temnou neukrotitelnou ranou.

Život ztemněl mu jakousi zoufalou záhadnou zlobou.

Mučil Melchioru, urážel ji; bylo mu potřebí k práci rozčilení, podivného doháněj́ícího pocitu viny, smutné a smyslné vůně ran. Zdálo se mu, že nemůže bez nich tvořit; stávaly se mu ostnem díla.

Kolikráte přistihl se, jak stanul nad ní, spící; vyhublé její tělo bolelo i rozrušovalo jej zároveň podivným silným napětím. S tváří zkamenělou pil rozšířenými nozdrami vůni, zvláštní zneklidňující vůni tohoto utrpení, této modloslužebné oběti, kterou přinášel strašidelnému bůžku dračí tváře, rozšklebené polozvířecí masce, temnému symbolu čehosi temnějšího, co zalidnilo jeho srdce.

Stávalo se, že zavolal Melchioru k sobě, ale hned ve vteřině odstrkoval a odpuzoval ji od sebe.

— Dost, dost, odejdi! Chtěl jsem jen vidět tvou bledou zmučenou tvář zrazené světice, tvá bolestně zraněná ústa; jsou jako otevřená rána, krvácející pod kopím, právě z ní vyňatým. Je mi třeba toho obrazu k inspiraci. Dost, nechoď již ke mně. Nechci tvých polibků, zatěžují mne a seslabují mne. Chtěl bych vyssát z tebe tvůj život a přenést jej sem, dát mu proudit místo tvými cévami těmi řádky a strofami zde! Potřeboval bych tvé krve, a ani ne jí, i ona je příliš těžka ještě, jen její páry a vůně. Proč mně jí nemůžeš dát?

— Bloudíš. Proč se neinspiruješ životem? Jest plný inspirací, volá tě jimi, vnucuje ti je za každým krokem.

— Ne, nemohu jich potřebovat. Propadl jsem fantomům a fantomy žádají si krve, žijí z krve. Neznáš toho? Mrtví, vyvolalali's je jednou, jsou nenasytni. Všecky staré pohádky a legendy vypravují o tom. My mrtví, dodal po pause, m y m r t v í toužíme po krvi; my mrtví jsme nenasytní.

A opravdu, zdálo se mu, že jest obklopen fantomy, že utvořili kolem něho kruh, stále se šířící kruh, který jej vylučuje a vylučuje den ze dne víc ze života; bylo mu, jako by jakési ohromné osamocení spadávalo jako velké vločky sněhové v nocích práce a kladlo se kolem něho duchovou, neviditelnou, ale stále rostoucí závějí. Vstával od každé práce více vypovězený ze života než když k ní sedal. Hovořil-li s lidmi, zdálo se mu, jako by vál z něho mráz a jako by jeho společníci toho cítili, třebas o tom ze zdvořilosti nemluvili. „Jak udiveně dnes vyhlíželi," opakoval si Varjan, „jaké měli pitvorné, prodloužené obličeje! To proto, že vědí, jak stydnu; ale nemluvili o tom, jsou zdvořilí; moderní člověk jest vůbec zdvořilý jako kat v rukavičkách; nezasahovat, pozorovat, vyčkávat... dočkat, až ti okolnosti zlomí vaz. Jsou o tom i theorie, hehehe."

Chvílemi bylo mu, jakoby houstly kolem něho stíny a zastupovaly mu cestu. Každým slovem, zdálo se mu, píše narážku pro osud, každým veršem temnou věštbu; za každým slovem plazily se stíny, vstávaly mátohy; a byly večery a noci, kdy stíny

hrozily i prosily a hovořily půlnočními hlasy studánek a pramínků ztracených v lesích.

„Zabíjíš ji," zašeptal jeden z nich kdysi pozdě večer, vystoupiv zdánlivě z věty docela nevinné jako vrah z poza starého smrku v nedohledném mlčícím lese. „Ale nač ti to říkám," zasmál se tiše, „ty to víš, víš to od chvíle, kdy jsi poprvé péro namočil. Píšeš, píšeš její smrt; předeš její smrt. Splétáš ze svých kliků háků síť, ohromnou síť, kam ji polapí, ubohou křepelku, kostlivý lovec: zatahuje již léč. Ale ty to víš všecko: víš, že nepřežije dlouho tvé knihy. Ještě je čas: zachraň ji. Vstaň, vezmi své papíry; v krbu hoří posud oheň, uvrhni je v něj!"

A Varjan opravdu vstal jako by pod rozkazem cizí vůle a potácivým krokem s horkou oblouzenou hlavou bral se k ohni se svým rukopisem.

Rudě zasvítily oharky; jejich žár udeřil jej do očí, zaplavil jeho zkamenělou tvář.

Vztýčil hlavu: zvolna vyprchávala snová tma, kterou byly opilé jeho zornice.

Rozhlédl se zvolna úkradkem plachým zděšením kolem sebe.

Šero rostlo v koutech a stíny vlekly se po stropě; lampa psala tam tiché, zpytavě unavené kolo mrtvého neradostného světla. „Jaké podivné strašidelné světlo! Všecka radost, všecka síla byla z něho něčím vyssáta; odnervené světlo, zabité jakousi studenou mrtvou rukou," napadlo mu v tu chvíli a roztřáslo nervy mrazivou ošklivostí.

Duchově tiše šlehaly mysticky bledé plamínky v žárovišti, klesajíce a zvedajíce se vždy s novou úsilností, jako by pracovaly na nějakém čistém ne-

viditelném díle, neustále unikajícím a neustále bořeném.

Pohlédl od nich bezradně k oknu, zavalenému zcela tmou. „Padá, padá, padá venku tma, padá neustále ještě, ač není daleko půlnoci. Právě kolem mne padá jí více než jinde."

Vrátil se k ohni. „Milý, laskavý, čistý," mluvil k němu a chystal se již položiti listy do plamenů, když v tom cosi na chodbě zapraskalo, a než se nadál, Melchiora stála před ním.

Tisíckrát a tisíckrát zpřemítal později tuto událost a nedobral se v ní nikdy dna. Je pravda, že často v noci, náhle znepokojena, přicházela pohledět na něho do pracovny a postála vteřinu a ujistivši se, že není churav, odcházela beze slova. Ale co ji přivedlo v tuto osudnou noc, v tu osudnou vteřinu, kdy stál Varjan na rozhodné křižovatce a dával se již jiným směrem? Čím puzena vešla právě ve chvíli, kdy odhazoval již nůž, přiložený na její hruď, — aby mu jej vtiskla znova do rukou a namířila jím rovnou k svému srdci?

„Nehnal jí tehdy strach, že by mohla být připravena o svou mučednickou korunu?" tázával se později sám sebe a přisvědčoval: nenalézal jiného vysvětlení mimo tuto mystiku.

— Šílíš? zvolala, přistoupivši těsně k Varjanovi a vyjímajíc mu z rukou jeho papíry. Co jest ti? Nevěříš v sebe? Nemáš víry, jistoty? Mohu ti ji dát nějak, třebas svou smrtí?

— Není mi již ničeho třeba. Dala jsi mně v tu chvíli všecko — mně i sobě. Rozhodla jsi, sobě ke zmaru, mně ke štěstí, odpověděl po dlouhé pause, s tvrdým žárem ve zraku, vrácen již zcela své Chi-

maeře a její ukrutné službě. Osud, fatum, moira, šeptal si tiše, zatím co teskně zmíral v chodbě o d s o u z e n ý krok Melchiořin.

— — — — —

Varjan dopsal brzy po tom knihu a uzavřel ji mechanicky do zásuvky. Za čtrnáct dní vzal ji odtamtud a pročítal ji tím podivně dalekým, odcizeným a nezúčastněným zrakem, kterým zbrojil každé svoje dílo, než je dal do tisku.

Byl podzim.

V zahradě pod jeho okny volaly poslední podzimní růže svou krátkou, zrazenou a zakřiklou vůni; cosi teskného válo průhledným čistým podzimním vzduchem, v němž řadili se ptáci k odletu; chladnoucí slunce odráželo se velikou bledou září v mlčící řece; občas spadlo přidušenou ranou do vysoké trávy ovoce, sraženo jsouc s větve ne hmotně větrem, ale nějak duchově, jako by dotykem pouhého slunečného paprsku.

Varjan přistoupil k oknu a osten hluboké výčitky zaryl se mu do hrudi.

„Jak jest možno, že jsi promeškal jaro a léto při papírech? Že jsi hynul pod malým čadivým plamenem stolní lampy, zatím co ostatní žili pod dobrotivými světly nebeskými?“

A sešel do zahrady s rukopisem v ruce.

„Můj bože, jak směšně vypadá popsaný papír v přírodě!“ pravil, hledě na dlouhé černé řádky táhnoucí se po arších. A opravdu, písmena jakoby utíkala a choulila se do sebe před čistým nebeským světlem.

A bezděky vzpomněl si na svou návštěvu u slavného, opravdu velikého sochaře, jejímuž smyslu

nyní před něho jako hladký kaštan z puklého ostnitého obalu. Sochař dal vynést tehdy jednu ze svých soch, kterou nejvíce miloval, do zahrady. Ale jak tam hned zmalicherněla, zpitvorněla! Ona, která zněla v uzavřeném bytě a prochvívala jej a ovládala jej svým akkordem, oněměla náhle pod mocným rozjásaným oblohovým zvonem nebeským; byla stištěna, zhroucena, rozlomena do žalné pitvornosti, když dostala pozadím místo pokojové stěny krajinný obzor.

Cosi podobného cítil i nyní, ale silněji a určitěji.

Snažil se chvíli čísti nahlas své verše v zahradě, aby jich vyzkoušel v tomto vzduchu, hlubokém jako sen, čistém jako jezerní voda, balsamickém a kořeněném všemi vůněmi a vším steskem, v tomto světle, laskavém jako úsměv boží, v tomto dni rozhořelém poslední sladkostí letních ohňů před pohasnutím — a ustal za chvíli, znuděn a pokořen. Cítil, jak nedovede soupeřiti jeho umění s přírodou, ani slábnoucí a odumírající, jak jeho verše jsou chudé tvarem, jak nedovedou vynutiti si ozvěny ani z tohoto nebe, tak laskavého a povolného; jak neprospívá jim nic spojenectví krásy, rozlité všude vysoko vystřiklou vlnou. Dusila je jen, padaly ke dnu, nebyly dosti lehké, aby po ní plynuly. Příroda je vylučovala, uzavírala se před nimi. Tisícerá inspirace odpoutávala se z každé hroudy zemské, sta duchových hlasů vstávalo a volalo odevšad, zárodky nesmrtelného života klíčily všude — a všecko přerůstalo, přikrývalo jeho bledé neplodné stíny.

„Jak obstojí, až přejde přes ně sto tisíc dní?“ tázal se v zamyšlení Varjan. „Není takový den,

prožitý tváří v tvář čistému nebi, touže zkouškou, jako let sta roků přes knihu postavenou na polici v knihovně?"

Později se uklidnil. Řekl si, že by snad podlehlo každé dnešní umění, každá dnešní poesie. Všecko jest umělou skleníkovou květinou, bytostí pokojovou. Všecko posavadní umění jeho mělo cosi monstrosního; nutně, přirozeně plynulo to z jeho charakteru, z jeho života; byly to orchidee, organismy fantastické, v nichž jedny části byly přetíženy a jiné potlačeny. A tato poslední kniha měla zásluhu krajní charakternosti, šla v tomto směru nejdále; visela nad samou propastí absurdnosti a nemožnosti, zachycena nad ní slabou jen nití, smutné dítě paradoxu a šílenství.

Uklidnil se tím, ale lásky jeho ke knize tím nepřibylo; byla ztracena navždy.

Taková byla tedy cena tohoto vysilujícího zápasu? Taková odměna za soustředění všech sil? Nuda, lhostejnost, chlad, skoro ošklivost. Stálo za to, spínat se jhem tuhé kázně? Neznamenalo to konec konců množit trud, únavu, hoře, nudu, říši smrti? Nebylo by bývalo lépe, prožít jaro a léto v zahradě, na vodě, v lese, v hovorech s Melchiorou, ve snaze, jak vyvolat úsměv na její líci, ten neskonale krásný, poněvadž hned hynoucí úsměv na její dvojnásob nepřítomné tváři světice a milenky?

Kniha lhostejněla mu víc a víc. S počátku soudil: napsal jsem ji, znamená pro mne cosi překonaného, odbaveného, odtud lhostejnost a nepřátelství. Ale brzy zpozoroval, že jest to víc, a tázal se sám sebe: Nezemřelo ti v ní víc než ona sama?

Není to samo umění, nebo alespoň ono umění, jehož jest ztělesněním? Ono monstrosní umění zavěšené nad propastí, umění paradoxní, umělé, všemu na vzdory, které odnervuje a zabíjí život a žije z jeho krve a vůně, umění modloslužebné, které žádá si stále čerstvých lidských obětí?

A za několik dní myslil: „Jest to pouhá ochablost po přílišném napětí, tato nesnesitelná nuda a ošklivost, nebo jest to první trest, první msta, jeho msta za tvůj odboj a tvé rouhání?"

Neměl na to odpovědi, rozuměl den ze dne méně sobě i životu.

Cítil jen: vyžil jsem cosi, v čem nemůže býti pokračováno, co nemůže býti opakováno; staré formy leží mrtvy, roztříštěny, a nových není posud. A budou kdy? A nepřinesou pak nové nudy, nového trudu? tázal se dotýkaje se zrakem, unaveným ošklivosti životní, mrtvé tříště u svých nohou.

— — — — —

Pokusil se jíti zase do společnosti, kterou míjel již skoro rok. Jest třeba rozptýliti svou nudu, rozumoval, nebo alespoň uspat ji jako zlostné dítě. Zkusme to s prázdnými lidskými řehtačkami; snad nám poslouží, snad podaří se jim, co selhalo silám největším a nejčistším.

Dříve než odešel, chtěl rozloučit se s Melchiorou.

Nalezl ji ponořenou v četbu, kterou úzkostlivě schovávala.

Stará podezíravá zloba vyšlehla ze zraku Varjanova, ale, jemu samému na podiv, pohasla ihned a zjihla v jakousi lítost.

— Vím, v čem čteš, nebo hádám to alespoň.

— Nevíš, ale nezáleží také na tom zcela nic.

Řekla to s klidem, skoro s nádechem veselosti.

— Melchioro, nerozumím ti, řekl po pause. Jak jest možno, že jsi tak pokojna? Zpíváš jako pták v květnu, a kolem klade se mráz a tma: jsme v prosinci.

— To proto, Varjane, že jsem připravena na všecko.

— I na to, že spadneš kteréhosi jitra mrtva s větve?

— Právě na to, Varjane. Bůh mne zachytí, až budu padat.

— Bůh, kterého jsi zapřela a zradila?

— Zapřený bůh, stále bůh; zrazený bůh, stále bůh. Třebas mstitel a soudce, přece bůh. Zachytí mne, třebas do trestající ruky.

Varjan se zamyslil. „Nevypudil jsem ho tedy přece z toho srdce? Nebo vypudil jsem jej jen napolo, na chvíli?" řekl si, sestupuje se schodů. A ku podivu, necítil při tom starého hněvu. „Vypudit právem smí jen ten, kdo dovede nahradit; a jak já dovedl jsem jej nahradit Melchioře?" A vzpomínka všeho utrpení, které jí způsobil, prošla mu myslí a zkřivila rty v jakýsi žalostně hořký posměšek nad vlastní bídou.

Po půl hodině, kterou strávil ve společnosti, nudil se Varjan strašnější nudou, než kdy doma o samotě. Nerozuměl, jak mohou takto hovořit spolu lidé, muži a ženy. Hleděl na ně dlouho zpytavým, skoro vyjeveným zrakem. Cosi strašidelného bylo v těchto automatech, cosi hluboce fantastického v těchto loutkách, které mluvily jakési

prázdné, na strojích napsané vložené texty a provázely je ospalými gesty nebo opeslými pohledy. V koutě stálo seskupeno několik rozkročených módních panáků a pochechtávalo se krátkým poloblbým smíchem hloupým anekdotám, jež vypravoval jeden z nich, redaktor s odulou, měděnou tváří, s rukama fiakristovýma a s vtipem z holičské oficiny.

Harz vyvinul se z nich a přidružil se k Varjanovi, poklonkuje mu za jeho novou knihu.

Vlna hnusu zdvihla se ve Varjanovi a stoupala mu na rty, zatím co tento kanár nadýmaje hrdlo trilkoval své fraze včera vyčtené nebo z hovorů nalapané. Pohledl zlým pohledem na jeho růžovou tvář okresního krasavce, na jeho drobné bezduché oči za zlatým skřipcem, oči duševního příživníka a nohsledy, na kartáčovitě střižený vlas nad nízkým čelem, který sváděl ruku mimovolně k tomu, aby zkusila otříti o něj péro, a odvrátil se s ošklivostí. Teprve po pause, když ji byl přemohl a mužíkovi došel zatím dech, řekl mu přísným hlasem, jakým se hovoří s nezletilci, skanduje zřetelně slabiku po slabice:

— Kde jste vyčetl, co mně tu říkáte? Kniha je, jaká je, ale vy, můj milý, musíte se učiti ještě dlouho mlčet o ní: ještě jste nedorostl ani práva mne hanět, tím méně práva mne chválit. Tolik, aby bylo mezi námi jasno, mládenečku.

Mužík zrudl, zablekotal cosi, čemu nebylo rozumět, zavrtěl sebou v rozpacích, potřepal několikráte kartáčovitou hlavou jako politý pudl a od motal se drobnými krůčky ke své skupině.

„To ti přijde draho, to mně ještě zaplatíš,“ drtil mezi zuby, vymýšleje si mstu. Po tváři jeho rozlézal se zvolna zahryzlý výraz bezduché, ale urputné a těžké zloby, malomoc ušlápnutého červa a zuřivost podrážděného berana.

— Ten člověk je arogantní, denuncoval hned v kruhu rozkročených panáků, nejvyšší čas, usadit ho. A co si dovoluje! Jaké soudy, jaké vtipy, jaké pošklebky! Na příklad o tobě, Tacle, dodal obraceje se k redaktorovi s měděnou tváří. Ten schýlil k němu svou houbovitou hlavu, která rychle rudla, jak chápala klepy Harzovy, jako by se napájela purpurovým barvivem. A brzy i výraz zahryzlé tupé msty, bezduché jako msta býčí a urputné jako zloba křeččí, zasnoubil tvář redaktorovu s tváří Harzovou.

Varjan nepobyl dlouho; podivná můra ležela na něm, cosi jako zlý sen, a chvílemi zdálo se mu, že musí z něho vykřiknout, udeřit někoho do tváře, ujistit se, kde jest a proč zde jest. Teprve, když vyšel na ulici a chladný noční vítr — týž chladný vítr, který roztřepával plynové plameny a rozdoutnával, zdálo se, i nebeské hvězdy zavěšené nad průseky ulic — ochladil mu spánky, ulevilo se mu.

Vracel se domů pustými ulicemi. Po stranách tyčily se temné massy domů, chvílemi unikaly do stínu, chvílemi vystupovaly, omítnuty přeletavými světly svítilen, zápasících s větrem.

Cosi potměšilého zdálo se vězet v těchto hromadách kamení, tolikrát přestavovaného, v této hmotě tolikrát přehnětené a znásilněné, v tomto jevišti zneuctěném tolikrát lidskou bídou a podlostí; podivné skvrny šklebily se ve stínu, podivné trhliny

rozvíraly se ve tmě, hotovy pomstít se, dříve nebo později, za své pokoření.

„Jaké kulisy, jaké dekorace k pitvorným a posměšným tragediím, k surovým hrám skládaným osudem a náhodou, k strašidelným žertům a vtipům nějakých obrů," napadlo Varjanovi a zachvěl se.

Domy tyčily se výhrůžně, a Varjanovi přišla náhle myšlenka, zeptat se, kolik tažných zvířat bylo ubičováno, kolik lidí rozdrceno, poníženo, potupeno, otráveno a zničeno, aby stály tyto tupé a výhrůžné příšery, kde stojí. Kolik potu, zloby, podlosti, bídy, nízkosti, kleteb a rouhání — kdo by dovedl jich změřit? Na kolika mrtvolách stojí ta trocha opravdového a krásného života, která se zde snad chrání mezi tolikerou pustotou a bídou!

A proč to všecko? Proč ta přemíra utrpení a trýzně? Hle, hlupák leží nyní v posteli a buď spí tupým snem nebo myslí na podlosti a ničemnosti. Proto zahynulo tolik lidí a tolik zvěře, aby několika ničemům a chytrákům vystlali teplá hnízda.

A myslil dál; přišel přirozeně na sebe.

„Hle, za několik minut budu doma a uvítá mne teplý pokoj; usednu ke krbu a budu buď přemítat hořký popel svého srdce, anebo prázdné sny své hlavy. Že mám k tomu čas, že mohu jej mařit touto zbytečnou prací, hle, to samo o sobě předpokládá již, že někdo kdesi nemá přístřeší — nemůže míti přístřeší. Abych mohl sedět v pokoji a pohodlně vyřezávat své hračky ze sloně, musí, slyšíš, musí hladovět kdesi slušný užitečný člověk. Musí, ano musí, stejnou nutností jako vystoupí-li jedna z misek u vah, musí druhá klesnouti — tou-

že nutností. A víc: tento odstrčený člověk musí býti nutně lepší než já, neboť společnost přeplácí zbytečnosti a nedoplácí věcí nejdůležitějších, ctí malichernost, přezírá nejpodstatnější a opovrhuje nejcennějším."

Podivný hluk vyrušil jej z myšlenek. Zvedl hlavu.

Kočár, který hrčel z dálky, vynořil se pak blíže, aby znova zapadl, vyrazil náhle proti němu z postranní ulice.

Opilý kočí na kozlíku bil zuřivě do koní, kteří se hnali, zpěnění a schvácení, ulicí těžkým unaveným úprkem.

Varjan zachvěl se rozrušením, kterým na něho doléhalo vždycky utrpení zvěře. Zatřásl se do kořene nervů. Hle, jaký ohyzdný sen, celý tento život, cítil. Nevěda proč, zdál se sám sobě spoluvinníkem vší této světové bídy; viděl se sprostým a nízkým jako všichni, kdo žijí z útisku druhých, kdo k němu mlčí. Utrpení sáhalo po něm studenou strašidelnou rukou, a on choulil se zraněn do sebe; byl náhle bezbranný před ním.

„V čem jest štěstí?" tázal se sám sebe doma, hledě do pusté popůlnoční ulice. „Vyjmout se z tohoto světa? Vyjmout se z jeho logiky? Stojí na mrtvolách, je špinavý, poskvrněný nejhoršími skvrnami. Mít v něm úspěch znamená býti v něm z nejhorších. Bával jsem se vždycky, abych nebyl podveden životem a světem. Ale není jediná noblessa v tom, věděti to a chtíti to přes to, souhlasiti s podvodem, přisvědčiti mu, — býti dobrovolně obětí? Není to jediný způsob, jak překonati život? Uraziti mu hrot a vzíti mu osten?"

Přemítal o těchto myšlenkách příští dny na dlouhých procházkách v laskavém podzimním vzduchu, když náhle přišlo cosi, co dovršilo jeho poznání.

Harz a Tacl dostáli slovu, které si dali: pomstíti se Varjanovi a popraviti jeho novou knihu. Získali i zcela snadno k svému podniku spojence: lid stádný nemiluje samotářů, a literární luze není nic milejšího, než spílat dnes tomu, komu se včera dvořila, a odemstívat se tak za vlastní slabost. A tak bylo i zde: Varjanovi spílalo se dnes pro totéž, pro co se mu včera podivovali. Kniha jeho byla jen důslednější předešlých, jasnější jeho prací předešlých, a toho nemiluje literární luza, která ráda žije v pološeru a je vděčna autorům, kteří jí dávají k tomu příležitost.

Ale Varjana, ku podivu, se to skoro nedotklo; on jindy tak marnivý, byl nyní klidný. „Hnusí se mně, proč by mne měli milovat?" řekl jen, přečet jejich články; „láska předpokládá vždycky příbuzenství, podobu, alespoň stejnou duševní sféru a stejný genre životní; ale mezi mnou a jimi jest propast, a ta propast zůstává i nyní: oni mne nenávidí a já jimi pohrdám — i nyní jest propast mezi námi."

Ano, zdálo se, že mu celá žalostná vzpoura přišla vhod; jako by jí bylo třeba, aby odpoutal se i posledními vlákny od starého světa; nepodceňoval těchto nejslabších nití marnivosti, věděl, že přeříznutí jich bolí nejvíc.

„Jak jsem byl pošetilý," pravil sám k sobě kdysi na oblíbené své vycházce, „nejvyšší statky životní jsem měl a přinášel jsem je obětí modle

smrti, pitvornější a strašidelnější než nejšklebivější bůžek čínský. Pramen mládí a života jsem měl a zasypával jsem jej mrtvými vyhořelými struskami.“ Myslil na Melchioru s dlouhou něhou; bylo mu, jako by se chýlil nad její rány a líbal je v náboženském zanícení.

Byl rozhodnut: vyrazí prach tohoto světa s obuvi své, jako jej vyrazil již se srdce svého. Vyzná svou lásku k Melchioře, bude žíti na pravdě a tím dvoj- a trojnásobně. Pokloní se před ní v plném slunci, poklekne před ní na tržišti, na náměstí, v poledne, kdy se valí lid domů z dílen, ze škol, z továren a z úřadů. Vyzná a nezapře, že jest jeho hodnota, největší klad jeho života.

„Jak dlouho to trvá, než člověk pochopí,“ pravil si Varjan, „že štěstí jest v lásce: ne býti milován, ne dávati se milovati, ne nechávat se milovat — ne: milovati sám.“

Zdržel se dnes déle venku než obyčejně.

Vracel se oklikou, schválnou oklikou, aby více užil lahody podzimu, letos tak dlouho trvajícího, i lahody své mysli, zladěné po tak dlouhém roztříštění; zvuky a barvy večera i sny jeho duše doplňovaly se, přecházely v sebe, prodlužovaly se v kouzelném zmatku pološera; svět nitra i svět vnější slily se v jedinou pokojnou hladinu, po níž nesla se lehce jeho odhmotněná bytost.

Tisíce dojmů, pro něž neměla jindy jeho hrubá rozštěpená mysl resonance, vstupovalo nyní do jeho smířené, zjemnělé a zpozornělé duše a plnilo ji přítokem síly a krásy, přítokem, který neklesal a neustával.

Prošel pod kaštanem na dvoře, tmou slehlou pod ním v jakési jezero stínů, a udivil se, že, jak se brodil listím, vyplašil z něho i vůni, poslední rozprchlé krůpěje vůně, sladké a jímavé vůně opožděného teplého dne v pozdním podzimu.

Vešel do zahrady. Zrak jeho padl na stůl bíle prostřený, pokrytý čajovým příborem, na opuštěný stůl s hořící lampou, a vyděsil se zdánlivě bez příčiny: věděl přece, že jeho rodina sedávala ještě nyní večer v zahradě.

Přihlédl blíž a náhle povšiml si na stole zmačkaných rukaviček Melchiořiných a vykřikl temnou hrůzou: vzpomněl si v mžiku na podivný, strašný sen, sněný nedávno, ale zdánlivě docela zapomenutý: i tam ležely Melchiořiny zmačkané rukavičky mezi čajovým příborem pod lampou hořící na opuštěném stole a scéna měla totéž osvětlení jako nyní: osvětlení smrti.

Krev hnala se mu k srdci, chtěl křičeti a nemohl.

Napětím všech sil vrhl se ke schodům.

Ale než jich dospěl, slyšel z otevřeného okna čísi hlas, jehož náhle nepoznával (teprve dlouho potom pochopil, že to byl hlas jeho ženy):

„Je marno již volat lékaře, je mrtva."

VI.

Dva roky skoro minuly od smrti Melchiořiny.

Bylo zase na počátku podzimu: poslední zářijové dni rozhořely se bledým ohněm, duchovějším než oheň červnový; stromy, oblity zvláštní stříbřitou, jakoby zvučící atmosferou, rozstoupily se v něm od sebe, vyšší a slavnější nějak než v létě, nositelé

nehmotných aureol; nebe třísnila lehká pěna oblačná, ne aby je kalila, nýbrž aby pomohla změřit jen, jak náleží, jeho idealisovanou, bezezvukou a bezbarvou výši. Zvláštní, hluboký a čistý přísvit kladl se na věci a lákal z nich tajemství, která vyvzdorovala bouřlivějším útokům jara i léta; cosi nevysloveného tálo ve vzduchu a lítostnilo oko i srdce; jakási duchová tucha vázala živly, vůně hovořily jako připomínky a zelené neumořitelné trávníky, jak prorážely svými špičkami zpod mrtvého spadalého listí, mluvily o síle všeho, co dovedlo přichýlit se pokorně k dobré zemi.

Tato přísná nálada podivné zákonné krásy sevřela nyní i Varjana, jako svírala všecko v přírodě, Varjana, přes jehož ztupělé srdce přetekl první podzim — ten podzim, který jej jindy tolik vzrušoval — jako voda potoční přes oblázek na jejím dnu.

Kteréhosi dne na obvyklé, nekonečné a bezcílné procházce vznesl náhle schýlenou hlavu a zadíval se dojat na krásnou kytku starých dubů; stály nad mrtvým černým ramenem řeky, přísné a mlčelivé, uzavřené v sebe, a psaly křivými větvemi jakási hrdá podobenství do tajícího vzduchu.

Varjanovi vyvstala v mysli, nevěděl proč a jak, podobná skupina stromová, jen ještě více hrdá, jak vztyčena nad pustým rozrytým lomem vysoko v horách schytávala do svých korun všecko teskné zlato červánkové i všecko echo bouřek, jež pálívaly bleskovými klíny lesy kolem nich. Spatřil ji kdysi, před lety, na pozadí nezapomenutelně slavného nebe, vpletenou jaksi do něho hlubokým vnitřním zpřízněním: doplňovala se s ním a odpovídala si

s ním sterým tajemným vztahem barvy, hloubky, tónu, nálady, síly, smutku i lásky. Zdávalo se mu o ní dlouho v městě, déle než o mnohé živé tváři: tolik bylo v ní charakteru. Vzpomněl si, že tehdy pozoroval ji společně s Melchiorou. „Jak abych šel jejími stopami? — našimi společnými stopami, neboť tehdy, snad na den, byly opravdu sjednoceny, aby se později rozešly na nesetkanou,“ a jakási ne vůle, ale slabá, matná vlna chtění zbrázdila po dlouhé době po prvé jeho mrtvou, zlhostejnělou mysl.

Od smrti Melchiořiny vlekl se apaticky, strojově skorem, životem.

Vnějškem nezměnilo se skoro nic.

„Co měnit? Rozejít se se ženou? Jaký by v tom byl nyní smysl?“

Moderní rodina jest v jakémsi smyslu slova jedinečná instituce: jako by byla jen proto, jak přikrýt škandál, smazat všecko podezření. Šeptalo se cosi po smrti Melchiořině, ale rodina vedla si tak, těžko říci, zda tupě, drze nebo statečně, že hlasy brzy zmlkly; a jak jinak také: vždyť muž žil se ženou dál, jako by se nikdy bylo nic nepřihodilo, alespoň nic takového, co by stálo patrněji za řeč. Bylo tomu, jako by kdosi spadl s lodi nebo hustě obsazeného voru na nebezpečném místě, kde nelze se zdržovati úvahami, jak jej zachránit; spadl, nu, spadl, bůh s ním; ale nás nesmí se to zvláště dotknout; musíme si zachovat jasnou hlavu a pevné srdce pro svůj daleký, vznešený cíl; jsme to dlužni jemu, ostatním spolucestujícím a tedy i sobě, ano, i sobě na konec. Spadl, nu, spadl; utonul, nu, utonul; pokřižuj se, chceš-li, a pluj dál!

Smrtí Melchiořinou zpasivněl Varjan úplně; ztupěl, seschnul se jaksi jen na mechanickou část své bytosti: vyšší duše odumřela. Měl chvíle, kdy cítil, že vláčí s sebou všude její mrtvolu, její zbytečnou těžkou mrtvolu, a trudil se proto jakýmsi nevrlým trudem. Cosi, čemu nerozuměl, jakási ledová tma padla na jeho bytost, a ku podivu, nebránil se tomu, shledával to jaksi přirozeným a nutným.

„Žiji ještě?" tázával se sám sebe. „Ano. Proč? Nevím. Patrně proto, že jsem nezemřel. Proč umírat ostatně? Proč žít? Obojí jest stejně zbytečné, stejně namáhavé, stejně nudné a obtížné. Hleďme nemyslit, hlavně nemyslit hleďme. Bolí to a nemá to smyslu."

Mechanicky, logicky bylo mu všecko jasné v této strašné smrti; duchově všecko nesrozumitelné a absurdní.

Melchiora byla nade vše pomyšlení hrdá, a Varjan věděl, třebas na to zvlášť a určitě nikdy nemyslil, že nesnese pokoření svou sestrou. Bylo samozřejmo, třebas si toho neuvědomil, nechtěl určitě uvědomit, že si sáhne na život, prozradí-li se jejich poměr. Byla na to připravena, počítala s tím, myslila na to, hovořila s ním o tom; proč nechtěl slyšet, proč nechtěl se zamyslit, proč nechtěl domyslit pekla, které jí sestrojil a do něhož ji vložil? A hle, učinila tak bez váhání, prostě a přece záhadně, když sestra přišla na list Varjanův, který prozrazoval všecko. Byla hrdá, ano nad každé pomyšlení hrdá: nemohla nikomu patřit do tváře zrakem, který by musila sklopit, — a jinak vůbec hledět nechtěla nebo nemohla. Hle, jak prosté:

ale není právě v té prostotě záhadnost, jemu, neprostému, jemu, složitému a necelému?

Budiž, to by bylo konečně jasné. Ale proč právě ve chvíli, kdy chtěl všecko změnit, všecko obrátit? Na to nebylo odpovědi. Proč ve chvíli, kdy se mu stala nade vše drahou? Proč ten surový vtip, ta perfidní ironie, ten políček do tváře — neboť čím jiným to bylo? A kdo mu jej zasadil? Kdo sestrojil tuto pasť, tuto léčku a s jakým úmyslem? A jak mohla se propůjčit k tomu ona? Stát se spojenkyní j e h o msty? Což mohla netušit, jakým strašným trestem, jakou temnou můrou, jakou záhadnou mučivou pochybou bude jemu její smrt?

A Varjan upadal v tupé hloubání, z něhož nebylo východu. Ať myslil tak nebo onak, ať šel směrem tím nebo směrem protivným, vždycky unikla mu nit, shasla mu i nejslabší tucha světla: Varjan tápal vždy na konec ve tmě hlubší, než byla ona, z které původně vyšel.

— — — — —

Odejel do horské krajiny, kam jej zlákala podivná chvilková touha, která tak náhle prochvěla jeho hluché, jakoby v kalném ledu ošklivosti zamrzlé srdce. Pohasla dřív, než se jí rozehřál, pohasla cestou, než dojel cíle.

Procházel rozčarován krajinou, která kdysi ležela před jeho zrakem v přísvitu hudební, heroické krásy, země zaslíbená snům: nyní kornatělo před ním cosi hmotného a těžkého, brázdil se rozrytý hřbitov střízlivosti a nudy, tisíckrát přeoraná smrt a únava; na všem lpěla kletba mdloby a prachu a tížila, poutala a lámala; všecko jakoby bylo opu-

štěné a zrazené duchem, který přešel, zanechav za sebou jen troud a popel.

Vyhledal svou drahou skupinu stromovou, své duby, které nesly druhdy koruny, rozehrávané větry nebeskými, tak slavně a teskně, jakoby pod nimi včera zemřel rek zákeřně zabitý, a užasl: stromy ty stály zde jakoby přikrčeny pod nízkým nebem, karikatury někdejší své slávy a krásy, jakási zbytečná a zapomenutá strašidla, a vítr svištěl táhlým posměšným hvizdem jejich zřidlým listím.

„Byly snad takové i tehdy?“ tázal se sebe samého Varjan. „Hole a věšáky pro mé nadšení, pouhé narážky a příležitost, jak vylít svou vnitřní plnost? A jsou dnes ukazatelem, stupnicí, jak klesly vody mé síly, mé vnitřní bohatství, můj vnitřní žár a mé vnitřní plameny? Jindy plápolaly vysoko a polévaly svými odlesky celý svět, osvětlovaly, přepodstatňovaly jej; dnes plazí se nízko, a co vrhají ve vesmír, jest jen smutný, šedý a kalný dým: náš obraz hasne, Jene Varjane,“ a zachvěl se mrazem.

Hledal stopy svoje a Melchiořiny, ale nenalézal jich.

Bloudil po lukách ztřísněných jemným dýmem chladných, bledých ocúnů, toho záhadného a teskného podsvětního květu Persefonina, po lukách, kudy chodíval druhdy s Melchiorou, která se snad již v těch chvílích zavazovala řádu velikého mlčelivého božstva, a tázal se: Kde jest stopa po ní?

„Zbylo po ní tolik, kolik po oblaku, jenž snad tehdy právě přenesl se nad našimi hlavami, nebo po ptáku, který se zdvihl před naším zrakem a jako člunek neviditelného stavu přestřelil se vzdu-

chem — stín, který hasne, než jsi domluvil, zvuk, který hyne, než jsi vzhlédl, odkud přichází.“

„Ano, příroda jest nepřátelská člověku. Zametá rychle naše stopy, zavírá se za nimi jako voda za lodí, jako tráva za kročejem. Odcizuje se neustále znova a znova našemu nitru; uzavírá se před naším duchem, nerada a s nechutí nese jeho jho, vždy hotova ke vzpouře nebo k zapomenutí; schnouti a vadnouti dává stromům, na nichž příliš dlouho usedla myšlenka naše, unavená ve svém letu. Duch jest věčně sám, cizí všemu, neslučitelný se vším; celá příroda, celý svět svírají se kolem něho jako věčné tmy kolem drobounké jiskry, dychtivy pohltit jej, zavřít se nad ním jako vody nad utonulým vrakem.“

Vrátil se přenocovat do hostince, do staré polorozpadlé budovy očazené dýmem jakýchsi divokých pitek a kvasů, jichž hluk a třesk dávno dozněl a jejichž strůjce rozmetal dávno osud polem, lesem i hřbitovem.

Uschlý věnec, zavěšený nad vchodem, chřestil v noci strašidelně do jeho mělké bezesné dřímoty.

Ráno chtěl odejet, ale hustý déšť, lijící se se zoufalou vytrvalostí z nebe, znemožnil jeho úmysl.

Pršelo neustále nekonečné dva dni a dvě noci.

Varjan, shrbený, chvěje se zimou, seděl u kamen zíraje tupě do ohně. Občas vešlo děvče s rybíma očima v mokrých šatech, z nichž se kouřilo, přiložit nových snětí; ze strávené, rozpadající se větve vytrysklo pak pokaždé sta jisker. To byly jediné chvíle, kdy se vzrušil mlčelivý snivec: jinak, oči maje obráceny ve vnitřní svět, přemítal a přemítal mrtvý popel svého srdce. Staré obrazy táhly

znova před jeho vnitřním zrakem v novém osvětlení; po sté zjihnul mráz srdce ve vlažný liják slzí, pokaždé jinak znících ve svém teskném dopadu.

Na tupé tváři Varjanově, ustrnulé jaksi a propadlé pod tíhou jiné tmy a jiného světla, na tváři zírající v jiné světy, bylo viděti skoro hmotně pracující rydlo bolesti a zoufání. Zračil se na ní Varjanův zápas s tmou, jeho boj o jiskřičku světla do nejistot, valících se odevšad a podemílajících všecko. Bylo patrno na ní, že touží ze všech sil zformovati si alespoň svou bídu, nalézti její zákon a tvar a dojíti tak, ne-li pokoje, alespoň poslední a nejslabší náhrady za něj: resignace, která pochopila.

Konečně — bylo k večeru druhého dne a dohořívající klestí zápasilo marně s tmou a zimou — rozednil se v něm jakýsi světelný bod a odrazil se v jeho nepohnutém a tmou zalitém zraku.

Vstal namáhavě, a nachýlen tím zvláštním nachýlením lidí z vnitra podrytých, došel ke křivému červotočivému stolečku u okna a shledav papír a tužku, chtěl, po letech po prvé, psáti.

Jak si usedal, bylo patrno celé zhroucení této bytosti: všecko v ní bylo sešlé, zchátralé, mrtvé a zapomenuté, jen ruce jediné žily u tohoto člověka jakýmsi zvláštním, samostatným životem, nedotčeny ruinou ostatního těla: podivné královské ruce, malé a energické, ruce nervní a jedinečné výraznosti, rozkošnické i tragické, ruce umělce zvyklého hnísti v nich osudy lidské, jako jiní hnětou jíl, nebo přebírat se jimi v drahých látkách a v starém kamení.

Zachvěly se, když braly tužku a rovnaly papír, a křivými křečovitými tahy psaly pak tyto věty, jakýsi konečný svůj ortel.

„Mučila mne dlouho poslední nejistota: zda bych byl provedl, co jsem si předsevzal, zda bych byl vyznal Melchioru, kdyby se byla před tím neotrávila? Vyčítal jsem osudu nejtěžší výčitku: proč mne nechal v nejistotě? Proč mně vzal možnost sebepoznání, jediného nejvyššího sebepoznání? Proč mne nechal člověkem polovičním?

Dnes vidím, že nemám k výčitkám práva.

Rozuměl jsem vždycky pozdě inspiracím osudu nebo nerozuměl jsem jim vůbec.

Nedovedl jsem odpovědět ani z daleka náležitým gestem na vnitřní bohatství Melchiořino; z její bytosti tryskaly inspirace, které byly ztraceny pro mne. Naslouchaje sobě a jen sobě, byl jsem hluchý k ní.

Neporozuměl jsem, zdá se, ani její smrti. Jak kdyby znamenala poslední výzvu k velikosti, poslední možnost její: jak kdyby byla projevenou důvěrou, že ji budu následovati? Hle, i této inspiraci jsem neporozuměl, i ta byla volána hluchému srdci a nechápavé duši.

A možno, že ironie života není na nás dovršena posud.

Možno, ano pravděpodobno, že tragika naše jest jen záporná: že neschopni k ní budeme dáni v plen každé malosti, a že nebude ponížení, jehož bychom byli ušetřeni.

Padli jsme v rozhodné chvíli, a možno, že stáda přejdou nyní přes nás a zanechají na naší tváři otisky svých nečistých tlap.

Neboť i k trpiteli přistupuje ještě život a láká ve slabých chvílích: bylo by třeba vyloučiti se ze života, oddati se bolesti, uzavříti se do ní, zazdíti se do ní. Ale jak jest to možno dnes, kdy život pronikl všude, jako nikdy jindy před tím? Kláštery bývaly druhdy útočiště lidem, jako jsem já. Ale není jich pro mne, člověka bez víry.

Možno, že bolest jest příliš ryzí, příliš mocná a silná inspirace pro mé slabé, unavené srdce; možno, že přijde chvíle, kdy mne znudí, a srdce bude ohlížeti se po jiném ostnu, po jiném stimulans, aby sneslo kalnou tíhu času.

Možno, že přistoupí k našemu malému ubohému srdci svody marnivosti a naleznou v ně cestu. Možno, že nás znova bude inspirovat k hračkám, co nás mělo inspirovat k smrti. Možno, že, tísněni mládeží, v touze přijmouti potlesk z dlaní, které se nám druhdy hnusily, rozměníme velikost svého osudu v drobnou měděnou minci — my, kokety smrti.

Možno, že ohlodáme ještě na kost i samu mrchu života, my, kteří jsme z ní druhdy opovrhovali vším a sytili se jen krví živých.

Možno, že budeme státi před smrtí úplnými žebráky, na kost vyhublými, a že nebude míti, co by nám vzala.

Možno, že poslední naše léta nebudou nic než to: prázdné a pokořující očekávání smrti, příliš dlouho váhající."

O FRAU LAND, HŘÍŠNICI A KAJÍCNICI.

STARÝ PORTRÉT.

PSÁNO R. 1904.

I.

Ta, kterou celé naše město, malé, okresní české město, rozstřiknuté na smutném, táhlém jílovém návrší tak podivně, že jím protahovaly často větry, znalo jako Frau Land, narodila se churavým děťátkem starému, mrzutému postilionovi v Daslově.

Daslov byl poštovní stanice na křižovatce císařských silnic. Byla to vesnička, na níž nebylo nic než pošta, daleko široko slavná pošta, čtvercový soubor budov jaksi úředně kamenného srdce, před nímž jako by bylo odskočilo několik domečků, které si postavili vozkové a povozníci.

Byly tu kromě vlastního úředního stavení rozsáhlé, krásně klenuté konírny, v nichž stálo stále na šedesát koní, kolny, kde čekaly připraveny čtyřspřežní vozy, císařskými orlíčky pomalované, přístřešek, kde tlely vybrakované kočáry s oprýskaným lakem, rozbitými okny a děravými polštáři — hříště dětí — a přístavby pro čeledíny, všecko důkladné, jaksi nezničitelně stavěné, ale studené a holé.

Do velikého dvora, z půli dlážděného, kde mezi kamením rozrůstaly se bledé trávy, hleděly černé sychravé lesy návršin, stoupajících dlouze nalitou

vlnou k hlavnímu městu, vlnou, kterou tak těžce slézaly přípřeže. S hor padal chladný stín na tuto podivnou vesničku, ale hluk vozů, ržání koní, práskání bičů, třepetavý zvuk trubky, která se rozperlila každou chvíli v lese nebo zahrála náhle u podjezdu, a v noci těkavá hra světel protrhávaly tento chlad ne teplem, ale nepokojem.

Horečnou tepnou bil tu chvílemi život a nesl mimo trosky lidských osudů jako jarní rozvodněná řeka ledové kry.

Ob čas přenesl se mimo v mracích prachu průvod některého arciknížete, a děti, sesedlé na zápraží, ustávaly ve hře a zíraly, přiclánějíce si oči, na cosi, čemu nerozuměly. Dlouho ještě bolel je od záře zrak, dlouho byly omámeny hlukem, dlouho ještě tála jim ve vzduchu vůně řemení a koží, krásných koňských postrojů a sedel.

Jindy ujížděl silnicí průvod kněžnin, kterou odloučili od milence a zaváželi do hor, a krásný měsíčný smutek její hlavy jako by prosvítal a linul se z pod záclonek kočárových.

A jindy visela s kočárového okna malá, svraštělá ruka starého pána o velikých, smutných, modrých, jako by emailových očích, filosofa a podivína z josefinské doby, a trousila mechanicky jednou korálky a barevný písek, jindy na malé ždibce roztrhaný papír jeho filosofických a filantropických úvah. Byl to hrabě z Duběnic, vášnivý ctitel francouzských osvětářů, který promarnil jmění hospodářskými experimenty a jehož za reakce dali prohlásit příbuzní za slaboduchého.

A jindy zase, předjížděje všecko, hnal se jako bouřka kurýr na zpěněném koni, vysoko blátem

zastříkaném, jako by nesl v koženém vaku válku s Tureckem nebo štafetu o pochodech Napoleonových.

V této vesnici narodila se ta, jež se stala později Frau Land. Narodila se dcerou podivného otce a podivnější matky. Otcem jejím byl bývalý sedlák, který tak si zamiloval koně a kočárovou jízdu jimi, že nemohl bez nich žít: pro ně zanedbával statek, pro ně sloužil na poště, ač mu toho nebylo třeba. Jízda čtyřmi stala se mu nutností, a nemohl-li voziti se v kočáře, raději ještě sedal na kozlíku, než by doma plouhal se za volky.

A matkou její byla bledá, vysoká žena, zvláštního, vášnivého a temného rázu, docela cizího v tomto kraji — podivně krásná žena s bílým tajivým čelem, melodickými rty, bohatými, černými vlasy, spletenými se zvláštním smyslem přísné krásy v prostý rulík, a s podivnýma, jaksi bezradně krásnýma rukama, které dovedly objímat a dovedly by snad i vraždit, ale jistě nedovedly pracovat.

Byla to nedružná a mlčelivá žena, která vysedávala celé hodiny, ruce v klíně a tvář obrácenu k slunci, tupá a lhostejná ke všemu.

Starý Kudrna nalezl ji kdysi zkrvácenou a omdlelou v zájezdním hostinci kteréhosi vídeňského předměstí.

Řekli mu, že její muž nebo milenec, půl komediant, půl kočovný obchodník, ji tak zřídil a že se to opakuje často, ale dnes že toho bylo přece víc než jindy, i že to musí cosi znamenat.

A opravdu, znamenalo to cosi: muž nebo milenec zmizel beze stopy, nezaplativ hostinskému

řád za sebe, ani za mladou ženu, a nevracel se — nevracel se již pátý den.

A Cora, jak jí říkali v hostinci, bledá zlou mrtvolnou bělostí, rty do krvava rozhryzlé a zkřivené jakýmsi tupým, žalostně rozpačitým úšklebkem, chodila se svýma krásnýma, bezradnýma rukama, jako by jí byly uťaty a jako by jí z nich zbyly jen pahýly — a všem, kdo ji viděli, bylo jí líto: všem bylo líto viděti tolik krásy zmrzačené a zasuté jaksi bez pomoci pod neštěstím. Bylo to, jako by na krásnou sochu Venušinu spadl náhle strop a z jeho trosek jako by vyčnívala jen němá, bolestně pyšná krása zraněné a pozurážené hlavy.

Ráno, za šera ještě, prchala Cora do studených vídeňských chrámů a padala, celá horká, na chladnou dlažbu před oltáři a modlila se se zamhouřenýma očima zoufalé modlitby za návrat muže, kterého milovala, a v poledne vracela se potácivou, mátožnou chůzí do hostince, bledší a pokořenější, než vyšla ráno.

Kudrna, půl šesté stopy vysoký stařec, s orlím nosem a zapadlýma, ale jiskrnýma posud očima, jak ji po prvé spatřil, zachvěl se celý tichým, studeným mrazem a nespustil s ní již očí: sledoval ji všude lačným, kuním pohledem. Vycházel za ní na ulici, vyčkával ji v poledne a večer a podepřen jsa o zeď a kouře dýmku, dával jí projíti mimo.

Třetí den v poledne přistoupil k ní jaksi potácivě a pracně dobyl ze sebe: „Pojď se mnou, nebude ti zle."

Zlá, horká jiskra vyšlehla jí z mdlých, přivřených víček. Změřila ho němým opovržením od

hlavy k patě. Starce polil studený pot a jeho dolejší čelist silně sebou zaškubala, což se mu stávalo jen v nejstrašnějším rozčilení. Přemohl se, ale dlouho cítil cosi jako ránu bičem po tváři.

Uplynul týden: koně chromli ve stáji a pán volal čeledína, ale vášnivec, který se v starci tak pozdě probudil, neslyšel.

Kudrna nehýbal se s místa, a celý hostinec smál se komedii, nemoha dočkati se jejího rozuzlení.

Modré kruhy pod očima Cořinýma šířily se a krásné, teplé ruce její stydly a špičatěly.

Tu desátého dne v poledne přistoupla sama od sebe k starci, který ji tupě vyhlédal z průjezdu, a řekla mu mrtvým bezlesklým hlasem, chladným a nenávistným: „Máš peníze?"

Stařec lekl se hrozně, zacvakal čelistmi, chtěl cosi odpovědět, ale zablekotal jen nesrozumitelně a třesoucíma se rukama jal se rozpínat kabát a košili. Vyňal ze záňadří měšec šňůrkou na krku přivázaný a otevřel jej: zasvítil zlatem.

„Zaplať mu!" ukázala hlavou na hostinského, který se tu namanul, a pak po pause: „Zaplať mu všecko, i za něj zaplať," dodala skoro šeptem a zarděla se podivným, vteřinovým nachem, který pohasl dříve, než se plně rozžehl.

„A zapřahej, pojedem," řekla již zase studeně a neúčastně.

Kudrna zablekotal cosi podivným blekotem, o němž nikdo nepoznal, byla-li v něm radost či hrůza, a hodil šenkýři celý měšec. „Nech si ho! Všecko si nech! Nic nevracej!" zahoukl náhle celý

zrudlý a motal se do stájí jako opilý, on, který chodil jindy tak pevně a zpříma.

Cora vzhlédla k němu živě, po prvé a naposledy v životě.

A hostinský poklonil se hluboce po pás, ale ne starci, nýbrž jí, mladé, mrtvolně bledé ženě, která seděla již v kočáře podivně schoulena a žhoucí oči majíc tak přivřené, jak je přivírají jen ti, kdož chtějí skočit do vody.

Nebylo nikomu z čeledi a z hostí, kteří se v té chvíli seskupili před vraty, pochyby, že odjíždí královna, opravdová královna, a že jí neodváží nikdo jiný než postilion smrti. Všichni ztichli a nebylo slyšet žertů, ba skoro ani dechu, když stařec vyvedl a připial své spřežení a slavně práskaje, ztrnulý a mračný, rozehnal je do plavného klusu.

Kudrna dovezl si domů ne ženu, ale jakousi magneticky uspanou bytost, která procitala ze ztrnulosti, jen když se k ní přiblížil, a jen proto, aby ho odpudila od sebe.

Stařec vystoupil ze služby a zakoupil si chalupu, jednu z oněch nemnohých chalup této poštovské vesnice, nejvýše položenou, kterou se honil skoro stále vítr. Ale měla tu výhodu, že v ní byl starý postilion, který se rozešel ve sváru s poštmistrem, dalek pošty a přece blízek celého podivného divadla své vášně: přehlížel odtud jako se strážné věže celou serpentinu silnice a cítil bíti ve dne v noci tepnu jejího života.

Když oznámil Kudrna ženě svůj úmysl, nesloužiti již na poště a zakoupiti se ve vesnici, zdvihla k němu na chvíli, jak seděla na kameni před domem a zírala do slunce, své ustydlé oči a řekla

jen: „Škoda, tedy mne již nedovezeš do města? Nu, neškodí, dojdu sama.“

Stařec nenalezl slova odpovědi, jen dolení čelist zaškubala sebou křečovitě. A vskutku, Cora došla sama.

Když bylo jejímu dítěti, Erně, asi půldruhého roku, zmizela s tlupou kejklířů, která protáhla vesnicí. Šla za známými svého milence, aby nalezla jeho stopu, nebo prostě z nudy pustého a prázdného života na vsi, mezi cizím lidem? Hnala ji vášeň nebo pudila ji dlouhá chvíle? Šla za dobrodružstvím nebo za obětí? Nikdo nevěděl a nepověděl, a nepověděla toho ani bílá, studená, ale úžasně čistá a pokojná tvář zmrzlé Cory, když ji po půl roce nalezli v závějích nedaleko Daslova. Všecko na ní mlčelo, jen zmrzlé ruce, ty podivně živé a teplé jindy ruce cosi napovídaly: jak tu ležely daleko od těla, jako by usečené, s rozevřenými, těžkými prsty, působily dojmem ruky, která pustila z otěží koně života a byla usmýkána splašeným spřežením.

Erna byla tehdy zanedbané, opožděné děťátko a takovým zůstala dlouho. Dlouho měla slabé nožky a dlouho donášíval ji ke hrám s dětmi podivný hoch se zdánlivě urputnou a zatmělou tváří — Kašpar Schnellů, dravý a divoký hoch, který měl při tom potřebí měkčích citů. Styděl se však za ně a těžko se mu projevovaly: churavé dítě přišlo mu vhod. Je mohl ošetřovati, o ně se mohl starati, aniž si zadal. Ale činil to s podivně přísným a pozorně upiatým výrazem, ze strachu, aby se neprozradil.

Nosíval malou Ernu v staré plachtě na zádech a skládal ji někdy, hromádku lidské bídy, na hromadu štěrku, připravenou k výspravě silniční, zatím co poodbíhal ke hrám.

Erna byla tehdy dítě útlých kosteček, na němž nebylo nic kromě očí, podivných, užaslých očí, které se zdály chvílemi i zamyšlenými.

Často lidé, jedoucí mimo, vyhlédali z vozů, zasaženi těmato podivnýma očima, a někteří z nich dávali si ji podat do vozu a mluvívali na ni, čekajíce vtipných odpovědí — ale nedočkavše se jich a vidouce před sebou jen podivné, přísně semknuté čelo a mlčelivý, zkoumavý zrak, vraceli ji zklamáni Kašparovi, který ji přijímal se zvláštním pokrčením ramenou. Jako by tím chtěl říci: „Nu, tak vidíte, jakáž pomoc, nikdo s ní nic nesvede než já."

Kdysi mladá baronka, bezdětná paní, projevila dokonce na chvíli přání, ujmouti se dítěte.

„Ne, to dítě má podivné oči, pro ty oči měla bych je ráda," mínila k staré paní, své matce, ale když uviděla slabé, v růstu opožděné tělíčko, upustila rychle od svého úmyslu: pochopila, že Erna byla by spíše obtíží, než způsobnou hračkou.

„Nu, vrať mu ji," řekla na to stará paní a dodala: „Nedívej se moc na ni, zdálo by se ti v noci o ní."

Ale brzy potom dostalo se přece Erně pěstounky, ale nebohaté, v osobě sestřenice otcovy, staré, obřadně nábožné ženy ze sousedního města, jíž pobožnůstkářství nepřekáželo nijak v lichvaření, která ztratila muže a děti a chtěla si vychovat, jak

říkala, někoho, kdo by jí zatlačil oči a kým by, jak myslila, usmířila své viny.

Ujala se Erny právě včas, starý Kudrna upíjel se již soustavně a nestaral se ani dost málo o dítě. Žena vzala Ernu k sobě, nosila ji s procesími na různá poutní místa, nořila ji do různých posvátných pramenů: a ku podivu, dítě, snad proto, že se o ně konečně někdo v životě staral a pravidelně se jím obíral, vykřesávalo se z bídy, sílilo vůčihledě, dohánělo děti svého věku a brzy je i předběhlo. Ze slabého děťátka vypučel divoký zbojník: Erna protáhla se štíhlým, pružným růstem jako prut šípkové růže, ale byla stejně trnitá a bodala jako ona. Hrála si jen s hochy, hrála si s nimi jich divokými hrami a mizela při tom na celé půldny z domu.

Již tehdy měla podivnou vlastnost, že dovedla ovládati své okolí: báli se jí i hoši mnohem starší. Nebylo v tom naprosto erotiky — naopak: Erna jí nenáviděla a nesnesla v té době ani vypravování o ní. Ovládala své nezkrocené druhy ctnostmi ryze mužskými: jakousi čestností a srdnatostí jí vlastní. Měla tehdy krajně vyvinutý smysl přátelský, smysl kamarádský. Měla zvýšený smysl pro čest a probouzela jej v jiných. Ve všem společném podnikání brala na sebe nejtěžší podíl a nikdy nezradila spoluvinníků: prozradila-li se věc, snesla mlčky svůj podíl ran, kterým ji vyčastovali bába nebo učitel, a často brávala na sebe i cizí vinu. Nelhala nikdy a nesnášela lži, jako nesnášela frivolních řečí a narážek: kdysi řekl před ní výrostek, daleko silnější jí, nestydaté slovo, a Erna vyťala mu políček a servala se s ním pak straš-

nou rvačkou, z níž vyšla sice děsně zedrána, ale v níž přece vnutila svému protivníku úctu k sobě.

V té době rozrostly se jí brvy zvláštním smělým a bohatým způsobem do podoby luku a daly hlavě její odtud již po celý život jakýsi krásně divoký a bojovný ráz: později i černé vlasy kovovým leskem slévaly se v jakousi přílbu a oblévaly hlavu zbrojnou září. Ale ironický tah začal se jí již tehdy — neboť již tehdy naučila se pohrdati lidmi — usazovat kolem rtů, podivných, horkých a věrných rtů, a malá, kolmá vrásečka mezi obočím zryla ji již tehdy svou jehlou, sotva viditelna.

Lidem se s ní již tehdy špatně vycházelo: byla nevypočítatelná a nezkrotná a stále se sázela, nikdo jí nemohl v ničem stačit, stále usvědčovala lidi ze lži a pohodlí. Již tenkrát měla dar ironie, kterým dovedla vypozorovat slabiny a udeřit právě na ně. A takovou již zůstala po celý ostatní život: bylo jí již po celý život souzeno uvádět lidi v úžas a provádět věci nejen nečekané a nepředvídané, ale přímo rozlaďující podivným nepokojem.

Bába, která se jí ujala, myslívala nejednou, že ji podvedl čert a nasadil jí do hnízda svůj plod, a zanevřela na Ernu zlým hněvem: spílala a klnula jí na potkání, bila ji bez lítosti, mluvila o ní jako o ztraceném člověku, od něhož se odvrátil Bůh — ale pohledu jejího přece nesnesla, když děvče svýma hnědýma očima, sršícíma teplým světlem, zadívalo se občas nejprve na zástavy lichvářsky získané a pak týmž pokojným, jen slabounce přimhouřeným zrakem na bábu. „Ne, ta holka má bazilišcí pohled,“ říkávala bába, „mně se pokaždé zdvihá žaludek a celý den nestojím za nic,“ a od-

plivovala pokaždé třikrát na levo a mumlala zaklínadlo. Kdysi vzala Erna do rukou peřinu, kterou před lety odnesla bába s postele nemocného dlužníka, potěžkala ji, jako by vážila její cenu, a řekla pak klidným, znaleckým hlasem: „Hm, dobré peří... S kterého umírajícího jste ji stáhla, tetičko? Vystyď o chvíli dřív... Nu, což na tom, viďte?" Bába napřáhla na Ernu ruku, aby ji udeřila, ale náhle pokleslo jí rameno a mráz roztřásl ji jako v zimnici. I nadávka zemřela v rozjektaných zubech. Erna šlehla plamínkem svých hnědých očí po bábě a s ironickým posměškem protáhla se jako hádě dveřmi. Od této chvíle, kdy děvče uhádlo podivnou náhodou nejtěžší hřích bábina života, vyhýbala se jí její pěstounka s pověrečnou hrůzou a bývala s ní nerada sama ve světnici.

Ale Erna byla mnohotvará a proměnlivá jako voda. V třináctém roce ku podivu náhle zkrotla, odvrátila se úplně od svých chlapeckých druhů, byla pojednou plachost a zamlklost sama. Bába a všichni, kdož ji znali, nemohli se vynadivit této proměně. Vrhali se na ni posměšky, ale Erna, ta jindy divoká Erna, přijímala je mlčky a pokorně: hnědé oči její jakoby náhle ztratily všecky jiskry, za to získaly podivného, hlubokého lesku.

V tu dobu uviděla náhodou hráti kočovnou společnost divadelní a bylo jí, jakoby k ní promluvil kdosi v studené cizině mateřským jazykem, který se chápe ne rozumem, ale každým nervem a kořenem bytosti. S dechem utajeným, polita nachem, krk majíc napiatý jako zvíře, které žízní a chce píti, ssála každé slovo a celou noc blouznila

o hře v lehké horečce. Ráno odříkávala z paměti celé věty z dialogů. Přes kletby a rány své pěstounky utíkala pak na každé představení. Ale ku podivu: vášeň divadelní pohasla náhle a skoro tak rychle, jak vzplanula.

Ve čtrnáctém roce zasmušila se dívka podivným smutkem a schoulila se jaksi celá do sebe. Divadlo ustoupilo náhle kostelu. Začala do něho chodit samochtíc a nevadilo jí, která bývala dříve tak marnivá, že neměla na sebe nic, než několik ubohých hadérků. „Čertovská holka," říkávala bába, „každý hadr jí sluší. Dát do toho jinou, je v tom jako hastroš v zelí — a ona, uvidíte, splete v tom ještě hlavu pořádnému člověku." A pouhé pomyšlení, že by se to někdy stalo, nítilo v bábě hněv, který si vylévala při každé příležitosti.

Ale Erna jako by toho necítila, jako by toho neviděla: přišlo zatím cosi jiného, co jí bralo dech i všecky smysly.

V kostele slyšela kdysi na kruchtě mužský hlas, který jí, sotva zazněl, přechvěl jako mrazem celé tělo od pat k hlavě. Byl to podivně krásný, teplý hlas, který se vyléval nějak se samozřejmým bohatstvím jako krásný pramen a stoupal z hlubin zdraví a pokoje, svlažen jimi celý, a sliboval štěstí, věrné jako ptačí hnízdo a teplé jako letní noc.

Polita studem, chtěla se Erna ohlédnout a nemohla, když sousedka všeptla jí do ucha: „To nový učitel Pruner tak to nabírá."

A po mši, když vycházely obě z kostela, ukázala jí na krásného, mladého, ale poněkud již přitloustlého muže s velkýma, trochu prázdnýma očima a hustou plavou bradou.

Erna zamilovala se do něho blouznivě. Byl jí rekem a bohem, čímsi nadzemsky statečným a bezúhonným. Nedovedla si představit, že jí a pije, když děvčata, kteráž záhy vše uhodla, donesla jí zprávu, že je ženat, že má starou, vyzáblou ženu, která ho prý bije a tahá za vlasy a drhne prý jeho bradou měděné obruče beček.

Erna div neudeřila pomluvačky do tváře.

Ale za týden uviděla sama svého reka v postavení velmi pokořujícím. Vyšla náhodou časně ráno z domu a otevřenými dveřmi z domku učitelova slyšela křik, klení ženino, chraptivý ston mužův a rány. Kostnatá ruka ženská zle řádila v krásných vlasech a v husté plavé bradě, hodné Marka evangelisty.

Učitel, jak již častěji činíval, přišel podnapilý pozdě domů z hostince, a bledá, nevyspalá, popelavá tvář jeho mezi zcuchaným vlasem a zanedbaným vousem, zle zpracovaná ženskou pěstí, vypadala v ranním přísvitu až do muky ošklivě a střízlivě.

Podivně trapný byl pohled na tuto statnou, rekovskou postavu, jak se nejapně brání a krčí v rukou hubené, žluté ženy.

Podívaná na to sedla na Ernu jako zlá můra.

Uviděla po prvé svého boha poplvaného a nesnesla toho pohledu.

Zbledla, a podivná ostrá bolest, jaká bývá při dlouhé žízni, stáhla jí hrdlo. Stoupal v ní jakýsi příliv sucha a hrozil ji zadusit. Trvalo dlouhou chvíli, než se z něho vysvobodila podivným, chraptivým chechtotem, v kterém jako by chřestily všecky zkamenělé slzy — slzy, jimž nebylo přáno,

aby byly vyplakány teplým lijákem, jaký svlažuje jarní úhory života.

Několik dní chodila Erna jako neživá a rozchechtala se občas tímto pitvorným smíchem.

Ale osvobodila se jím přece ze své můry.

Za týden na to utekla k tlupě kočovných herců, která táhla městečkem.

II.

Erna protloukala se s počátku bídně u různých venkovských „šmír" a dlouho nemohla se nalézti.

Herecký temperament a talent rozpoznali v ní záhy i ředitelé malé inteligence — byl opravdu takový, že ho nebylo možno přehlédnout — ale nedovedli ho pochopit a proto dobře zaměstnat.

Poněvadž byla mladá a krásná, štíhle rostlá, nutili ji hráti ideální a heroické role, a Erna hrála je zdánlivě s týmž konvenčním a dutým pathosem, s jakým je hrávají všichni nadanější začátečníci. Ale jen zdánlivě: v pravdě byl tu již nový odstín v pojetí, kterým se propaloval za tvrdou konvenční maskou její původní vnitřní oheň, její povaha a zkušenosti jejího života.

Ke svým ideálním rolím cítila mladá herečka v hloubi bytosti podivný odpor, jaký zachvacoval její smělou duši před každou vystrojenou lží. Nevěřila v reky a v rekyně od své zkušenosti s Prunerem. Viděla-li kde velikou pósu nebo slyšela-li kde dunící slovo, tázala se hned skepticky: „Ano,

v neděli na kruchtě — ale jaké je to ráno všedního dne?"

Naučila se nedůvěře až cynické, a přirozená její vlastnost, opovrhovati lidmi, rostla a tvrdla v ní. Smávala se často podivným, přesvědčivým smíchem, který šlehal lidi po tváři jako bič a hnal jim stud do lící — smíchem, jímž osvobozovala se z utrpení a který zněl proto jako polnice. Bylo v něm znát, že si draze koupila právo na něj, „že zaplatila režii jeho svými slzami", jak jednou řekla. Tento smích, bylo patrno, vyrostl z utrpení a měl nyní snad chrániti od nového utrpení: každým způsobem byl to smích ozbrojený a vládl zlými zbraněmi.

Každým dechem bylo znát, že Erna nevěří tomu, co jí předpisovala její idealistická úloha: že nevěří v nyjící princezny, v ctnostné ženy, v rytířské muže — a aby se neprozradila, stupňovala a vyháněla rysy až do karikatury. Každou chvíli jako by plamínky posměchu hrozily proskočit z duše, zasyčet nad figurou a probořit celou koncepci hry — a jen tak tak že pohasly včas, byvše zdušeny nutností. Pro jemného znalce byla to někdy zajímavá podívaná — ale „provinciální obecenstvo", jak říkají ve velkoměstech, nevědělo, na čem je, a mátlo se tím jen. Cítilo instinktivně, že jest vedeno kamsi na nejistou půdu, a vyhýbalo se jí zase instinktem: bálo se odstínů a polotónů, chtělo míti cosi bezpečného a celého a vymáhalo toho, jako toho vymáhá každý naivní člověk.

V té době prožila Erna několik erotických poměrů, z nichž všech vyšla záhy vystřízlivělá a zhnusená. Opakovala se zkušenost jejího mládí, typický

její osud: na kruchtě v kostele v neděli bylo to krásné, ale ráno ve všední den, v kalném jeho úsvitu, po žalostné noci, bylo to ošklivé, trudné i nudné.

Bylo to s ní nyní, jako tomu bývalo v jejích chlapeckých hrách v době dravého uličnického dětství: stále jako by se sázela, kdo bude dříve u cíle. Jako tehdy jí nestačíval v běhu žádný hoch, tak nyní nepostačil jí v lásce žádný muž, každý se loudal, každý byl pohodlný a každý ji brzy znudil a na konec se jí zhnusil.

„Dej pozor," řekla kdysi svému bohatému a hloupému milenci, „mezi námi je tento rozdíl: ty jsi hltoun a já jsem mlsalka. Já jsem již přesycena, kdy tobě teprve začíná chutnat. Ty jsi stvořen ne abys miloval, ale abys se pásl."

Erna byla podivně dychtiva života. Pila jej žíznivě, ale právě proto dopila se dřív než jiní jeho rmutu a kvasnic. Měla lehkou ptačí krev a její oheň vyšlehl a shořel rychle prudkým požárem, kde jiní doutnali zvolna a rozvážně a „mohli si", jak říkala, „při lásce uvařit oběd i večeři".

Přestala věřit nejen v bohy a reky, ale přestávala věřit zvolna i v lidi: všude viděla nyní jen stroje. Lidé se jí hnusili svou těžkopádností, svou loudavostí a rozšafností a hlavně svým pokrytectvím a svou zištností. Všecko si vypočítávali a prodávali neustále všecko: obchodovali stále s tím, co měli i čeho neměli. „Všecko chtějí mít zaplaceno," mínila Erna, „na všem chtějí vydělat. Jsou-li veselí, chtějí být odměněni za to, že nejsou smutni, a jsou-li smutni, za to, že nejsou veselí. A nejdráž prodávají všecko, co je v nich nejhoršího: všecku

hloupost, všecku sprostotu, všecku tupost, všecku lež, kterou neustále hrají. A kdyby se aspoň k tomu přiznali! Ale ne: každý hraje svou lež s tak vážnou a nudnou tváří. Brr. Bagage, bagage, všecko bagage.“

Rozcházela se den co den víc se světem. Celý život, zdálo se jí někdy, jest jen nadutá maškara, mrtvý hastroš vycpaný cucky a koudelí, a jí chtělo se strčit do něho špičkou slunečníku jen tak mimochodem, při procházce, překotit jej a odkrýt jeho duté nitro.

Cosi bolestného svíjelo se v ní častěji a častěji a volalo po kořisti. Podivná touha po pravdě, ne po všeobecné pravdě profesorské, ale po určité, hmatatelné, neodvolatelné pravdě nítila se v ní a plnila ji mukou chvílemi až hmotnou. Zdávalo se jí pak, že se v ní zažehly malé bolestné plamínky a pozvolna ji ztravují. Vzpomněla si, že jako dítě četla o tomto trestu jako o pekelné muce, a zachvěla se. Byla to strašná touha pravdy až cynické: touha podívat se, co na tom všem je, přijít všemu na kloub. Bylo to něco podobného hněvivé touze dítěte, které rozbíjí hračku, jež je znudila, aby spatřilo, co je tak dlouho podvádělo.

V těch chvílích byla hotova svlékat věci a lidi ne ze šatů, ale z kůže, drásat je, aby se dobrala jádra — a divívala se, že se tomu tolik brání. Nenáviděla sebe samé tak, že by políbila ruku každému, kdo by ji chtěl takto rozebrat a odkrýt pramen její trýzně a její nudy. Zdálo se jí vždy, že by lidem samým mělo na tom záležet, aby se dověděli, co mají pod koží.

Ale ať zajížděla sebe hloub, nenalézala nic než strach, choulící se strach, který se bál prozrazení. V té době zvykla si již rozkládat velebně vypadající mocnosti životní a ukazovat jich ubohý, chudý vnitřní mechanismus dětských hraček. „Voilà tout," zvykla si již tehdy říkat s nenapodobitelnou hořkostí. „To je všecko. Jak je to jednoduché a ubohé a děsí tě to přece a koříš se tomu přece! To je život: trochu chytráctví a mnoho, strašně mnoho zbabělosti." „Voilà tout" stalo se již tehdy jejím úslovím, daleko dříve před slavným kupletem, který stvořila později ve Vídni a jehož bylo to refrainem — daleko dříve před pověstným kupletem, který zanesl její slávu zároveň do císařského hradu i na kozlíky vídeňských fiakrů.

Rozpadala se stále se svými včerejšími přáteli. Doháněla lidi stále k pravdě a stávala se jim záhy nepohodlnou. Byla nevypočítatelná, stále přesedlávala a nutila lidi přesedlávat. Každý den, zdálo se, jako by se byla znova stvořila: včerejšek byl jí jen těsto, které zhnětla v nový tvar — v tak nový, že ho nikdo nepoznával. Byla živel nepokoje — a toho pokojní lidé na dlouho nesnášejí. Mstili se jí a pomlouvali ji. Ernu to s počátku nijak zvláště nedojímalo. Pomlouval-li ji včerejší její milenec, před nímž zavřela dnes dvéře, mávla jen rukou a zasykla jen své oblíbené „bagage". To jí znamenalo: „odpočívej v pokoji, však je svět ještě dost široký."

Ale časem pozorovala, že „bagage" se ku podivu rozmnožovala a zalidňovala stále hustěji její malý venkovský svět. Každou chvíli stříkla po ní odněkud slina jedu, pomluvy a sprostoty — po-

msta za službu pravdy, kterou, jak mínila Erna, se sebezapřením někomu prokázala: „není to přece nic příjemného,“ říkala, „obírat se takovou holotou.“

První chvíli bývala vždy Erna užaslá: nechápala dobře, jak je to možno, že se „bagage“ tolik přimnožuje. Ale brzy mávla rukou svým ležerním a božsky superiorním způsobem a mínila: „Což na tom. Provincie je provincie, vesnice je vesnice. Vesnice není ještě svět. Je ještě velkoměsto, tam je svět. Svět je hlubší a širší než si ‚bagage‘ myslí. Přece nesnědla ‚bagage‘ ještě celý svět. Svět jest přece pro slušné lidi a ne pro ‚bagage‘.“

Byla již unavena a zhnusena venkovem jako něčím, čemu jsme přišli dávno na dno, ale co nedovede přijíti na dno nám. Toužila po veleměstě, toužila po Vídni, toužila po velkém, opravdovém světě, kde nestrpí ‚bagage‘, kam ‚bagage‘ nedosáhne.

Štěstí jí přálo. V krajském městě dolnorakouském uviděl ji hrát starý, šedivý pán, celý růžový dětskou červení až po ouška a lalůček, baron, opravdový amatér divadelní, znatel a labužník, který viděl mnoho velkých herců a herček a rozuměl hereckému umění. Vycítil ihned, kolik velikého hereckého talentu tu hyne a jak je špatně chápán a zaměstnáván. „Pegasus im bauernjoch,“ řekl jí zdvořilý růžový pán v pause, a Erna jásala. Starý baron doporučil ji přednímu vídeňskému divadlu, kde pochopili záhy, že vlastním polem Erniným je ironie, satira, komedie: styl skepse a posměchu. Angažovali ji a Erna jásala: ponejprv se-

tkala se v životě s člověkem, který ji pochopil, a mladá herečka byla by se snad z vděčnosti zamilovala do starého pána, kdyby jí nebyl předešel a nechtěl býti zaplacen za své pochopení jako všichni ostatní. A tak zbyla jí i na něho na konec ošklivá vzpomínka.

Vídně dobyla Erna na ráz několika velikými úspěchy, jakých nebylo pamětníka. Našla se ve frašce, v místní komedii, v parodii. Byly to většinou literární jepice, v nichž vystupovala s počátku Erna, ale mladá, tvořivá herečka dovedla z nich získat kus věčnosti. Prohloubila každou roli až do typičnosti, do čehosi věčně lidského, do čehosi, co v jádře svém patřilo jí, poněvadž bylo vysvobozeno z její bolesti. Podložila všecko svým podivným, bolestně mstivým utrpením, které zhnětlo samu její pleť a způsobilo, že i ona bolela a hrála pod líčidlem.

Ve Vídni našla konečně povolnou půdu, kam mohla síti svým uměním, kde se mohla osvoboditi z bolestí, které na venku draly se jí již k hrdlu a hrozily ji zadusit. Zde mohla se zpovídat diskretně, nepřímo, v narážkách, cudně — jak to milují všichni opravdoví umělci. Zde rozumělo se, alespoň s počátku, její skepsi, její ironii, jejím bolestným hněvům, jejím polotónům, jejímu „la farce est joué", jejímu „va banque", neboť velkoměšťák trpí víc než venkovan. Bylo ku podivu, jak dovedla chytit tón doby, doby, která strávila všecky staré zárodky životní a neměla nového obsahu, která tápala ve tmě a pochybách, která ničemu nevěřila a přece neodvažovala se otevřené revolty z bázně o své pohodlí doby, jež nedovedla zahořet veli-

kým ohněm entusiasmu a světélkovala jen jako trouchnivějící dřevo.

A Erna rozvázala jazyk této době, rozhovořila ji, posud němou, vyřkla slovo, které tanulo všem na rtech. Byla smělá až do drzosti a nikdo a nic nebylo před ní jisté; jen gracie její smiřovala s její útočností. Zdálo se, jako by se byla odpoutala z některého zapadlého kouta světa nová síla a řádila nyní a obracela všecko na ruby. Byla to nádherná podívaná, a lidé starého, okoralého světa jásali první chvíli, že život není ještě vyčerpán, že jsou kdesi ještě omlazující větry, které dovedou zadout a sfouknout vrstvy mrtvého šedého prachu.

Erna viklala vším, od noh, na nichž stál trůn, až po nohy plného stolu, u něhož seděl a kvasil velkoměstský faják. Lehký smích její doletěl jako opeřený šíp na místa, kam nepronikIo žádné slovo. Brala veliké, úctou věků nakadeřené modly do rukou a hle, pod jejím žhavým dechem scvrkaly se v nich v cosi docela maličkého a směšného. Voilà tout! Touto cynickou frází jako by byla dala době a městu klíč k nim samým. Voilà tout! Erna hrála nevíru velkoměšťákovu, cynismus velkého světa, svou hořkou zkušenost lidství „všecko chce býti zaplaceno", v nejrůznějších variacích. A podivno! Všecko jí prošlo, lidé zbožňovali její zpupnost a její rozmary brali za zákony.

A mladá herečka milovala, alespoň s počátku, svou Vídeň.

Vrhala se šíleně do života velkého světa: lákal ji jako ji lákalo vždycky všecko neznámé. Doufala stále, že na dně musí být ukryta perla, a že, až ji vynese, bude šťastna na vždy. Ale na dně, jak se

ukázalo brzy, nebylo nic než rmut, ošklivost a rozčarování, které volalo po novém opojení. Ale těžko bylo opíjet se, když nebylo víry v krásu a velikost.

A to, co se jí zdálo s počátku nemožným, ukazovalo se záhy i ve Vídni. I ve Vídni byla „bagage", i ve Vídni se množila a vzrůstala.

I Vídeň měla dno, i Vídni přišla na dno a dříve, než myslila. I Vídeň měla malý mechanismus, i Vídeň nudila ji a zošklivovala se jí.

„Ne, není veleměst, jsou jen malá a veliká města, nebo spíše vesnice: malé, větší, největší, ohromné vesnice. Statisíc vesnic snesených na hromadu, to je veleměsto," řekla kdysi k Riedovi, plachému a smutnému svému příteli.

Podivný smutek rozrůstal se v této silné duši a podlamoval ji: svět zdál se jí zprahlým, život nudným a zbytečným. Podivná žízeň nalézti něco, čemu by se mohla vzdát, před čím by se mohla pokořit, k čemu by se mohla modlit, v čem by mohla spočinout, trápila ji ve chvílích, kdy dokazovala jiným i sobě, že ničeho takového není.

Její humor na jevišti stával se podivně neklidným a složitým, dotýkal se až tragiky. Bylo příliš patrno, že jest podložen velikou hořkostí. Nikdo nemohl se mu dostat ke dnu, stále zbývalo cosi záhadného, co vzdorovalo všemu rozboru, a to mátlo a znepokojovalo. Byl to humor veliké skepse a velikého zklamání, v kterém bylo mnoho hněvu a mnoho opovržení k lidem: šel příliš daleko, kam mu nikdo nestačil.

Starý režisér, který miloval Ernu a chápal její umění, hrozíval jí žertem prstem a radíval jí mentorsky: „Umoudřete se, milé dítě, zacházíte pří-

liš daleko a toho lidé nemají rádi. Věřte starému zkušenému, spraženému oslu. Vy jste pořád jiná a nikdo s vámi nemůže být hotov. Jaký duch nepokoje jest to ve vás! Lidé to nemají rádi. Všecko na světě vám odpustí, jen když jim dáte pokoj a nenutíte je k myšlení a k učení. Vymstí se to na vás všecko jednou, uvidíte. Der Mensch ist ein Gewohnheitsthier, věřte. Obecenstvo se nechá dlouho tyranisovat, ale přijde den, kdy zjankovatí a shodí vás jako zpurný osel s hřbetu, a číhá na to již teď, věřte."

Ale Erna smála se jen tichým smíchem hrdých očí, které mluvily jistotou: „ještě jich dovedu zkrotit."

A krotila všecko věru podivuhodně: obecenstvo, milence, riválky. Jen jednoho nesvedla ovládnout: vnitřní bolesti, která podivně se v ní rozhořívala jako otevřená rána. „Jak přehlušit ten trud," říkávala, „čím jej ubít?" A ubíjela jej rozmary, horečnými sny, fantasiemi smyslů — ale byl to nepřemožitelný nepřítel, který zbraň, jíž měl být ubit, obracel v potravu, kterou mohutněl.

Šlapala po všem a po všech a v duchu modlila se jedinou zoufalou modlitbou: „Bože, dej, ať se setkám s někým, komu neodolám, kdo mne přemůže, kdo mne ovládne. Jinak roztříští mne má vnitřní bolest. „Ach, Bože, Bože, jaké síly jsi to do mne zavřel, zpurné síly, které se nedovedou snést a nedovedou dlouho jíti společnou cestou."

Nudila se stále zlou nudou a v ní vymýšlela zlo a strojila si opojné divadlo pýchy a zpupnosti. Říkala si: „Jsem jako král Baltazar, hoduji z ná-

dob chrámových. Chci vědět, je-li na světě ruka, která se odváží napsati na stěnu mé mene tekel.“

Odloudila mladé hraběnce muže, za něhož se nedávno provdala a do něhož byla slepě zamilována — odloudila jej z rozmaru a nudy, aby užila divadelní své síly, popásla se na úzkostech ženiných a potupila ji i muže. Když s ním přerušila poměr, poslala jí prázdnou škatuli a na místě, kde se udává obsah, napsala: Manžel své manželky. Dovnitř položila cedulku: „Vracím vám velikomyslně vašeho manžela. V této škatuli není sice nic, ale myslíte, že v něm je víc?“

Jindy připoutala k sobě bohatého ctitele své rivalky, o něhož se tato herečka dlouho ucházela, jen proto, aby jí dala cítiti svou moc. Když muž stal se povolnou hračkou v rukou Erniných, poslala ho ke své sokyni se zapečetěným listem, v němž stálo: „Vracím Vám Vašeho milence. Ucházela jsem se o něj jen proto, abyste ho musila přijmout z mé ruky.“

Vídeň bavila se takovými kousky Erninými celé týdny a Erna divila se pak, že se „bagage“ po každém takovém rozmaru úžasně přimnožilo.

V té době provdala se Erna velmi lehkomyslně a bez lásky: provdala se za jakéhosi svého kolegu, aby mohla zrušit nepohodlný divadelní kontrakt. Její muž byl zhýralý hlupák, za něhož platila celý život dluhy a jehož nepřítomnost vykupovala si stále penězi. „Můj muž stojí mne víc než jiné ženy milenec,“ říkala. „Je to největší luxus mého života. Kdybych se byla neprovdala, mohla jsem si postaviti villu anebo chovati si dva jezdecké koně.“

Byla nevypočítatelná a lidé, třebas se jí báli, byli k ní přitahováni podivným kouzlem. Zdálo se, že celý svět čeká jen, aby mu položila na šíj svou nohu.

Stávalo se, že pozvala k sobě milence na večer, a když nešťastník přišel, setkal se s tváří podivně dalekou a ledovou, jaksi dětsky udivenou, o níž by byl každý přísahal, že ho vidí po prvé v životě — a zatím prohýřila s ním minulou noc. „Co zde chcete, pane, neznám vás," říkala pak podivně cudným hlasem a zavírala dvéře před užaslým hostem. A když se bránil a namítnul, že byl pozván, pokrčila jen svými krásnými, trochu úzkými ramínky a řekla odmítavě: „Ne, mýlíte se, rozhodně se mýlíte. Nepamatuji se na nic takového." Někdy proběhla jí i podivná vlna ošklivosti tělem, zatřásla se, jako by se dotkla ropuchy — a návštěvník četl pak v celé postavě Ernině tolik štítivého odporu k sobě, že se zachvěl někdy sám hnusem k sobě. „Ne," řekl kdysi hrabě H***, „nikdo mne nedovedl zošklivit posud mně samému — to dovedla až Frau Land."

Co bylo příčinou těchto náhlých proměn?

Byl to stud, který procital naráz v této ženě a zdětiněl její tvář? Byla to delikátnost umělkyně, která žila z děl poesie a vysoké vášně a byla snadno zhnusena banálností? Byla to její sensitivita, láska snu a pýcha chimery, která vzbouřila se lehce proti špinavostem hrubé skutečnosti? Byla to potřeba práce a tvorby, která přihlásila se tak náhle a vyháněla ji z náruči mužovy do samoty?

Jisto jest jen, že Frau Land povstávala rychle a náhle ze svých pádů a mívala pak naprosto po-

třebí nejhlubšího ticha, samoty a čistoty. Zavírala se na měsíce do pracovny nebo odjížděla na venek. Žila pak poustevnickým životem, životem mnicha, který slouží svému Bohu a odumírá světu, nebo jindy vrhala se střemhlav do práce, utíkala se k ní jako k poslední a jediné záchraně, upírajíc k ní oči s úzkostnou nadějí, s jakou se chytá tonoucí hozeného lana. Zůstávala pak dlouho v přísné a ztrnulé póse, a zdálo se, že se bojí i otočit hlavu, jako by se jí mohlo zjevit strašidlo, jemuž unikla s napětím všech sil. Dávala i na modlení, jako by byla vyvázla z těžkého nebezpečí.

Rozumí se, že muži takto pokoření nebývali velkodušní a mstili se Frau Land většinou nejhoršími pomluvami. Tak vznikaly legendy o nové Kleopatře a nové Messalině, o její dravčí ukrutnosti a nenasytné smyslnosti, jež rozbíjí sklenici, z níž se napila, která jest stále mučena žízní po novém. Tak rozmnožovala se úžasně na všech stranách „bagage“ a hrozila zalidniti velký svět, jako kdysi zalidnila malý svět venkovský. Tak rostla „bagage“, která číhala jen na příhodnou chvíli, aby se mohla pomstít a přivést Frau Land k pádu.

A Frau Land, jako by to tušila, bála se v poslední době o svůj úspěch a o svou slávu, jíž posud pohrdala. Bála se o ni ne že si jí vážila, ale že byla nadmíru ješitná a nesnesla by posměchu svých sokyň. Ale přes to nezměnila v ničem své umělecké metody, naopak: tvořila stále z hlubších hlubin své bolestné, hořké, nezkonejšené duše a připravovala si tak bezděky pád, který chtěla odvrátit svíčkami a oběrami.

Její humor hořknul den ze dne a blížil se velikému, tragickému stylu.

Měla chvíle, kdy se zdála sama sobě starou, starou nudou a zkušenostmi stoleté ženy. Pak plakávala bezpříčinné, drobné slzy, které pálily jako oheň a po nichž jízvy nezarůstaly.

Měla přítele, který se jí nikdy nedotknul a jehož si proto opravdu vážila. Byl to baron Ried, smutný, unavený světák, hluboký duch pod maskou dandyho a ironika, znatel umění a sám umělec vkusem, básník srdcem a životem, který mlsal ze všech zřídel a snad z přílišné delikátnosti nenapil se ze žádného, který si dovedl otrávit každou rozkoš a stonal podivnou nostalgií.

Ten zastal ji kdysi v těchto palčivých, drobných slzách.

Vrhla se mu na šíji, majíc tváře jimi ještě smočeny, a volala zoufale:

„Ach, Riede, Riede, vy nevíte, jak mi zpustnul svět! Vy nevíte, jaký strašný nepřítel roste mi ve mně! Což není nic na světě, čemu se člověk nemůže smát? Něco, před čím se může pokořit, k čemu se může modlit, co je veliké a krásné a co neklame? Co nelze podvrátit? Veďte mne k tomu, slyšíte, Riede? Chce se mi kleknout před tím a plakat a modlit se. Chce se mně tolik slzí a bolesti a lásky, Riede, lásky, Riede — jiné lásky, než zde dávají a než zde žádají, jiné, slyšíte, Riede.“

A Riedovi, který sám mnoho miloval a vyšel posud z každé lásky zhnusen, sloužil mnohým modlám, aby se jim naposledy vysmál bolestným, oklamaným smíchem, který byl dandy s neskonejšeným srdcem dítěte a básníka, prošla hlavou

krásná a smutná věta, kterou četl včera, když se vrátil v noci ze soirée.

Měl zvyk usednouti v noci u krbu, jak přišel ze salonu, v černých šatech, rozžehnouti řadu voskových svěc, jichž čisté světlo miloval, a rozevříti, kdy v uších zněla mu ještě tichá včelí hudba smyčcových nástrojů a před očima jiskřil se křišťál tabule, svítil úběl ženských šíjí a celá duše byla mdlá sny hříchu a noci — rozevříti některého odříkavého filosofa pohanského nebo křesťanského, Epikteta nebo Tomáše Kempenského, Marka Aurela nebo sv. Augustina, a čísti několik stran.

Miloval velmi tento kontrast a v těchto chvílích vypíjel z nich poslední hořkost.

Tak vzal včera do ruky „Konfesse" sv. Augustina a četl mimo jiné větu: „Neklidno jest srdce naše, pokud nespočine v tobě, Bože."

Tato věta tísnila se mu nyní bezděky na rtech. Ale Ried potřásl jen hlavou, jako by ji chtěl zaplašit, potřásl svou krásnou hlavou s hustým, trochu šedivějícím černým vlasem, se smutnýma očima básníka a myslitele a s krásně skrojenými rty citového labužníka, a řekl jen:

„Utište se, pro Boha, utište se! Dojdete i toho. I vy se zamilujete, i vy poznáte utrpení, jemuž je nemožno se smát."

Sotva to dopověděl, zachvěla se Frau Land podivnou pověrečnou bázní.

„Ne, Riede, ne, neříkejte to. Bojím se. Stárnu a láska v stáří je trestem. Ne, Riede, posud unikla jsem vždycky lehce. Rána se zacelila rychle, sotva se otevřela. Ale až uváznu doopravdy, vynesou mne již mrtvou. Znám se, Riede." A po chvíli do-

dala docela tiše: „Můj Bože, jak člověk zbázliví v stáří.“

A mluvila pak o lásce jako o moru a boží metle a druhý den rozhodla se vykonati mimořádnou pouť a věnovati svaté Panně Cellské bohatou pokryvku oltářní a modliti se za zdar na jevišti a za ochranu od lásky.

A přece se stalo, že ji opustilo štěstí divadelní a navštívila ji láska, tento nevítaný host.

Podivně sdružila se jí obojí představa v mysli a podivným způsobem sepial se jí obojí osud i v životě.

Stalo se to takto.

III.

Připravovali tehdy kus divadelního řemeslníka, kterého bral dlouho svět za básníka a jemuž pozdě teprve strhli škrabošku. Byla v něm líčena muka šlechtičny, která se brání a marně brání lásce k muži nižšího stavu. Byl to zoufalý boj pýchy s čímsi silnějším a zároveň s čímsi, čím tato silná duše dlouho pohrdala, odboj konvence proti přírodě a osudu a na konec trest, trest vykonaný vlastní rukou na srdci příliš slabém — když se ukázalo, že láska nebyla možna bez ponížení celé bytosti.

Tato figura, podivno, udělala Frau Land.

Byla dávno v nitru syta karikatury a satiry a toužila po velkém stylu, po utrpení noblesy, po čisté, vysoké a chladné linii. Posmívala se šlechtictví a v skrytu duše toužila churavou touhou po tom, čemu se posmívala. Posmívala se konvencím

velkého světa, a nevědouc ani o tom, toužila býti z něho nebo dostati se do něho. Smála se lásce a parodovala ji, ale bylo to vyzývavé rouhání kohosi, kdo byl narozen k uctívání a k službě v ní. Hvízdala o ní svůj kuplet, ale chvilkami chápala, že hvízdá hvizdem toho, kdo jde sám lesem a bojí se. Byla syta polotónů a odstínů, ironické tříště, věčné hry na schovávanou se svým vnitřním já a chtělo se jí čehosi velkého, celého, absolutního. Chtěla sloužiti otevřeně hrdému utrpení. Toužila postaviti všem svým touhám a bolestem na jevišti oltář a pokořiti se jim veřejně vysokým, tichým obřadem.

Byla to nebezpečná hra. Znamenalo to úplnou změnu genru, změnu, kterou tak nerado snáší obecenstvo, neboť neodpouští-li co, jest to požadavek, aby se přeučilo o známém a hotovém umělci.

Ried ji varoval. Upozorňoval ji, jak je choulostivo přenésti nejvnitřnější svou touhu na jeviště, a mluvil v biblické parabole o perlách a sviních. „I když zvítězíte umělecky před svým svědomím, neujdete potupě. Všecky staré rancunes, které má proti vám obecenstvo a kritika, mohou se vybít, a věřte, že se vybijí. Číhají již dávno jen na příležitost."

Ale Frau Land byla slepá a hluchá. Celý život vedlo ji cosi jiného než chytrost a vypočítavost, a nejhůř pochodil u ní, kdo jí doporučoval tyto „postní ctnosti", jak jim říkala. „Chytrým je dnes každý hlupák," mínívala, „jen moudří jsou odvážní."

Ried měl pravdu: šlo se do divadla jako na štvanici. Jedni čekali do poslední chvíle obvyklý

punc a byli zklamáni, když ho nenalezli, druzí šli hodit kamením, které si již přinesli připravené v kapsách.

Široký úspěch nové role vyloučila si ovšem s krásnou noblesou Frau Land předem. Založila svou šlechtičnu tak cudně, tak uzavřeně, jeptišku a oběť nejbolestnějšího řádu na zemi — stvořila svou roli s takovou vnitřní přísností a ušlechtilostí, že práce její musila býti ztracena pro massu. Jen málo jemných diváků víc tušilo než chápalo, kolik velkého umění se tu marnotratní, ale i ti byli zvikláni odporem skoro všeobecným. „Co je na tom?“ mínili hlupáci nejrůznějšího odstínu v nejrůznějších tóninách, „to bych dovedl také.“

Frau Land nebyla však z těch, kdo na pokyn obracejí nebo dají se řídit: byla zvyklá diktovat svůj vkus a nepřijímat vkusu cizího. Po městě roznášela se zlá poznámka paní Land, která mínila prý, že ji obecenstvo pochopí až za deset let, a dříve ještě prý mu to bude musit ukázat francouzská herečka — a poznámka tato i jiné, impertinentnější ještě, dělaly zlou krev a bouřily proti Frau Land hněv.

A tak počal se její pád.

Obecenstvo žádalo jako rozzlobené dítě starou svou hračku, svou Frau Land, a nechtělo nic vědět o nové Frau Land. A Frau Land byla celý život veliké dítě plné rozmarů, které neumělo ustoupit nikdy o píď a na vzdor odpovídalo vzdorem. Nejen že setrvala na dráze a ve směru, kterým se dala, ale stupňovala je ještě.

Odpor proti Frau Land rostl, divadlo bývalo poloprázdné. Frau Land zbývala jediná spása: po-

volit, sesednout se své chimery a přizpůsobit se rozumně oslímu sedlu. Ale musilo se to stát rychle, poněvadž o její úlohy draly se již nedočkavě mladší síly a sto rukou vztahovalo se po jablku, které odhodila.

Řada přátel radila jí k povolnosti. Ale toho slova nebylo ve slovníku Frau Land. Na všecky dobře míněné rady dupla jen drobnou energickou nohou a vykřikla se zlou kolmou vráskou: „Ani slova víc! Buď půjdou za mnou, nebo ať jdou k čertu a k Rohlingové. (Rohlingová byla její rivalka.) Čert je vyplivne a Rohlingová je spolkne — to je celý rozdíl mezi nimi. Nu, dobrého zažití." A otřásla se hnusem, jako by polykala pavouka nebo jiné nečisté zvíře.

A vskutku: obecenstvo poslechlo a šlo k čertu a k Rohlingové. Jak se zachoval čert v tomto případě, není známo, ale tolik jest jisto, že Rohlingová podědila pozemský podíl po Frau Land a že jí šel jak náleží k duhu: byla opatrná a chytrá chytrostí tohoto světa a dovedla jím moudře hospodařiti.

Frau Land viděla jednoho dne, že jest obklopena na všech stranách „bagaší", že celý svět jest samá bagaš. Stalo se, co se stává vždycky, dříve či později, tyranům veřejného vkusu a miláčkům davů: bagage, dlouho šlapaná, dlouho pokořovaná a dobrovolně se pokořující, se vzbouřila. Tyranie Frau Land ležela příliš dlouho a příliš těžce na městě, aby nebylo nutno setřásti ji při první příležitosti. Frau Land musila padnout, aby si město oddychlo na chvíli, než vezme dobrovolně na šíj nové jho. Frau Land nechápala však,

že má padnout právě nyní, kdy chtěla velikost a krásu. Zdálo se jí, že si zasloužila takového osudu snad tisíckrát v minulosti, kdy sloužila nejtajnějším pudům nečisté velkoměstské duše a lichotila jim, ale ne dnes, kdy se od nich odvrátila. Nechápala, že právě nyní začínala být její tyranie massám opravdu nebezpečná, nyní, kdy jich přerostla.

‚Bagaš' mstila se za svou dlouhou ubohost a slabost. Všecky staré klepy byly ohřívány a nových vyrojilo se jako much. „Bagaš' neměla jiné zbraně než štípnutí a chtěla Frau Land uštípat. Amatéři divadelní čekali, že Frau Land pomstí se tím, čím vládla tak superiorně: parodií, kupletem. Ale nedočkali se toho, ke své nemalé mrzutosti. Stalo se zatím cosi, co dovršilo proměnu Frau Land.

Několik dní po prvním představení oné hry, tak osudné pro Frau Land, došel jí list plný upřímného kritického podivu a pochopení, list entusiasmu, jehož je schopno jen mládí. List tento byl jí neobyčejně milý, poněvadž pisatel jeho byl patrně člověk hereckého intelektu a rozuměl snům a touhám Frau Land. Byl jí tím milejší, že přišel v době, kdy zmatek a nejistota buď skutečně zachvátily nejlepší přátele Frau Land, nebo kdy její nedůvěřivost a podrážděnost větřila je všude mezi nimi.

Frau Land odpověděla, a pisatel prosil o svolení, aby ji směl navštívit; pozvala jej.

Přišel mladý krásný muž tichých způsobů, který se strojil s promyšleným vkusem, mladý muž s nervovýma rukama umělce a podivnýma smutnýma očima kohosi, kdo viděl zaslíbenou zemi, ale neměl síly dojíti do ní, mladý muž s krásným, měkkým čelem, raněným snem, které však přes

to nedovedlo vyvážit trochu těžké smyslné spodní partie obličejové. Byl polo literátem, polo hercem nebo spíše: toužil jimi býti.

Jakýsi magnetický proud, teplý, sdělný proud jako by linul se z něho a víc: jako by dovedl jej navázati nebo přerušiti, dovedl měniti distanci, býti hned zcela blízko nebo vzdáliti se do chladné reservy. Dovedl býti chvílemi určitý a rozhodný jako vojevůdce a chvílemi bezradný a bezpomocný jako malé dítě. Chtěl-li, dovedl okouzliti, a chtěl-li, dovedl odpuditi a pobouřiti.

Frau Land hovořila s ním čtvrt hodiny a měla podivně krásný pocit, že se s ním zná léta a léta, že si s ním, nevědouc o tom, hrávala v mládí na staré císařské silnici u paty smutných, modrých zalesněných strání, ve vklíněných údolích, kterými se předly lehké, hudební niti zapomenutých, ale důvěrných zvuků z vod, lesů a oblak. Frau Land za chvíli nedovedla pochopiti, že tento člověk bydlí ve Vídni mezi ‚bagaší'. Zdálo se jí, jako by žil posud ukryt kdesi v měkké zátoce vonného jižního moře nebo v posvátném myrtovém háji. Bylo jí, jako by připlul odkudsi ze země jejího mládí. Naslouchala s měkce skloněnou hlavou jeho melodického hlasu a přimhuřovala oči, aby z něho více měla.

Když pak skoro náhle povstal a měl se k odchodu, pocítila Frau Land cosi jako malou, docela maličkou lítost, drobounké černé bodnutí lítosti zvící špendlíkové hlavičky, a když odešel a vrátila se do své pracovny, přechvěl ji na vteřinu stesk a chlad.

„Můj bože, jak je dnes zima...“ řekla jako ve snách a vztáhla ruce směrem k ohni. A po pause: „Bylo zde dnes besedou mé Mládí a odešlo a odneslo mně všecku radost.“

„Vy dýšete mým mládím, vším jeho ubohým, utraceným entusiasmem,“ řekla mu při druhé návštěvě — a Frau Land zdálo se v tu chvíli zcela hmotně, že jiný vzduch než smutný a kalný vzduch tohoto města, jakýsi čistý horský vzduch, v němž taje ještě krůpěj červánková, ulpěl na postavě tohoto člověka.

A podivno: mladý muž mluvil k herečce, ale ve Frau Land začínala naslouchat žena. Až posud bývalo tomu vždycky opačně: mluvil-li kdo k ženě, naslouchávala jen herečka.

Kdykoli vstoupil mladý muž, zachvívala se dlouhou vlnou, která se nesla od nohou k hlavě, jako by ji podemílala a chtěla odplavit.

Nebylo pochyby: přišla láska, dlouho čekaná i dlouho obávaná, přišla a přinesla darem nepokoj a slzy.

Celá tvrdá bytost Frau Land jako by byla zjihla, a Frau Land zbázlivěla, jako by měla vědomí toho, že s ní spadla zbroj, která ji posud chránila od ran a útoků světa. Zdálo se, že cítí, jak snadno jest ji nyní zraniti. Bývala často smutná a dráždivá, jako by se byla pokryla novou citlivější pletí, kterou bolel sám vzduch.

V té době odvracela se již, nevědouc skoro o tom, od divadla: přestávalo ji zajímat, neboť začínala býti divadlem sama sobě, podivným a tajemným divadlem, jemuž dovedla přihlížet s utajeným dechem a které jí vynucovalo chvílemi úžas.

Zamilovala si tehdy podivnou láskou svou zahradu, nevelkou, ale krásnou starou zahradu, která se zdvihala na terase nad řekou a jejíž některé stromy, poněkud šikmo rostlé, nesly již nad vodou měkký dým svých korun.

Přiblížilo se jaro, a Frau Land pila zde jeho těžký smutek jaksi zvolna a znalecky a přece žíznivě, vzrušena po prvé horečným tepem celé své bytosti, polopřivřené oči mdlé sny, chřípí rozšířeno a chladné ruce jaksi v oddanosti cize složeny na hruď — celá v křehké póse jakési obětní něhy a tiché obřadné krásy.

Zde vylákala z ní slzy první měkká bázlivá tráva, zde sledovala s utajeným dechem, jak na temném, starém kaštanu z tvrdé jeho kory pučelo listí měkčí než sen o štěstí. Zasnila se dlouze nad tím jako nad největším mysteriem, které se jí kdy zjevilo, a vítala každý list jako záruku nových možností svého života a slib obrody vlastní bytosti.

Zamilovala si tento strom podivnou zbožnou úctou, jakou milovali staří pastýřští patriarchové místo, kde se jim zjevil anděl, a jako oni nazvala svůj strom stromem přípovědi, a v jarních nocích, kdy svaté mízy stoupaly větvemi a v teplém vlhkém dechu ze země a vod vlnilo se cosi jako tucha nezrozeného života, stávala dlouho opřena o něj a naslouchala, jak bezoddyšně valila řeka jakýsi temný osud a jak mléčná dráha nad ni vymlčívala osud ještě temnější.

Choulíc se v šál zachvívala se ve chvílích, kdy zdálo se jí, že chápe, jak všecko souvisí tisícerou nití a tká jako nesmírný stav sáhající od země k nebesům s osudem všeho i osud její.

Zde nejraději hovořívala s Kamilem nebo spíše naslouchala Kamilovi, složena skoro na stromě, zatím co mdlé ruce spadaly jí volně podél těla a dávaly jí tak lítostný vzhled kohosi obětovaného na velikém oltáři osudovém.

Zde vzdala se mu i kterési podivné světlé noci, jež ponořila celý svět do hloubky mnohem hlubší, poněvadž tišší, než jindy, výsostně jako kněžna a cudně jako dívka, mrtvolně bledá a studená hrůzou chvíle, srdce majíc popleněno skoro krví, která se k němu sehnala.

Dva měsíce potom poslala list Riedovi, který vozil právě svou Nudu, nyní již svou legitimní ženu, jak psal, s níž se navždy již oddal, svatební cestou na koketní yachtě pod nejsladším nebem a po nejlíbeznějších zálivech středomořských.

Oznamovala mu v něm, že se vzdává herectví a že se vystěhuje vůbec brzy z Vídně.

Psala mu mezi jiným:

„Ustupuji, Riede, ustupuji s jeviště. Vyklízím bojiště. Bagage se rozmohla a zaplavila svět. Ale s bagagí se nebiji. Bagage se jen krotí karabáčem a vím, že bych jí respekt k sobě ještě dovedla vnutit — ale mne to dnes již k smrti nudí, Riede.

Vzdávám se jeviště, Riede, neboť jsem získala cosi, za co bych se vzdala i koruny. Co ztrácím, není než zlost, trud, nuda, a co získávám, je všecko: štěstí, radost a posvěcení života.

Miluji, můj ubohý příteli. Stalo se, co jste předpověděl — a svět má náhle smysl, život má náhle smysl, i smrt bude míti smysl.

Co je to, Riede, sláva? Krásné slovo pro ošklivou věc. Ach, jak mají pravdu Vaši filosofové:

ješitnost, nic než strava ješitnosti. A zbabělost: zbabělost žádati od druhých, čeho nedává člověku pýcha a pokoj vlastního srdce.

Chtěla bych vzít celou svou slávu a zavěsit ji jako svadlý věnec na venkovskou hospodu, a když by jej rval vítr, zpívala bych a tleskala k tomu do dlaní. Miluji teď jen živé květiny a chci zalévat své štěstí a modlit se k Bohu, který dává rosu, a chvět se o svůj keřík rozmarinový.

Ach, příteli, talent není nic, genius není nic. Před láskou jest i genius nepatrný. Zde stojí v pokoře a beze zbraně, mezi prosebníky. A já prosím a já se modlím, po prvé v životě doopravdy se modlím, ne slovy, ale vším, co myslím, co cítím, čím dýši. Neviděl jste mne dlouho a nevíte, jak jsem se změnila. Nepoznávám se: jaké hnusné modle jsem sloužila a jak dlouho, jak dlouho! Ale boží láska, velká boží láska bděla a nyní mne volá a já slyším a pláči, Riede, pláči a očišťuji se slzami. Jaké štěstí, Riede, plakat a milovat. Není jiného na zemi, Riede, a snad ani ne v nebi.

Opouštím i Vídeň, Riede. Bojím se jejího bláta a nechci dáti si potřísnit a možná i zlámat jím křehký stromeček svého mladého štěstí. Luza, jak víte, nemá jiné zbraně než bláto a luza se pro ně již shýbá. Lidé, kteří se posud ke mně plazili a byli šťastni, směli-li mně podat plášť nebo vějíř, vyhýbají se mně, jiní cení zuby jako poštvaní psi.

Pamatujete se ještě na redaktora Jumpra? Cítívali jsme k němu vždy společný štítivý odpor a zacházívali jsme s ním podle toho: jako s hanswuřtem, kterým jest také skutečně. Já říkávala mu ‚měch podlosti' a vy ‚Herkules bláta a zbabělo-

stí'. Pamatujete se ještě, jak vyslovil kdysi — tehdy opravdu z hlubin duše, to jest svého nenasytného žaludku — jako největší přání svého života, aby směl vyjídat do smrti v kuchyni poloplné mísy, jež odnášeli sluhové s našeho stolu? Nuže, toto ‚Federvieh', jak jste mu také říkával, přeběhlo ke korýtku herečky N***, jíž její pochlebníci snaží se namluvit, že ji pokládám za svou riválku, a odvděčuje se nové dobroditelce tím, že mne postřikuje svou nečistou slinou.

Neznamená to ovšem nic než potvrzení nejstarší pravdy, že ničema je ničemou a bagage bagagí, ale já zamilovala si v poslední době příliš čistý vzduch a nechce se mně proto bydleti v městě otravovaném takovým dechem.

Zdá se mně chvílemi, že žiji zde na dně staré morové studny, a nedávno večer za prvního soumraku, když jsem hleděla z okna, jak rozžehují svítilny v ulicích, měla jsem dojem ten přesvědčivý až k halucinaci: v tu chvíli zdálo se mi, že i lampy plynové hoří zde jakýmsi kalným, nečistým plamenem jako bludičky nad prokletým třasaviskem."

Ried odpověděl dlouhým listem, podivným listem, v němž jako by sám sobě neustále vyvracel pochyby o štěstí Frau Land a dokazoval si, že se jistě nezhroutí.

„Přeji Vám z celé duše štěstí," psal jí, „ale mám chvíle, kdy se hlásí v nitru bytosti cosi jako strach, že jste zrozena a určena k čemusi vzácnějšímu než ke štěstí — totiž k velikosti. A kdo řekl velikost, řekl již také: utrpení. Štěstí je stravou chudých srdcem i duchem. Ale ne, promiňte, píši

nesmysl. Štěstí, rozumí-li se tomu slovu dobře a míří-li se při tom oblačně vysoko, je všecko, absolutně všecko."

Frau Land, když přečetla tento list, vzdychla jen: „Ubohý přítel! Jak jej odnaučil život věřit a oddávat se!" A lítost, zcela kratičká lítost, že byla kdysi v jejich stycích možnost, byť jen skoro chvilková, kdy snad mohla jej tomu přece naučit, slila se nečekaně v jakousi nevysvětlenou, studenou krůpěj, skanula jí do srdce a prochvěla je na vteřinu mrazem.

Od chvíle, kdy si Frau Land zamilovala Kamila, roztoužila se podivnou touhou po rodném kraji. S počátku cítila to jen jako maličkou, krotkou ránu, jako cosi náhodného, jako pouhý rozmar — ale časem viděla, že rána ta se jitří a roste, a pochopila, že je tu cosi zákonného.

Stále nalévaly se jí před očima modré teskné vlny kopců zajíněné jako ovoce, a kouře ohňů, důvěrných a posvátných ohňů, stoupaly odevšad tichými sloupy přijatých a bohulibých obětí. Krajina jejího dětství, posvěcená vzpomínkou na jeviště jakési daleké a slavné epické básně, ležela před ní jako zaslíbená země snů a víry. Svlažovalo ji tisíce neviditelných pramenů a ladilo se navzájem v hudbu čistší než hudba stříbrných harf. A slunce leželo na všem zvláštním slavným a pokojným akordem a spínalo zemi s nebem, a bylo bezpečno a svato pod ním. A měsíc a hvězdy vystřídaly je v tanci hodin a i pod nimi bylo svato a bezpečno.

Stále se jí zdálo, že by měla svou lásku přenést sem, na tuto spolehlivou mateřskou půdu, a postavit ji pod ochranu starých božstev: zapomenuté

svatosti a krásy a čistoty tak dlouho a tak nevděčně přezírané.

Náhodou zvěděla, že v tomto kraji — asi tři hodiny od jejího rodiště — jest na prodej zámeček, od něhož pozemky byly odkoupeny a sceleny s jinými statky.

Frau Land koupila jej a odstěhovala se tam s Kamilem.

První dobu byla šťastna podivným hlubokým štěstím. Byla celá v něm jaksi ztracená a utonulá, jako by pohřbená na dně jeho vod. Její tvář měla blažený vzhled ne těch, kdož odpustili životu a jeho příkořím, nýbrž kohosi, kdo jich úplně zapomněl, s očima dalekýma a nepřítomnýma, ztemnělýma jakousi podsvětní krůpějí tmy a při tom přece dětsky světlýma a tiše rozjásanýma.

Chodila měkce a vláčně a byla celá jaksi více rostlinou než člověkem: jako by každým pórem své bytosti pila jakýsi nesmírný oceán dřímoty a jako by se nepohybovala sama vlastní vůlí, nýbrž byla jen zmítána jako podvodní tráva jeho vlnami.

Nejraději stávala dlouho mezi vysokými lesními stromy, sama vysoká, položená na ně hlavou nebo opřená o ně lokty: v těch chvílích zdávalo se jí, že je sama stromem, pijícím celou bytostí dobročinnou tmu, jen jakousi vystříklou její vlnou, a podivný opile tupý výraz rozkoše a hrůzy stoupal jí na tvář. Lidé, kteří ji takto vídali, nerozpoznávali, je-li zoufalá nebo šťastná, a byli nakloněni věřiti, že trpí.

Den po dni víc a víc odcizoval se jí svět a život a protivněla jí i blízkost malého městečka.

Dala si proto postavit domeček v lesích, v podivně krásném, vlhkém údolí, sevřeném odevšad

štíhlými jehličnatými stromy, seštíhlenými jaksi ještě velikým tichem a zamženou krásou, která jímila zde všecko.

Na příkrých stráních byla rozhozena jako opuštěné oltáře starých kultů řada velikých stolovitých balvanů, jako by očazených ještě obětními ohni.

Cosi svatého a výsostného leželo na těchto hřebenech, jakýsi odlesk zavřených dnes již nebes, a cosi podsvětného na údolí, na jeho stezkách, které vinuly se zamyšleně podél tichých dřímotných vod, jako by slibovaly dovést k východu ze vší tíhy zemské.

Ticho bývalo tu tak ohromné, že Frau Land v horkých letních měsících slýchala, jak do nejjemnější, étherné skoro hudby hmyzů, jinde neslyšitelné a hrané skoro již na vzdušných strunách, bije vytřeštěně bubínek jejího tepu a přehlušuje ji.

Frau Land zdálo se teprve nyní, že život, jindy tak mělký a hlučný, je spuštěn celý o tisíc sáhů do hloubky posvěcení a mlčení, a že teprve nyní pije přímo pokorně sehnutým tělem a ústy k zdroji skloněnými z pramene boží síly.

Ale nebylo souzeno Frau Land, pobýti tu dlouho. Kamilovi zprotivila se brzy tato samota a toužil přestěhovati se do městečka a stýkati se společensky s lidmi.

Štěstí Frau Land vadlo, ale, ku podivu, Frau Land nechtěla toho jaksi vidět.

Ona, která jindy předbíhala pravdu a uhadovala osud, větřila je na sto honů a zvěstovala je lidem skoro jako běhoun jimi vyslaný, která viděla vždy blížiti se neštěstí v noci k osvětleným oknům,

za nimiž kvasili v tupém veselí lidé nic netušící, jako by náhle ztratila tento smysl.

Otupěla štěstím nebo zbázlivěla a nechtěla prohlédnout, aby neztratila možnost života na této zemi?

Budiž tak, budiž onak: dala se tentokrát předběhnout pravdě, a osud nadešel jí tentokrát jako zlý lovec pěšinkami a vpadl jí do týla.

Lidem v městečku dávno nebylo tajemstvím, že Kamil v poslední době upřádá za zády Frau Land poměry s děvčaty a ženami. Lidé mínili také, že Frau Land zastírala si úmyslně před pravdou oči, i že jí nebylo pomoci a pravda že ji musila udeřit do čela tak surově, jak to právě učinila.

A tak stalo se, že Frau Land probudila se kdysi ráno nejen zrazena, ale i opuštěna. Kamil uprchl s mladou služkou, kterou nedávno přijala do služby.

Byla to smrtivá rána pro Frau Land.

Po letech, když již byla promyslila a zpřemítala tisíckrát a tisíckrát to, co pokládala za základní pravdu náboženskou, totiž: že Bůh má vždycky pravdu a člověk vždycky nepravdu, přijala i toto pokoření jako řízení boží a jako trest, který byl spravedlivý již proto, že jej takto odvážila jeho ruka. Ale tehdy necítila již esteticky, nýbrž nábožensky.

V prvních dnech a měsících byla k smrti uražena sprostotou a surovostí této příhody a nedovedla dlouho odpustit osudu hrubou cyničnost tohoto vtipu. Byla ještě příliš umělkyní a ženou.

„Kdyby mne byl zabil, bylo by to krásné. Kdyby mne byl opustil a ujel ode mne samotný

za mládím a dobrodružstvím do světa, bylo by to smutné. Ale s mou služkou ne, ne — fuj! Jak sprosté, sprosté do směšnosti! Proč mně jen podal osud tento trpký nápoj v tak hnusné střepině?“

Bagage dobyla všeho, bagage zaplavila svět. A tvrz, na niž se utekla Frau Land před její potopou, sesula se právě.

Nebylo ani komu si postěžovat, komu oznámit neštěstí, kdo by pochopil a nevysmál se.

Neboť baron Ried, jediný přítel její, ležel již půl roku s kalinovým keřem v hlavách na tichém vesnickém hřbitůvku v moravských horách — na hřbitůvku, který, vystříknut jaksi na vlně příkrého kopce, zdál se chvílemi v třaslavých stínech osyk a bříz prámem plujícím kamsi nad okolní pahorky mezi oblaka, visící ve vzduchu a jako by vyčkávající, až se k nim donese.

Zde došel skonejšení tento nepokojný tulák srdce. Poslední léta prožil zde mezi lidem, jehož jazyku nerozuměl a z jehož tvorby miloval jen hudbu, smyslnou a osudnou hudbu, „plnou patnácti a dvacítitaktových tragedií“, jak psal ještě naposledy Frau Land. Uchýlil se sem k sestře, provdané za venkovského šlechtice, když byl ztratil největší část jmění, o něž se nikdy nestaral a s jehož zbytkem ani nehospodařil právě šetrně. Rozdával z něho stále plnýma rukama všem chudším ještě než byl sám.

Zemřel jako žil: pravým dandym, který všecko koná na pravém místě a v pravý čas. Zemřel právě v čas, pokud mohl odvděčiti se ještě odkazy příbuzným za pohostinství. Snad už za pět let byl by toho nemohl.

IV.

Po útěku Kamilově Frau Land spustila všecky záclony svých pokojů a proplakala ve tmě tři dni hořkým bezútěšným pláčem.

Třetí noc shledala všecky památky po Kamilovi a vyšla směrem k údolí, kde si postavila kdysi domeček a kde prožila dvojí léto, léto bílého, ohnivého křtu srdce.

Noc byla tichá a hvězdy doutnaly slabě, jako by zpod šedého horkého popela. Lehký vítr probouzel se chvílemi, rozšuměl tiše korunu některého stromu, ale pohasl vždy rychle, jako by noc ležela příliš těžce na zemi a bylo obtížno ji vzrušiti.

Trávník páchnul podivným hlinným dechem, jakýmsi výmluvným dechem, jemuž dlouho Frau Land nerozuměla, až si připomněla čerstvě vyhozený hrob. „Ano, voní to čerstvým hrobem," řekla si, a zvláštní teplá chuť zasládla jí v tu chvíli na rtech.

Do malovaných oken staré svítilny, již nesla v ruce, bily můry chvílemi tak hustě, že zastiňovaly její plamen.

Konečně došplhala se Frau Land vysokého skalního hřebene, snesla klestí, narovnala je na starém, stolovitém balvanu, polila olejem, vyvršila svadlými květinami, listy a malými dary Kamilovými a zažehla všecko zcela studenýma rukama.

Plamen zasyčel, zatřásl se několikrát, zápasil chvíli s chladem a noční rosou, a vyrazil pak divoce a zahrál vítězně na zkamenělé líci Frau Land.

Lehký modrý dým vznesl se z obětiště a rovně stoupal k popůlnočnímu nebi, které zatím

jako by se zvýšilo a vystydlo a v němž hvězdy jako by byly zmrzly.

Zadívala se za kolmým sloupem kouře a zachvěla se náhle: vzpomínka starých snů, sněných kdysi ve Vídni o zemi svého mládí, z níž nesou se sloupy přijatých a bohulibých obětí, sáhla jí v tu vteřinu strašidelným ledovým prstem k srdci. Pochopila v podivném úžasu a bleskovém rozsvětlení celé bytosti, že nyní teprve vidí přijatu svoji oběť plynoucí k nebesům, a že pro naplnění tohoto osudného snu musilo projít všecko, jak prošlo: celý její život od kolébky až po zradu Kamilovu a oheň této hranice.

Dívala se nyní v snové tuposti do něho a tetelila se mrazem.

Jednu chvíli vztahovala již své ustydlé ruce k hranici, ale hrůza, že by měla se hřáti na tomto ohni, podťala je, než jich k němu donesla.

Hranice dohořívala a rozpadala se v rudé oharky, které svítily strašidelně do tmy, ale na Frau Land působily příjemně: hypnotisovaly jaksi její bolest. Chladný vítr, jaký bývá před svítáním, zdvihl se, dul do nich a obnažoval je s horkého popela, který roznášel drobounkou prškou po kamenité pláni.

Hvězdy hasly a v prvním přísvitu nového dne, kalném a tvrdém, tuhly nejbližší předměty a jaksi vytřeštěně civěly na Frau Land a bolely ji k nesnesení.

Zoufalý hnus z nového dne, ze světla, ze slunce, ze života prochvěl ji do kořenů bytosti.

Cítila v tu chvíli světlo jako svého vraha a kata, a celá její rozedraná, zbičovaná bytost chvěla

se a choulila se před ním. Moci se ukrýt! Moci se zapříst do tmy a ticha! Moci utonout v čemsi dřímotném a umrtvujícím!

Ranní úsvit bolel ji bolestí až fysickou: nesnesitelným olověným tlakem doléhal na její obnažené zmučené nervy.

Rychle se vzchopila a zahalivši se skoro celá, i v tváři, scházela se stráně.

Dnilo se. Na východě, před nímž prchala, řeřavěl dlouhý světelný pruh, a vítr dul také odtamtud a prášil za ní poslední popel z jejího obětiště. Ohlédla se naposledy po něm: stálo tam žalostně očazené a černé uhly na něm jako by byly rozmetány jakousi zlou, nenávistnou rukou. Lítost, strašná jakási lítost zkrušila jí srdce a stáhla hrdlo.

„Co počít nyní se životem?“ myslila Frau Land, zrychlujíc krok. „Kam vléci toto nesnesitelné břemeno? A proč? Jaká hrůza! Jaká marnost! Jaké pokoření! A slunce za chvíli vyjde a bude svítit na mou bolest, na podťatý strom mého života, na mé vyvrácené kořeny, na mé rány, na mé dlouhé vadnutí!“

Chladná mrtvolným chladem doběhla domů, padla na neodestlané lože a usnula tupým snem jako kdosi, kdo vyčerpal v dlouhém boji na život a na smrt všechny síly.

Teprve druhého dne ráno probudily ji zvony svolávající do chrámu svou obec. Jejich zvuk prochvěl ji jakýmsi mrazem ošklivosti, studeným, nevýslovně nudným hnusem.

„Tedy žiji ještě? Fuj, jak těžko, jak hloupo! Já žiji — já, která jsem dávno mrtva. A svět jde svou drahou, slunce vychází a hvězdy zapadají a

je den a je noc a je čas. Ale snad i ony jsou mrtvy a snad vycházejí jen jaksi z hloupého zvyku.“ A stud ze sebe i ze života, za život, za všecko, za původ všeho, ji zalil. Trpklo jí v ústech.

A venku vycházelo slunce, z klidu a slávy kované slunce, a stoupalo na ohromném nebi a lilo ze sebe radost, sílu a život, a ve svém pokoji choulila se před ním v hnusu a bázni zrazená žena jako duch tmy, vyvřený ze života, který nesmí dočkat jeho paprsků, poněvadž jimi kamení.

Žila v tomto hnusu celé týdny, celé měsíce, jsouc omámena jaksi jeho nesmírnou pustotou a nudnou střízlivostí, zamrzlá v něm jako tráva pod kalným blátivým ledem.

V tupé ztrnulosti zírala jen do sebe, na popleněné pole svého srdce a neviděla nic než poušť: zprahlé kamení, sežehlé skály, marnost, trud a tíhu — prokletou zem, na níž se nikdy nezazelená již travičky.

Vlekla život a zdálo se jí, že sama mrtvola vleče těžkou, těžkou a studenou mrtvolu.

Zřídka vycházela na ulici a kráčela pak jaksi automaticky, netečně a hluše. A lidé a celý život kolem ní zdál se jí jakousi mechanickou nebo stínovou hrou: mrtvoly a mátohy pohybovaly se mimo ni ne z vnitřní nutnosti, radostí a silou, ale jaksi mechanicky, byvše nataženy jakýmsi pérem, nudným a hloupým zvykem, sprostotou setrvačnosti.

Vyšla tak kdysi na procházku a šla tupě a lhostejně předměstím po hrázi rybničné.

Bylo před jarem. Zčernalý, rozježděný sníh tál a tenký led mokval již vodou.

Den byl kalný a dusný, bez hloubky a síly, a čpělo sazemi.

Bylo jí trudněji než jindy. Chtělo se jí plakat a nemohla. Chtělo se jí klnout a také nemohla.

„Bože, jaká dávno rozlitá, zvětralá věc je život," řekla si. „Osten každé bolesti se časem otupí a zbude jen nuda."

Náhle propadlo se cosi nedaleko od ní na rybníce a úzkostný výkřik rozrazil vzduch.

Dítě, které chtělo poklouzat se ještě na slabém ledě, probořilo se a tonulo.

Mechanicky vrhla se Frau Land za ním a bez obtíží je vynesla, bezvládné již, ale ne ještě mrtvé, a odevzdala je přichvátavší matce.

Podivně vzrušila ji tato nepatrná příhoda. Dlouho do noci chvěla se vzpomínajíc, že dnes, po dlouhé době, dotkla se zase člověka, teplé lidské bytosti, a že pod roztápanýma rukama, když zkoumala, žije-li ještě dítě, bilo jí zase horké lidské srdce. Stále cítila na své dlani jeho slabý zmíravý pohyb a podivně vzrušena, tázala se sebe několikrát: „Jsou tedy ještě na světě lidé a ne jen strašidelné loutky? A žije ještě někdo srdcem?" A v horečce již odpovídala si po celou noc: „Ano, snad, ale jsou to asi jen děti. Pak srdce jednoho dne dojde a kdosi nasadí na jeho místo jakési natažené hodinky a těmi žije již člověk, pokud neumře."

Upadla do horečné nemoci a viděla stále lidi s podivnými stroji v hrudi.

Dlouho zmítala se mezi životem a smrtí.

Kdysi ráno, když již se nemoc obrátila k lepšímu a kdy byla již blízka uzdravení, probudily ji zase zvony chrámové.

Jejich hudba padla jí tentokrát do srdce jako teplé světlé zrní. Slabá ještě vztyčila se napolo v loži a pila lačně jejich zvuky, jako by byly rozezvučeny jen pro ni a jako by kdosi drahý svěřil jim poselství, jemuž rozuměla jen ona a které mělo smysl jen pro ni.

Smrtelná hrůza marnosti a zbytečnosti všeho, která ji mořila poslední měsíce, odstoupila od ní náhle.

Vydychla z hluboka a z očí vytryskl jí teplý liják slz, jiných, než plakala posud.

V tuto chvíli podivné inspirace pochopila, že ji poplenila a sežehla svými blesky ruka boží jen proto, aby přeorala pole jejího nitra a pomrvila je pro novou žeň. Zachvěla se jakousi hrůzou, ale zcela jinou než posud, jakousi horkou, vášnivou hrůzou: cítila, že cosi je již vseto v úhor jejího srdce a že tam již vzchází. První chvíli pojala ji z toho úzkostná bázeň, ale rychle — jí samé na podiv — tála v jakousi blaženost.

Cítila, že nemůže nemilovat, že bohatství lásky v její bytosti nedá se vyčerpat, nedá se zasypat.

Kolem jejího zmučeného čela mžila zase jakási slaboučká světlá záře — mžila po měsících sucha a mrazu.

Frau Land myslila, myslila zase po tupé bolesti posledních měsíců.

Podivně tiché a klidné myšlenky probíraly se ze zoufalých mlh její ubohé popleněné hlavy a hustily se v jakési jasné laskavé světlo.

Frau Land nemyslila již na ‚bagagi' — alespoň ne jako na hlavní věc. ‚Bagage' byla již překonána a byla jen jakýmsi východiskem myšlenek a snů Frau Land, které se nesly vysoko, vysoko nad skutečnost, nad zem, nad čas.

Hle, to bylo asi, co myslila nyní Frau Land:

„Je pravda: bagage zaplavila celou zemi, celý svět, celý život. Kam se před ní utečeš, kam se poděješ, kde by jí nebylo? Nezbývá než nebe, nezbývá než síla a dobro. Tam ještě nepronikla, tam nepronikne nikdy. To nezklame nikdy."

„Je nutno být silný a dobrý — a ne šťastný. Člověk neví sice, k čemu je dobro a síla v životě a na zemi. Chvílemi se zdá, že jsou jen proto, aby byly zrazeny — pro zmar, pro zbytečnost. Ale právě proto jsou vzácné, právě proto jsou jedině důležité. Vzácné a důležité jest jen to, co nemá účelu a smyslu na této zemi. Krásné jest jen, čemu lidé nerozumějí, po čem lidé šlapou."

„Krásné a důležité jest myslit jen na to, co se nikdy nestane, s čím nikdo nepočítá. Jen pak myslí a žije člověk krásně a čistě."

„Pravá síla a pravé dobro je to, které nechce a nečeká odměny — které se dává darmo."

„Láska potřebuje mrazu, nenávisti, zrady — aby jich mohla překonat a vyrůst. Roste jejich odporem. Láska a síla obrací všecko v požehnání. Strhuje k sobě všecko, co bylo vysláno proti ní. Vzplane a hoří i na ledě."

„Srdce, nebuď malomyslné! Půlnoc je nejvhodnější čas, kdy zpívat den. Zásluhou dobrých a sil-

ných je, že tuší teplo a světlo, kdy mrznou v noci a mraze, a kdy ostatní necítí než smrt a zoufalství."

Za několik dní potom kteréhosi rána viděli ji lidé, jak oděna černým šatem, krásná jakousi přísnou a cudnou krásou a vyšší ještě než bývala jindy, kráčí do kostela s tváří nepřítomnou a obrácenou kamsi mimo život, jako by naslouchala čemusi z dálky šumějícímu, jakýmsi neviditelným pramenům, a zasaženou odleskem prýštícím z nezemských již ran.

Bylo tolik krásy, pýchy a velkosti v jejím zjevu, že, ač nebyla právě milována v městečku, nikdo neodvážil se pošklebku, a že lidé, mimo něž musila projít, ustupovali před ní uctivě a pozdravovali ji plaše — plaše, jako se pozdravuje ne člověk, ale osud.

A poněvadž ji posud pokládali za hříšnici, přezděli jí nyní kajícnic.

Frau Land napsala o tom později do svého deníku:

„Lidé pokládají mne za věřící, která se obrátila ze strachu před trestem božím a jež se kaje ze svých hříchů. Ale lidé lepí stále na všecko a na každého falešné etikety — to jest jediná radost jejich, jinak snesli by sotva nudy, hrůzy a prázdnoty svého života. Ostatně neznám většího štěstí na zemi, než žíti s cizím jménem a býti pohřbena s cizím jménem, neznáma a nepochopena. Neznám pyšnějšího snu a cudnější krásy."

Stala se doopravdy tentokrát, jak říkala, „zahradnicí boží": chtěla pěstovat kdysi rozmarinový

keř a nyní pěstovala stejně zbožně a úzkostně svou bolest. Pěstovala ji tak, aby nesla květ a ovoce a dala harmonické umělecké dílo.

Nemohla nemilovat života, ale milovala z něho nyní již jen zjevy nejčistší a nejlehčí, zjevy étherně krásné a křehké: pohledy na nebe zrcadlené v hladinách vodních, nehmotné barvy červánků, mživý odlesk hvězd, dřímotně hlubokou zasněnost květin, nevědomost dětí.

Žní jejího života byl jakýsi zjemnělý světelný prach, který spršel s nebes na zem, jakýsi nehmotný pyl, který sbírala ze samých korun kvetoucích bytostí, nepoškozujíc jich, nedotýkajíc se jich ani.

Ona, která chtěla kdysi posíci celý svět kosou a svézti do své stodoly před slunce západem, spokojila se nyní touto tichou a cudnou sklizní a byla jí šťastna.

Žila jako indičtí mudrci jen nejjemnější krásou a podstatou věcí, prosátou tisícerým sítem: dechem dechu, tuchou tuchy, parou světa, vůní krásy.

Bolest obklopila ji hrází, která k ní nepropouštěla nic hrubého.

Tvář její zjemnila se úžasně a uzrála i omládla zároveň v jakési šťastné zapomenutí. Zmládla druhým mládím, rozkvetla jakýmsi nevysloveným slibem, o němž jí nebylo pochyby.

Čím více stárla, tím víc milovala děti a tím podobnější jim byla.

Své drobné scvrklé ruce vázala ráda ještě v stáří s ručkama jejich a tančila s nimi kolo a zpívala s nimi písničky dětským skoro hlasem.

A děti vystlaly jí také rakev svatými obrázky a hrob písničkou — hrob na starém hřbitově u Loretty, položeném na kopci nad městečkem a hledícím do hlubokých modrých lesů.

SMRT HRABĚTE KRYŠTOFA DES LOGES.

PSÁNO R. 1910.

Nechodil již zcela bezpečně a tak vodívali jej sem dva sluhové tupých, ruměných vyholených lící, celí v hnědém sukně. Provázeli jej spíše posud, než jej podpírali; ale lékař upozornil je na možnost úrazu, a tak byli stále znepokojení, stále na stráži a proto stále napiatí a stále zlobní.

Ještě loni chodíval sem sám, provázen jen někdy svým lékařem — sem, do této pestré zahrady, která zastavila si tě hned jako rozstřiklá obraznost choromyslného, jako spřežení rozmarů, jež se vymklo z otěží a leží zde roztříštěné před tvým zrakem.

Byla to jakási paseka v nejvzdálenější opuštěné části parkové, zarostlá řídkými vybělenými nyní stébly travnými a posázená nejrozmanitějšími stromy i stromečky, většími, menšími i zcela zakrnělými. Jedny byly mladší, druhé starší; některé z našeho podnebí, jiné exotické, jimž daří se zde špatně; několik jich posléze dovážel sem, byl-li pěkný čas, zahradník ze skleníků, kde je pěstoval, a rozestavoval je přesně na místa, která jim vykázal hraběcí stařec.

A tak nedaleko skupiny statných kosmatých jedlí severních chořily zakrslé stromečky olivové a oranžovníky i citroníky v dřevěných květináčích, od severu chráněné a osiřelými květy kvetoucí;

tam nad hustým trsem myrtovým střela své pružné zajíněné pruty citlivka, onde prorůstaly se a mísily se větvemi nebo vůní jerišská růže s pajasanem, vavříny s japonskými kameliemi; a vedle hrdých nesdílných smutečných obelisků cypřišových, uzavřených v sebe jako studený mrak, jichž listí nechvěje se nikdy v tahu větrném, vzdávala se osyka nejslabším závanům vzduchovým a zdálo se, sama je vyvolávala.

Všecky tyto stromečky a keře přivezl si Kryštof des Loges, veliký dobrodruh, milenec i světák, ze svých dalekých cest. Většinu z nich zasadil sám do této podivné zahrady a napsal tak tímto diskretním písmem, nikomu jinému čitelným, nejzajímavější část svého životopisu — víc uzavřený šlechtic v tom než sám Chateaubriand, jemuž vzal, mladý vyslanecký úředník, tuto myšlenku ve Vallée aux Loups, kde navštívil v čtyřicátých letech minulého věku velikého diplomata (básník ho nikdy nezajímal). Vzpomínal často vysokého starce, obtíženého věkem, slávou a přede vším nevýslovnou nudou i neplodným steskem, jak s chladným mrakem tiché zhrdy na odumřelé líci provázel svou zahradou mladého kollegu a gestem unaveně roztržitým ukazoval mu cedry s Libanonu i pinie z campagne, které si přivezl ze svých cest, a nemohl nikdy pochopit, proč tento muž psal ještě své Mémoires d'outre-tombe, když si založil pro svou upomínku tento jedinečný sad. O toto nepochopení byl des Loges víc aristokratem starého zrna než básník „Ataly".

Každý keř a každý strom měl své jméno, s každým byla v paměti hraběte spojena určitá příhoda

nebo alespoň určitý dojem nebo cit: tam připomínka hrobu, onde bachanálu; tam ženy, onde přítele; zde nezdrženého slibu a tam oklamané naděje; tam pochybené lásky a zde nevčasné nenávisti.

Zde stříbřila se v slunečném světle bříza z polských jílů, které říkal Mečislava. Des Loges vytrhl ji z hrobu krásné ženy, pro niž se bil a již pak opustil a která brzy na to zemřela. Vyrval drobný podrostek březový za své druhé návštěvy v Mazovsku z jejího zasněženého opuštěného hrobu v noci, kdy jel ve společnosti opilých druhů divokou kavalkádou z vesnické krčmy do sousedního zámku. Odbočil se silnice a vjel na hřbitov; když se vracel z něho a chtěl dohoniti svou tlupu, stálo by ho to bývalo málem život: hrobový stromeček rozkymácel se na řemeně připiatém k sedlu tak prudce, že poplašil koně nezvyklého takovému břemenu. Svrhl hraběte, jehož nalezli teprve ráno polozmrzlého o zlomené noze.

Onde zakrnělá pinie v květináči upomínala starce na své nádherné věkovité sestry, pod jichž vysokými vodorovnými slunečníkovými korunami skládal mezi narůžovělé květy bělozářky a na párově jemné lístky anemon vášní unavené tělo své římské milenky. A všecko, od nekonečných plaveb po pobřežních vodách až do melancholické jízdy zimničnou campagní, bylo pro něho uzavřeno v tomto nevzhledném stromečku.

Tam zcela vzadu zase drobnými chumáčky jemných jehliček čepýřil se modřín. Byl před třiceti lety zcela nepatrným stromkem na lesní mýtině a značil Kryštofovo stanoviště v souboji s pro-

slaveným bijcem; nevěřil tehdy, že vrátí se odtamtud živ.

A ze zvětrávajícího tarasu dralo se sempervivum, rozchodník, květina plná tajemné moci, rostlina modrozeleného boha, květ nesmrtelnosti, donesený sem z Řecka.

Byly tu i jiné stromy a keře, o něž bál se stařec zavaditi pohledem; odtrhoval jej alespoň ihned od nich, jako by se byl spálil o žhavé uhlíky. Jsou vzpomínky, jež nechtějí být připomínány, snad proto, že je to zbytečné.

Sem tedy vodili v létě denně, bylo-li pěkné počasí, Kryštofa des Loges, kdysi velikého dobrodruha, milence a světáka, nyní sedmdesátiletého slaboduchého starce o vratké chůzi dva lokajové tupých ruměných tváří a jakési brutální zloby, zalezlé hluboko pod oholenou kůži, lhostejnější než maska. Byly chvíle, kdy zastavoval se starý hrabě zvláštním pátravým pohledem na těchto lících a drtil cosi mezi zuby. Tak moci zarýt nehty pod tu masku! Dala by se odtrhnout? Nevytrysklo by mnoho krve? Ach bestie! Život jako by se byl všude utekl hluboko pod povrch, pod koru, ukryl se za masku. Bylo třeba vyštvat jej odtamtud, vybičovat jej nějak, kanalii! A násilím rval starý pán svůj pohled od této dráždivé pouště.

Zde sedal tedy krásný a hrdý i ve své ruině na polní židli, kterou přinášel jeden ze sluhů. Hlava měla stále cosi lvího v šedých svých kučerách a vyčnělých kostech lícních, v smyslných zhrdavých rtech i v oddalujícím pohledu; a jak seděl zde se sklonem hlavy, s rukama opřenýma o hůl, působil spíše dojmem kohosi uraženého, kdo přemýšlí o pomstě,

než někoho rozdrceného již životem. Jen těžká víčka, která přikrývala již zpola jeho zrak a zvedala se s námahou, a hluboké brázdy příč po líci hovořily řečí zcela jednosmyslnou.

Letos již pokaždé, kdykoli dopadl na svou židli a odehnal sluhy, upadal v jakési tiché vášnivé snění. Prožíval znova své mládí. Mladší vrstvy paměti jeho odumíraly již i rozpadaly se a odkrývaly vrstvy starší. Děje a obrazy, dávno zasuté nepamětí, zahořely a zadýchly na starce posledním svým teplem, jak seděl zde v žhavém poledním letním slunci, pohánějícím ustydlou línou krev v prudčí běh. Rty jeho bývaly při tom suché a pootevřené jako rty někoho, kdo žízní, v hrdle jej škrabalo a pohaslé oči nítily se horečným ohněm.

Stávalo se, že obracel se k lokaji, když přišel, aby jej odvedl k obědu, otázkou: „Přijela již Líza? A nezapomeň: dnes večer quatuor Haydnův!"

A Líza tlela již tři desítiletí v zámecké hrobce a hráče Haydnových skladeb rozprášil již dříve rozmar náhody do všech stran světových a kosti jejich rozmetala smrt po nejrůznějších hřbitovech.

„K službám, milosti," odpovídali však sluhové, jak jim bylo poručeno lékařem, mrkajíce při tom po straně na sebe.

Jen jedno ze skutečného života vzrušovalo ještě hraběcího starce: pohled na nahé ženské nohy, na lýtka dělnic, které pracovaly ve školce, sousedící s touto částí parku, a bývaly někdy nuceny projíti mimo něj.

Tu zasvitlo oko zpod hustého klenutého obočí a blesk vyšlehl zpod řas a vezl se lačným rychlým

letem po noze od chodidla vzhůru ke kyčlím, kritický a znalecký i ve vzrušení. —

Dnes, v žhavý srpnový den, kdy vzduch tetelil se žárem a z nebe lil se oheň, seděl jako jindy hrabě na své židli. Prošel obvyklou loudavou procházkou svůj bizarní sádek, ale dnes jaksi důkladněji: stanul na místech, k nimž jindy nedocházel, od nichž se úmyslně odvracel. Prodlel zejména dnes před stromečkem v baňatém dřevěném květináči, který sem přivezl zahradník ze skleníku: před taggiascou, nejušlechtilejším druhem olivovým, jaký zalesňuje příkré svahy Porta Maurizia na východní Rivieře. Dlouho zíral na zastřihovaný stromek, pak zachroptěl stařeckým stonem a sunul se volně ke svému sedátku.

A v žáru slunečném vstávaly mu v mysli stupňovité vysoké terasy, týčené jedna na druhou, pokryté nádhernými olivami, staletými stromy, výmluvnými jako celý háj a osobními jako velcí lidé, obývanými lesními a zahradními božstvy; a olivové mlýny, zapadlé v mechu a kapradí, hnané horskými bystřinami; a ženské ruce, které zakládaly tyto sady a vršily tyto terasy na sebe pracemi generací a generací; a jedny z nich zvláště malé a vášnivě svírající a vždy připravené sáhnout po noži a bílé, krotké, lichotné nohy, které sledoval na jejích kamzičích tancích po příkrých skalních stezkách; a pak tytéž bílé, krotké, lichotné nohy roztříštěné a jeho vinou roztříštěné a černé balvany svlažené horkou krví a jeho vinou svlažené touto krví a —

Stařec zachroptěl dutým stonem, tak pustým, že se zděsil na vteřinu sám jeho marné hluchoty, jako by nebyl jeho, ale kohosi druhého.

Nevěděl, jak dlouho tak seděl, soustředěný všecek v jediný tragický bod, maje před svým duševním zrakem tytéž bílé, krotké, lichotné nohy, jím utracené nohy. Viděl je kmitající se po skalách, viděl je rozehrané v tanci, viděl je mrtvé a ztuhlé, jaksi přísně a hrozebně narýsované pod mlhou lehké sukně. Slunce třeštilo a bilo o zem šíleným útokem, cvrčci hudli svou kovovou ohlušující píseň, krev vřela ve spáncích, ale všecky tyto zvuky, vnější i vnitřní, splývaly hořkému starci v šum moře bijícího o skalné útesy, potřísněné horkou krví, jím hříšně zmrhanou krví.

Mladý smích, který se rozperlil jako by nad ním, vyrušil jej ze snění. A zároveň kmitl se mu před zrakem pár drobných, lehkých, graciosně nesených, krotkých a lichotných nohou a slil se se smíchem v jediný dojem čehosi hudebně lehkého a nezodpovědného. Jakási pára jako by z lehkého bílého vína ovinula se hraběti kolem hlavy a obloudila ji šíleným steskem.

Řada mladých žen a děvčat přeběhla mimo něj v podkasaných sukních, některé s hráběmi přes ramena.

Asi tucet párů obnažených nohou hrál a kmital se před ním, ale jen jedny byly j e h o; hrabě byl by je poznal mezi tisícem.

Všecko se v něm vzepialo. Oči vystouply, sezvířečtěly a krásně zdivočely; žíly naběhly a celé tělo bylo náhle jedno jediné prodloužené tragické gesto, gesto žízně po vášni nebo smrti.

Celé mrtvé mládí jako by se vehnalo starou divokou silou v toto chatrné tělo a napialo je šíle-

ným smrtivým napětím, hrozíc mu každou chvíli roztříštěním.

Děvčata zděsila se tohoto divadla živočišným strachem a prchala od něho pustým chvatem jako před katastrofou.

„Rito! Rito!“ sténal stařec víc než hrdlem celým vytřeštěným tělem.

Poděšené děvče spustilo se příkrou strání dolů, hrabě za ním.

Netrval dlouho tento úprk za mládím; proměnil se rychle v honbu za smrtí.

Náhle padl hrabě Kryštof temným pádem přes pařez, skrání na balvan, jakých tu bylo několik rozseto.

Svalil se, nezasténav ani.

„Hle, potvoru, tak starý a ještě tak hříšný,“ řekl jeden ze sluhů, přivolaných děvčaty k mrtvole.

„Co chceš? Dobrá mrcha padá v tahu,“ odpověděl druhý a rozšklebil se. Netušil, že řekl tím celou filosofii případu Kryštofa hraběte des Loges.

Pak zdvihli tělo a odnášeli je najatým lenivým krokem do zámku.

Bylo těžké a zastavovali se s ním často, stírajíce pot a zívajíce.

POVÍDKA O PERLE JETIMĚ.

PSÁNO R. 1911.

V městě Omanu žil bohatý kupec jménem el Hasan, syn Amrův.

Byl to člověk nepokojný vnitř i vně; těžko bylo mu na něčem se ustáliti, tíže v tom setrvati. Od dětství miloval nepokoj a změnu. Každá věc zhnusila se mu, jak ji poznal, byť jen povrchem, a dříve než jiní, domníval se, že všecko prohlédl. A rychle střídal přátelství i nepřátelství, jako rychle měnil oděvy, souložnice, zaměstnání, libůstky. A jako rád zpěnil koně pod sebou, až chvěl se na celém těle, tak toužil uštvati desaterý život, kde jiní proklímali v sedle, kolébáni volným klusem, život jeden.

Byl střídavě vojákem i námořníkem a vedl veliké obchody, ne pro zisk, jako spíše pro dobrodružství, jichž při tom zakoušel, a pro cizí kraje, jež při tom poznával. Uvykl přistupovati k lidem i k zemím s malou zvědavostí, opouštěti je s menší lítostí.

Tomuto člověku dalo nebe, jak již je dává někdy takovým hořkým pošetilcům, nejlepší ženu a nejlepšího přítele pod sluncem. Fatima byla žena krásná, zbožná a ctnostná; učila se koranu nazpamět a byla vzdělána ve zpěvu i v krasopise. Bališad, syn Mohamedův, přítel el Hasanův, byl její příbuzný, ale neviděl nikdy tváře její nezastřené,

neboť praví prorok „kletba boží jest na vidoucím i na viděném“.

Ale el Hasan, který nevěřil v lidskou ctnost a smál se člověku, dílu božímu, shledávaje na něm se zálibou jen chyby a chyby, zneuznal i jich a zkoušel je nejrůznějšími zkouškami; a že v nich obstáli, živilo jen jeho zlobu. Urážel přítelovu pýchu i ženinu lásku a odcházíval pak na cesty, očekávaje, že podlehnou pokušení, jemuž usnadnil takto vítězství; a vracel se náhle, zmítaje se mezi bázní a nadějí, že se tak stalo: hledal důvody, proč klnouti životu i Bohu, a jak podepříti své právo na rouhačství, jež si vzal. A tak zároveň i toužil i bál se přistihnouti je při činu, a nebezpečná tato hra ničila poslední zbytky velkosti a čestnosti v jeho srdci.

Přítel a žena stali se bezděky spojenci: bojovali sobě po boku stejný boj, chtíce odzbrojiti zlobu el Hasanovu moudrostí, dobrotou a láskou. Ale neblahá hvězda stála nad nimi všemi: toto spojenectví utvrzovalo jen podezíravost el Hasanovu a mařilo tak všecku snahu jejich a obracelo ji v opak. A síla zloby manželovy byla taková, že na konec rozkolísala i je: přestávali věřit, žena i přítel, ryzosti svých záměrů, nevědouce, nezastírá-li se takto v nich zlá žádost, aby jednoho dne odvrhla škrabošku, stanula náhle před nimi nahá a drzá, udeřila je horkými plameny do tváří a vzkřikla: Zde jsem a neustoupím odtud ani na krok; jste moji!

A pochyby a domněnky tyto plnily je zmatkem a hrůzou, která jen rostla, jak poznávali, že i hrůza tato sbližuje je jako sladký jed, pitý z jednoho poháru.

Kdysi, když přišla Fatima, zahalená v zeleném plášti a pokrytá ízárem, v průvodu otrokyně do zlatnického krámu Bališadova, dorozumět se s ním, jak ukrýt před el Hasanem jakýsi nezdar obchodní, zachvěl se mu náhle hlas a žena sklopila bezděky zrak; a v tu chvíli uchvátila je jakási závrať, která rostla a rostla, jak si ji uvědomovali, a zmátla i Bališada, jenž byl přece mudřec a básník, tak, že jen stěží a s napětím všech sil odvrátil se od ženy. I vyhýbal se odtud Bališad Fatimě, ačkoliv po ní toužil; i Fatima vyhýbala se Bališadovi, protože toužila po něm ještě více.

V poslední době znudilo všecko el Hasana, vyjma hry, sázky a pošetilé zkoušky všeho druhu. Mínil, že všemu přišel již na kloub, jen náhodě nikoliv a její tajemství že musí nyní prozkoumat a ovládnout. I dal se do sázek všeho způsobu a ztratil tak záhy své jmění, které nebylo malé. Často chodil pak po břehu mořském a naslouchal šumu vln někdy tupě, jako by v nich chtěl utopit celé své vnitřní prázdno, jindy pozorně a súčastněně, jako by z nich chtěl vyposlouchat radu, jak nabýt ztraceného jmění. A jindy nořil se v přístavě do hlučných a pestrých davů cizineckých, touže ztratiti se jakémusi neviditelnému nepříteli, jehož tušil den ze dne patrněji za sebou.

Kteréhosi dne, kdy bída jej již tísnila, připadl na myšlenku, státi se lovcem perel a vystrojiti loď s norci.

„Hle, poslední hra a první živnost,“ přišlo mu při tom na mysl a tím zalíbil si tento plán a zakotvil jej v sobě.

„Fatimo,“ vběhl spěšně jednoho dne k ženě, „rozhodl jsem se státi se lovcem perel. Ale jsem na mizině a nemám z čeho vystrojit loď a najmout norce“ a zastavil svůj půl žádostivý, půl rozkazovací pohled na ženině náramku, svítícím smaragdy.

„Pane, ty sám víš, že jest poslední, i jak jest mně drahý. Ale pro tebe“ — zamlčela se a potlačujíc násilím slzy, podala mu jej klečmo.

El Hasan vztáhl po něm ruku s jakousi lenivou pohrdou a zasmál se svým mlčelivým mračným smíchem, při němž křivily se jen rty, zatím co oči jeho byly nesúčastněné a studené.

Ale el Hasan nevypravil za náramek lodi, nýbrž šel do heren a prohrál týž den jeho cenu.

A druhého dne přišel k ženě a řekl jí se svým hluchým úsměvem: „Nevystrojil jsem lodi, ale uzavru jiný výnosný obchod. Vím, že Bališad dlouho již touží po tobě. Nabídnu mu tě a dám tě lacino: jest to příteli. Za pět set dirhemů stojí přece toto líčko i bratru, ne?“ zašklíbila se mračná jeho tvář.

A když žena zahořela studem: „Aha, mám tě. Lapil jsem vás. Proč se rdíš? Kdybyste nebyli milenci, proč bys hořela ve tvářích?“

A poněvadž náhodou přišel brzy potom k němu Bališad, el Hasan zavedl jej rychle do harému v patře, jehož prahu nepřekročil posud žádný muž, a ukazuje na Fatimu, která již neuspěla zakrýti tváře závojem a přehoditi ízár, řekl:

„Přicházíš právě vhod. Vím, že toužíš již dávno po některé krasavici a možná dokonce, že právě po té zde. Co míníš, Bališade, nestojí za pět set dirhemů? Tak drobné nožky, pohleď, není v Arabii. A což jiné vděky. Zde na příklad —“

Ale Bališad, zbledlý hněvem, zachytil jeho ruku: „Zadrž, nešťastníče! Iblis tě pomátl. Zapaluješ si střechu nad hlavou vlastní rukou."

A sáhnuv do opasku:

„Zde máš tisíc dirhemů, je-li ti jich třeba, ale neurážej této ženy: jest lepší tebe i mne."

Ale v tom již pokořená a v zoufalství veštvaná Fatima vrhla se bleskurychle dýkou na el Hasana, který neuspěl zachytiti plně její ruku. Pramének krve vytrysknul mu z pleci a zbrotil jeho bílý oděv.

Úžas oněmil na chvíli el Hasana, ale když se vzpamatoval, hněv z urážky, jaké posud nezakusil v životě, zalomcoval jím.

„Padouši, nyní vím, na čem jsem s vámi."

A k Bališadovi: „Nepřijímám od tebe ani půjček ani darů; chtěl jsem jen obchod, koupi a prodej," a zvednuv se země pohozený opasek Bališadův, plný zlatých dinarů, mrštil jím po něm.

„A tebe," obrátil se k Fatimě, když byl vyšel Bališad, „bych zabil, kdybych tě pokládal za člověka. Ale soumara, jenž mne kopl, také nezabíjím; zbavuji se ho jen. Má cenu pro mne, byť byl i jankovitý. A tebe prodám zítra první karavaně, která jde s otroky na západ."

Vyšel na dvůr a noc objala ho svou svatou tmou. Vzhlédl k nebi, dnes poprvé jinak než tisíckráte před tím. Nahoře mžily se hvězdy výmluvně a slavnostně, jako nikdy posud, a na pleci rozhořívala se mu rána. Jakési mátožné poznání dnilo se v něm, že obojí spolu souvisí; ale dříve než dovedl si rozřešiti jak, přemohla jeho mysl nezvyklá mdloba.

Chtěl jíti hrát do heren, chtěl jít poslouchat povídkáře, ale nezmohl toho. I obrátil se k moři, doufaje, že jej zkonejší. Ale ve tmě, která se valila z něho na el Hasana, svítil mu stále hrdý roznícený zrak jeho ženy a míhal se pružný zjev mladé uražené lvice ve skoku a z šumu jeho vln zněla mu tisícerou hromovou ozvěnou její jednoslovná urážka.

A el Hasan cítil poprvé, že velká láska i velká nenávist válčí spolu v jeho hrudi, a ohromná jakási únava a tupost padla na něho.

Vrátil se domů zmalátnělejší než z nejdelších cest, které kdy byl podnikl, a padal již skoro na lože, když si uvědomil nejstaršího memlúka, jakéhosi svého majordoma, eunucha, který vídal tvář jeho ženy, svítícího mu kahancem; a s ním procitla hned k životu celá bídná skutečnost, vztáhla na el Hasana svůj studený mrtvý dráp a zaryla jej do něho.

Starý hněv a stará lačnost msty zacloumaly jím a probudily jej z letargie. „Ano, abych nezapomněl, Junise, Fatimu prodáš zítra karavaně el Merzebanově a peníz přineseš mně.“

A poněvadž starý sluha vytřeštil oči a zablekotal úžasem a hrůzou z tohoto rušení zákona, rozlítil se el Hasan zvířecím hněvem a osopil se na něho.

„Nerozumíš, hlupče, co jsem ti kázal? Otevru ti již tvé hluché uši, podlý pse,“ a vzchopiv se, uchvátil šavli a hnal se za prchajícím starcem. Ale před prahem ještě stanul, odhodil šavli, rozchechtal se pustým smíchem a vrátil se k minderu. Padl na něj jako kámen do vod a záhy usnul těžkým snem kohosi blínem otráveného.

Když ráno procitl, ležela mu u hlavy kupka dinarového zlata a svítila na něho bledou strašidelnou září. Slunce plnilo jizbu a v jeho světle ukázalo se náhle všecko, co událo se včera, dvojnásob příšerné a nestvůrné. Děs schvátil el Hasana a vyběhl na dvůr dát si osedlat koně: chtěl pustit se za karavanou. Ale sotva vsunul nohu do střemene, když na ráz pochopil nemožnost pokořiti se a odprositi; noha jako by mu byla zkamenělá, a dlouho trvalo, než přemohl rozpaky a stud a dal odvésti koně do stáje a odstrojit.

„Proč není noc, svatá noc?" tázal se zoufalou otázkou sama sebe, „svatá noc, která činí nemožné možným a neskutečné pravdivým?"

A vklouznuv zahanbeně do pokoje, vzal peníz a šel najmout do přístavu norce k lovu perel na třicet dní a vyzbrojit třicet lodic.

A druhého dne ráno stál již na břehu mořském, horečný, bledý, s rozžhavenýma očima hluboko vpadlýma, opřen jsa o jakousi vysokou hůl, berle podobnou, a přihlížel těžké práci norců, vynášejících na břeh škeble. A stál zde tak celý den v slunečném znoji nepohnutý jako socha a mlčelivý jako fantom. A rána na jeho pleci hořela a nítila se, ale on toho nepozoroval a stále jen opakoval si svou zoufalou a marnou malodušnou modlitbu: „Proč není noc, svatá noc, která činí nemožné možným a neskutečné pravdivým?" Ale kolem něho bilo slunce šíleným útokem na zemi — totéž slunce, které dalo zkameněti jeho zlobě a postavilo naposledy i jej jako živý pomník na hrob jeho vlastní bídy.

Kdysi, když zmučený dovlekl se domů, snil se mu sen: Až se zahojí tvá rána, toho dne budeš dokonale šťastný, toho dne nalezneš i vzácnou perlu nejvyšší ceny.

Ale jeho rána hojila se zvolna a norci vynášeli na břeh samé prázdné škeble. Bylo jich kolem něho nakupeno již celé pohoří.

A zvolna vyprchával čas, pro nějž byli norci najati: zítra skončí se třicátý den, poslední den lovu.

El Hasan oblékl se v nejkrásnější roucho, natřel se mastmi, navoněl se vůněmi a vyšel na břeh. Oblékaje se, pohlédl na ránu, a opravdu, zdála se mu menší.

Když stál v obvyklé póse s hlavou zahalenou turbanem a přihlížel lovu, přistoupil k němu náhle Junis a podal mu bílý muselinový závoj střísněný krví: donesla jej právě karavana, která křižovala s karavanou el Merzebanovou. Byl to závoj Fatimin a el Hasan pochopil.

Stál dlouho ztrnulý, jako do země vrostlý, a smysl snu jeho byl mu náhle zřetelný: i rána se zahojí, i perlu veliké ceny získá, i dokonale šťastný bude. „Přijď, svatá noci, která činíš nemožné možným a neskutečné pravdivým!“

Slunce chýlilo se k západu, vršil se třicátý den, když tu vzkřikl el Hasan mocným hlasem na norce:

„Sestupte naposledy a ve jméno pána těchto hlubin, Iblise.“

A norci sestoupili s pokřikem a ve jméno Iblise.

Ale pán poodešel na úskalí a vrhl se odtud do moře a utonul dříve, než objevili se s kořistí.

Vynesli pak norci perlu veliké ceny, větší než všecko, co snad měl kdy el Hasan majetkem, a podali ji Bališadovi, který přihlížel také lovu a viděl zkrvavený závoj Fatimin i sebevraždu el Hasanovu.

Ale Bališad vzal vylovenou perlu a rozdrtil ji na prášek a vmetl jej v moře. A když norci žasli a spílali mu pošetilců, kynul rukou a kázal sestoupiti jim tentokrát opravdu naposledy a ve jméno Boha jediného, vznešeného, přemocného, stvořitele lidí a džinů při písmě na prstenu Šalomounově, synu Davidovu, a s jeho požehnáním.

I sestoupili norci naposledy a brzy vynesli perlu mnohem větší ceny, než byla perla roztřená nedávno Bališadem.

A když Bališad vzal do rukou perlu nevídané velkosti a krásy, zvítězil v něm jako by divem mudřec a básník nad zmučeným člověkem a Bališad, duse slzy, díky činil Bohu jasným hlasem.

„Sláva Bohu, jedinému a věčnému, díky mu za smrt, kterou dal jako účinný lék těm, jimž selhaly léky ostatní.

Díky od věků do věků jedinému a beze změny, který nemá ani podoby, ani barvy, ani tvaru, ale jímž žijí všecky podoby, barvy, tvary, city, zmatky i bědy; který nemá mezí, ale sám položil meze světu i člověku, zvířeti i rostlině.

Díky i za slovo i za zpěv, který nese se nad trudem lidským a lehkostí přemáhá tíhu jeho jako tato perla překonává všecku hnilobu a prázdnotu svého okolí, krása nevědoucí o bolesti, jež ji zrodila, požehnaný sirotek, nevědoucí o muce a smrti svých rodičů."

I donesli perlu tu kalifu Rašidovi a nazvali ji jetima, což se čte sirotek a vykládá buď na vzácnost její, že není jí podobné, nebo, jak jsme učinili my zde, na to, že otec její i matka její, jimž děkuje za to, že byla vylovena, zahynuli tak tragicky.

PSÁNO TUŽKOU NA STARÉM PAPÍŘE.

PSÁNO 1909.

UMĚNÍ A MISTR.

Sním sen, podobenství své čisté umělecké touhy.

...Jest stařeček, sešlý, směšný, pošílený stařeček, který se zachránil z jakéhosi velikého společenského převratu, řekni, revoluce; žalný trosečník; podivín, k posměchu všem lidem dneška. Děti plazí po něm jazyky na ulici a dospělí ohlížejí se po něm s pošklebkem nebo ukazují na něho prstem.

A tento stařeček je poslední představitel vymřelého umění, třebas italského bel canto — ale tento příklad není zcela čistý a nesmí se bráti doslova: bel cantu lidé, alespoň několik starých lidí ještě dnes trochu rozumí a snad jsou i zpěváci, kteří jej ještě pěstují, byť v úpadkové formě. Řekni tedy spíše starého italského baletu, jak o něm psal Stendhal: takový Viganò nebo spíše poslední jeho učeň a žák.

Tedy: poslední představitel umění zcela starého, stylisovaného, konvenčního. Dnes jest konvence, do níž bylo vsazeno, rozbita, a umění leží před tebou na zemi jako vypadlá inkrustace nebo drahokam. Nikdo nezná, več bylo vsazeno, k čemu sloužilo, odkud se na ně musíš dívat, aby mělo

smysl. Nikdo by mu dnes již nerozuměl, i kdyby se mohlo ještě dnes provozovat; ale nemůže se provozovat: není prostě lidí, kteří je znají. Jest jen můj stařeček a ten mne jemu učí.

Jest mrzutý, rozmarný, roztrpčený útisky osudu, pološílený. A Bůh ví, není to příjemný učitel. Opovrhuje dnešní dobou, opovrhuje i mnou. Mizerná trpasličí chasa, říká, vyrostla dnes a urvala moc; sprosťácká luza, která si musí porazit celý strom, aby si utrhla jeho plod; plebejci, těžkopádná sběř dřevěnkářská, která v dražbě po šlechtici-bankrotáři koupila předměty, jichž nedovede užívat; spásá květiny, k nimž má se jen vonět.

A bydlí můj stařeček v opuštěné staré čtvrti, přístupné v zimě ledovým větrům a z jara vůni z uzavřených, ukrytých zahrad, ve stínu starého chrámu nebo v přístavbě opuštěného paláce; a dům jeho jest uzamčen i ve dne. Zvonec jest v domě, starý zvonec o velkém černém srdci... slyším jeho žalný hlas, jak volá půl poplašně, půl kvílivě... slyším skřipot rezivého drátu vlečeného po dlouhé zatuchlé chodbě, když za něj táhnu.

A chodím k němu přes dvůr dlážděný běloučkými oválnými kameny, hladšími než oblázky, tak byly opláchnuty bezpočetnými dešti a lijáky; a bledé špičky churavých traviček pučí mezi nimi, nevyvolány sluncem a zrazeny dříve, než se zazelenaly.

Jedinečný jest pohled z tohoto dvora v létě do vykrojeného čtverce modrého nebe. Nebe zdá se odtud hlubší než odjinud, chvílemi až jako by hloubkou černalo; a ticho jest tu takové, že zdá se ti chvílemi, jakobys slyšel slabounký sykot roz-

střiklých obláčků, smýkaných a trhaných tahem větrným.

Vstupuji do zatuchlého zanedbaného pokojíku svého stařečka; voní tu starosvětskou vůní a květiny, které zalévá můj učitel na svém okně, pěstují se dnes již jen na hřbitovech.

Začínám své cvičení a slyším již sípavý hlas stařečkův, jak chybuji; slyším jeho posměšný hvizdot: un'altra volta, corpo di diavolo. A jeho suché vrásčité pěsti svírají se a zdvíhají; napřahuje rámě, jako by mne chtěl udeřit.

Ale já klesám k jeho nohám, objímám jeho kolena a šeptám: Mistře! Mistře! Jediný pravý mistře! Udeř! Bij! Ty smíš, ty jediný máš právo. Ty's kněz, jediný kněz jediné pravé Církve, protože není již věřících a není již kacířů.

— — — — —

A cítím: to zde bylo by pravé umění, umění bez naděje nejen na úspěch, ale i na slávu — umění, jehož zákony nesl by v sobě nevrlý, pošílený člověk: zákony, které se smísily do nerozeznání s rozmarem.

Jehož trestající a zhrdající kritika padala by z očí, které zřely kdysi krásný svět před potopou — svět, jejž milovali a navštěvovali ještě bozi a s jehož dcerami souložili ještě andělé.

Neboť tyto oči jediné mají právo líti jed a žluč po té spoustě vychladlého kamení, jemuž se dnes říká život.

Z ROKU POKOŘENÍ.

Žil jsem v cizím moderním velkoměstě nad velkou kalnou řekou. Žil jsem v něm uvězněn a pokořen, žil jsem v ohromné jeho skladbě jako jedna z nejmenších a nejspodnějších rozšlápnutých molekul. A chodíval jsem těsně při zdech, pod okapy, skrčený a pohrbený, v beztvarém houbovitém klobouce. A ohromná jakási tíha ležela na mých zhroucených plecích; dlouho nevěděl jsem odkud, až jednoho dne jsem pochopil, že to dvacet poschodí ohromné společenské stavby vrší se nade mnou. Řekněte, jak jsem neměl chodit zhroucený?

Bydlil jsem v ohromném starém kasárním domě, rozděleném pouze na nejmenší byty pro chudinu: tak vytěžil majetník z domu nejvíce. Tento dům byl jakýsi zmenšený obraz velkoměsta. Již proto, že v létě žehla tato příšera dusným prašným vedrem a v zimě profukoval jí jako jakýmisi ohromnými varhanami a skučel v ní vítr a mráz: většina oken i dveří přiléhala špatně. V létě sedaly kopy poodrostlých dětí před prahy na chodbách nebo na točitých schodech, a nebylo možno nepředstaviti si hmyz, který se slezl; bylo příliš patrno, že je nakupily na sebe první erotické pudy tak smutné u těchto zanedbaných, špatně živených a předčasně

zralých tvorů. V zimě valívaly se otevřenými dveřmi bílé chumle páry z vyvářeného prádla. Ale i v zimě i v létě čpěl celý dům jakýmsi ustydlým, připáleným omastkem, zápachem mně nejodpornějším. Tento pach, který prostoupil všecko a vpil se i do mých šatů, jak se mně zdálo, mučil mne nejvíce: on pozvedal můj poloprázdný žaludek neustupující ošklivostí.

Zde tedy žil jsem rok svého těžkého pokoření.

Ráno za soumraku ještě odcházel jsem do ohromného obchodu, kde jsem byl nejmenší z malých; otupovala mne tu nejhloupější mechanická práce a ubíjela ve mně poslední zbytek rozumu, vůle a soudnosti. A večer vracel jsem se domů a uléhal nebo spíše padal jsem na starý proleželý divan. A dlouho, dlouho hledíval jsem do stropu, pomalovaného oprýskanými růžemi, a ryl jsem ve svých čerstvých ranách s jakýmsi tvrdošíjným vzdorem. Přemítal jsem v lačném srdci, které jako by nemohlo se jimi nasytit, všecky hrubosti, urážky a ústrky, jež jsem za den utržil. A do toho mísil jsem nenasyceně vzpomínky na kde které ošklivé, trapné nebo pokořující divadlo, jehož jsem byl svědkem: vzpomínku na oznobené, červené a rozsekané ruce učedníků, kteří je musili neustále máčet v slaných roztocích, vzpomínku na lidské soumary poháněné v kruhu téže mechanické práce, obrazy bičovaných koní i mučených dětí.

Nerozsvěcel jsem nikdy lampy. Pohled na její ssedlý žlutý olej, na sklo povlečené speklou vrstvou prachu, v němž zaschla od loňska křidélka polapených jepic, plnil mne ošklivostí. A v pravdě, ani na svítivo nebylo.

Ležel jsem na pohovce a rozdíral jsem bídu svou i cizí, možno-li tak říci, jakýmisi zkrvácenými dlaněmi srdce v drobounký prach, který jsem pak přemítal do únavy hlavou, jako přemítají písek převrácené přesýpací hodiny. Vyčerpal-li se repertoir bídy mé i cizí... ruk... zatřásl jsem hlavou jako došlým strojem a obráceným pořadem šlo totéž defilé vlastních i cizích obrazů. Lehynká horečka dostavovala se vždycky na konec a v ní usínal jsem ohyzdnými nepokojnými sny, mučivými jako můry a vytřeštěnými nelidským jakýmsi zorem do světa studených bezkrevných přízraků.

I zmučené a podryté srdce má své horečky a mátohy; jsou jen tíže postižitelné než fantomy rozkládajícího se rozumu.

Kteréhosi únorového večera vrátil jsem se domů se srdcem jaksi přetíženějším ošklivostí a ustydlejším hnusem než jindy.

Chef byl ten den hrubší, kolegové surovější, chudý oběd v ohyzdné jídelně nestravitelnější, voda v baňatých tlustých lahvích na červenobíle kostkovaných ubrusech teplejší a jaksi tyfosnější než jindy. Venku tálo, studené bláto slizilo se všude. Vzduch čpěl dýmem a lidé o přežvýkavých vylezlých očích byli nasáklí připáleným tukem. Rozmrazilo mne ošklivostí.

Nudno bylo žít.

Nelehl jsem ten večer jako jindy na starý divan, ale přikročil jsem instinktivně nějak k oknu a otevřel je. Nešlo to zcela lehce; nebylo otevíráno snad již rok. Vedlo do malého dvorka hlubokého jako zatuchlá studna. Neviděl jsem v první chvíli z něho nic než vlhkou černou jámu. Opřel jsem

se o lokty a vykláněl jsem se víc a víc přední částí těla. Hle, jak by bylo snadné převážit se! A není k tomu opravdu již mnoho potřebí. Stačí snad již jen posunout se o dva nebo tři centimetry. Podivně se mně ulehčilo z této myšlenky.

V tom zadychlo mně cosi do tváře, sladký a hluboký, plnodechý závan z jakýchsi nebeských plic.

Byl jsem tak pokleslý na duchu, byl jsem tak vychudlé naděje a víry, že nedovedl jsem ihned pochopit svého štěstí. Neboť bylo to mé štěstí, co mne v tu chvíli hledalo a nalézalo: vůně mého rodného mládí. Jsem horské dítě a žil jsem dlouho, dlouho mezi lesy, a co zavonělo na mne v tu chvíli z dola, byla smolná vůně dříví. Ano, vám smolná vůně dříví, ale mně polibek nejsvětějších úst.

Ó lesy, rodné lesy, jak velkodušně přihlásily jste se tu ke mně, ke mně, pokořenému, ke mně, zbídačelému!

Snad dvě léta neměl jsem již v neděli koruny, abych si mohl vyjet nebo vyjít mezi vás. Snad dvě léta již neviděl jsem lesního stromu, já dítě hor, zaprodané do nakupených mass kamení, vězněné v jeho labyrintech!

Dole skládali dříví, krásné rozřezané štěpiny, a srovnávali je do pravidelných hranic.

Vonělo ještě pryskyřicí, a temný zvuk, který vydávaly špalky, jak narážely na sebe, byl melodický a žvatlavý jako dětská píseň.

Nikdy již večer nepadal jsem na divan. Vždycky již přestával jsem své ponížení u okna. Tam pil jsem očima i čichem své lesy, své mládí, tu trochu, která mně z nich dnes zbývala. Ale byť

krůpěj, byl to přece pozdrav veletoku. A já slýchal jej od té doby již šumět za hradbami tohoto rozlehlého veleměsta a já učil se již v jeho slavné mocné písni utápět své hoře a svou bídu.

Začal jsem sílit nějak na tajemné pryskyřičné vůni svého ubohého dříví.

Můj uspaný, umučený mozek probouzel se pod tímto aromatickým dotekem k životu jako zkřehlý člověk, kterého ponořili do vody.

A nadešla, nadešla chvíle, kdy měl jsem korunu na vyjížďku mezi vás, dobrodincové moji, mé lesy.

Když jsem sestoupil po letech poprvé na venkovském nádraží a uviděl na obzoru vaši temnou massu, položenou na pahorcích jako modrý mrak, zachvěla se pode mnou kolena a já zavrávoral.

Nevěřil jsem, že nohy donesou mne k vám.

Vysílený vlekl jsem se těžko, ale dovlekl jsem se.

A jak jsem vkročil do vás, zmohlo mne všecko mé vnitřní napětí, spousta utlačených sil protrhla hráze a já padl tváří do vašeho mechu jako podťat a plakal, plakal jsem pláčem, který mne lámal jako vichr a který mnou cloumal jako opilcem.

A slzy, žhavé slzy tekly po mých lících.

Měly tolik co odplavit.

Tolik bylo, co mělo pod nimi zjihnout.

Ledová kůra, která obemkla mé zmučené srdce tisícerou obručí, vrstvy a vrstvy zmrzlého bláta, které je sevřely za rok mého ponížení ve veleměstě.

MODLOSLUŽEBNÍK.

PSÁNO R. 1911.

I.

V šedesátých letech minulého století přistěhoval se do krásného jihočeského města starý pensionovaný důstojník, plukovník Müntz. Vrátil se vlastně do svého rodiště, z jehož jednoho renesančního domu na náměstí byl kteréhosi záříjového jitra jako hošík vytržen a přesazen do vojenské školy v říšském městě. Ale poněvadž od té chvíle uplynulo půl století, nenalezl nejen rodičů, ale ani příbuzných: všecko zatím pomřelo nebo se odstěhovalo a chmurné město zastudilo starce v kalný listopadový den, kdy vkročil zase po tak dlouhé době do jeho úzkých uliček, jakousi zlobnou, skoro opovržlivou nudou tím vtíravější, čím méně vracel se do něho jako vítěz nad životem.

Rozešel se se svým povoláním ve zlém a odvrátil se od něho pln hořkosti. Byl vášnivý voják, a vojáctví bylo mu nejen slavným úřadem, nýbrž přímo světovou důležitostí; jediným stavem, který povyšoval člověka na muže; a povinnosti své plnil podle toho Müntz nejen horlivě, ale i s jakýmsi hrdým výlučným fanatismem. A přes to nebo snad právě proto znesnadnil se se svými představenými:

snad nový duch vnikal do vojska, snad žil se přelom časů, kdy staří obmezení vášnivci a horlivci ztrácejí přes noc kurs a stávají se ráno skoro hastroši, snad domníval se tak jen Müntz — ať tak, ať onak: minuli ho dvakrát při postupu a Müntz odešel z vojny s ostnem křivdy a urážky v hrudi.

Rodiště Müntzovo bylo krásné staré město s tvrdým gotickým a renesančním jádrem. Někdejší pevnost, seskupená na malé ploše, tyčila a ježila se ostnatě chmurnými lomenicemi a štíty, jež tak výbojně přešlehávalo jarní slunce, když vpadalo světelnou fanfárou do tmavých ulic, a k nimž tak jásavě vzlétal třepetavý zvuk vojenské trubky: neboť H*** měl značnou vojenskou posádku. A právě tato okolnost rozhodla, že Müntz neusadil se ve vlastním městě, nýbrž mimo hradby, v předměstí, o samotě: chtěl míti pokud možno nejméně společného s městem obydleným vojáky, jichž nyní nenáviděl, a měšťáky, jimiž i nadále opovrhoval a které si i nadále hnusil.

Náhodou bylo možno lacino najmouti podivný dům na konci města, skoro již v polích, patricijský dům, který postavil v osmnáctém století mocný knížecí úředník své milostnici a v němž později kvasívali a hýřívali mladí princové se svými šlechtickými druhy jaksi stranou a mimo vědomí moci otecké; oprýskaný dům pochybné pověsti, s jehož stěn vál jakýsi zakyslý pach, smíšený z provokativní voňavky a silného tabáku, podezřelý odeur špatného místa a šlechtické herny, s pustnoucí zahradou, jejíž chodníky, dávno již nečeřené lehkými ženskými střevíčky a nebrázděné mužskými jezdeckými botami, zarůstaly lopuchou a kopřivou.

Sem přestěhoval se tedy plukovník Müntz s třemi krásnými dospělými nebo dospívajícími dcerami, dvaadvacetiletou Ritou, dvacetiletou Martou a šestnáctiletou Kaťou, a se starou hospodyní, kteréžto slovo krylo zde vztahy poněkud složité: nepřátelství, jež poutalo nyní k sobě jako by těžkým rezivým řetězem oba tyto lidi, starce-důstojníka a ženu nedalekou stáří, napovídalo již svou urputností a vytrvalostí v tomto věku, že nebylo asi stavem prvotným, nýbrž že vyvinulo se z citu jiného a asi opačného.

Vlaška Assunta, nedaleká padesátky, s hlavou karakterně ošklivou, přeměřila často zpod svých hustých klenutých brv nenávistně starce, když ji míjel, a plukovníkův vpadlý zrak odpovídal stejně a vyšlehl pokaždé zlým, opovržlivým plamenem; a žluté stařecké zuby drtily bezmocnou kletbu.

Co dovedlo sepnout k sobě tyto dva zavilé nepřátele, ne-li společná vina, která má jediná ve vesmíru smutnou výsadu, že zabydluje své peklo zároveň ledem i ohněm, aniž led roztaje a oheň se ulije?

Assunta vešla před dvacíti roky poprvé ve Veroně do domácnosti Müntzovy a vešla tam proti vůli jeho mladé churavé ženy, která ji dovedla sice později napětím všech sil na chvíli vypudit, ale ne trvale oddálit: Assunta vrátila se vítězkyní do domu důstojníkova, přivedena jsouc jím samým. Čtvrt roku na to zemřela Anežka poněkud nejasnou a rychlou nemocí; a brzy po její smrti záští, které propukalo pak již neustále z důvodů nejmalichernějších, rozcenilo se mezi mladou Vlaškou a stárnoucím důstojníkem. Docházelo k scénám, kdy

Müntz vrhal se na ženu se šavlí v ruce, aby ruka ta poklesla jakoby podťatá jediným výhrůžným slovem Assuntiným.

Srdce mužovo umdlelo dříve v tomto pustém a zákeřném zápase, zvláště když žena nalézala si spojence v dorůstajících dětech Müntzových, k nimž lnula podivnou láskou, opravdu mateřskou; stalo se kdysi, že malá Rita zastala se v hádce své pěstounky a drobnou pěstí postavila se na její obranu. Tu důstojník ustoupil na vždy; uzavřel se do jakéhosi pobledlého, zsinalého mlčení; zdržoval se co nejméně doma a nemluvil zde než nejnutnější; žil skoro úplně mimo domácnost, oddán zcela své službě, upíjeje se jí se stejnou vášnivostí a touhou po zapomenutí, s jakou jiní otupují se alkoholem nebo tabákem, vodkou nebo orgií.

Jen nejmladší dcerku, Kaťu, která byla odpuzována podivnou náhodou od Assunty a jež dorůstala uvědomění již mimo tento žalostný souboj, zamiloval si zamlklý a zarputilý otec podivnou churavou láskou, která mu byla oplácena se stejně chorou vášnivostí a výlučností; dítě, které žilo celý den jakýmsi dřímotným vegetativným životem, procitalo z něho jen ve chvíli, kdy otec vracel se domů.

Navinulo se mezi nima nejjemnější předivo, vznikla tajemná řeč polosiov poloposunků, poloznaků polozvuků, jíž se dorozumívali, již vypěstovali do podivné odstíněnosti a která vázala je již jako tajemná výsada až do smrti; a dítě z nepatrností, ze záhybů, v něž byl složen otcův plášť, nebo ze způsobu, jakým připiata byla jeho šavle, dovedlo vyčíst více než dospělí z jeho slov a s jeho

tváře. Stačilo slabé, prosebné, důstojníkem spíše dechnuté než pronesené jméno ‚Kátěnko', aby dcerka zanechala na ráz nejmilejší hry, opustila všecky dětské spoluhráče a vrhla se střemhlav k otci, jako by šlo o to, zachrániti jej z velikého nebezpečí.

Absolutní spolehlivost tohoto citu zvykl si plukovník klásti proti rozkolísanosti a nejistotě všeho ostatního svého života příliš proměnlivého a proradného, který nezdržel mu svých slibů; a čím více byl vytlačován ze života, čím více vylučovala se z něho jeho hrdost a pýcha, jež neznaly smlouvání a ústupků, tím dražší stávala se mu nejmladší dcerka. Její cit k němu byl mu nedobytnou pevností; zde, věřil, jest nezranitelný; sem nedonesou střely jeho potměšilého osudu; zde, soudil, bude vždycky pán a vládce; tato říše nemůže mu býti odňata ničím a nikým.

Když se rozhodl po poslední a nejtrpčí urážce vystoupiti ze služby a usaditi se v H***, nabídl Assuntě malý kapitál jako odbytné, ale hospodyně rozhodně odmítla: „Marně se namáháte; mně neuniknete. Půjdu s vámi i tam. Zde jste mně život otrávil a nyní byste mne chtěl připravit o jedinou radost, kterou mám: vidět vás trpět."

A Müntz skloniv hlavu řekl tiše s pohledem dalekým a ztraceným do sebe: „Pojď tedy se mnou! Uvidíme, kdo s koho: kdo koho pochová."

Když se přestěhoval do osamoceného panského domu za H***, bylo první starostí důstojníkovou, aby v zárodku přetrhal všecky nitky, které by se mohly napříst mezi městem a jeho rodinou. Nejen že sám s nikým v městě se nesblížil, ale odmítal

přímo a tvrdě každého, kdo chtěl se s ním seznámiti. Dcery byly krásné, a brzy vyskytly se i mezi důstojníky, i mezi úředníky mladí muži, kteří se jim chtěli dvořiti. Ale Müntz, sotva zpozoroval pokus o něco podobného, zastavil si vždycky takového ctitele a řekl mu svým nejsušším a nejtvrdším hlasem: „Nemám peněz, pane, nedostane věna. Marně byste se tedy namáhal a ji zbytečně kompromitoval. A toho snad přece nechcete? Doufám tak alespoň. Chcete být přece pokládán za čestného muže, že ano? Nuže, prosím, abyste ustal.“ A pokloniv se a nevyslechnuv omluv nebo vysvětlení, otočil se a odcházel s hrdostí, jako by vykonal velký čin.

A dcerám resumoval pak věc večer sentenčním tónem, jímž s nimi rád hovoříval: „Dnes jsem vás zase povýšil na šlechtičny. Isolovat se — první podmínka noblessy.“

A zatím co starší dvě dcery pokaždé odvracely se s kyselým pošklebkem a Assunta dusila stěží za dveřmi svůj zlý smích, vrhala se Kaťa k otci, laskala se s ním a šeptala v dětském blouznění, zalévajíc se na své bílé přečisté pleti slabounkým ruměncem:

„A mne povýšíš nejvýš, viď, tati? Já budu princeznou, že ano? Nedobytnou každému, viď?“

„Ty jí j s i,“ odpovídal stařec vážně, mysle při tom na svůj hrad, bezpečné útočiště od zloby a nejistoty životní; a schýliv k ní namáhavě tvrdý starý vaz, celoval obřadně její poněkud ještě červenou ručku malé přespolní školačky, pokrývaje ji při tom úplně pěnou svých bílých rytířských vousů, sešedivělých bez pohany a poskvrny na poli válečném.

II.

Dcery Müntzovy nechodily tedy do plesů, na výlety, na zábavy. Žily v domě nebo ve veliké zahradě, přilehlé k němu, a jedině ve společnosti otcově nebo Assuntině. Bývaly ovšem výlety do polí a lesů na jaře, v létě, na podzim, ale vždycky samotářské, bez sdružení s jinou společností; a byly v neděli a ve svátek dopoledne slavnostní chůze do kostela, ale ani ty nesblížily rodiny plukovníkovy s ostatním obyvatelstvem H***ckým, spíše naopak: v těch chvílích jako by všecka zlobná hrdost starého důstojníka vystoupila z vnitra na venek, opásala trojím nepřístupným valem celou jeho rodinu a odpudila teprve jak náleží kde koho od ní.

Starý voják a tři dcery s ním šly vždycky v neděli o půl jedenácté upiatě zvláštním stručným, nehovorným a nedružným krokem do hlavního chrámu a vracely se domů týmž krokem, jen ještě zkrušenější, jako by pod tíhou neviditelného břemene, které tam na ně kdosi vložil.

Müntz, jakmile se rozpadl se svým životním povoláním a se svou věrou životní v dokonalost vojáctví, naráz skoro znábožněl. Nebylo však v jeho nábožnosti nic citového nebo dokonce blouznivého: naopak, byla to tvrdá, urputná, ironickou životní nutností vynucená nábožnost, která vznikla z pýchy a potupy a z níž prýštila se ne láska k lidem, nýbrž jíž zdůvodňovalo se opovržení jimi. Jako by starý, uražený a pokořený žoldnéř vystoupil ze služeb svého nevděčného zeměpána a dal se do služeb pána většího a mocnějšího, čekaje od něho, že ztrestá

jeho dřívějšího vladaře — takovým dojmem působila hrdá, vnějšková a jaksi stále uražená nábožnost Müntzova.

Müntz jako by nyní říkal: „Nemám s lidmi již nic společného. Není mi nic po nich a jejich soudech. Můj Bůh jest nyní můj pán a nikdo jiný; nad všecku ostatní vrchnost jsem již vyrostl."

Život v starém panském domě byl k smrti smutný a nudný.

Müntz žil jen v minulosti, vášnivěji a vášnivěji zapřádaje se do své pře s ní; nic jiného nebylo starci na světě a v životě než urážka, kterou utrpěl ve své službě, než nevděk, který vzal, jak byl přesvědčen, za činnost výjimečně dokonalou a vzornou.

Záhy po svém příjezdu do H*** dal se do psaní: zapředl se do něho tak cele a slepě jako bourec do kukle. Léta pracoval na obšírném rukopise, který měl býti zároveň jeho pamětmi i ospravedlněním před budoucností, obžalobou jeho nepřátel i důkazem pro potomstvo, že arcivévoda N. vědomě mu křivdil v italském tažení, obětuje jej za cizí viny a hříchy.

Celé dny vysedal Müntz nad mapami a starými papíry, celé dny kreslil situace bitevní, položení vojsk a seřazení i pohyby pluků; a shrbený, s žlutou chorobnou tváří cele smrtelnou a ustydlou jako neproniknutelná maska, v níž žehlo jen dvé strašidelných zřítelnic plápolavým žárem, pokrýval velkými stařeckými písmenami žluté papírové archy. Den dohasnul, červánek doplanul a stařec stále nevstával od díla své vášně; marně lichotila se k němu Kaťa, marně lákala jej na procházku.

„Hned, dítě,“ říkal, „jen co dopíši tohle ještě. Zítra bych na to třebas zapomněl: můj prokletý usláblý stařecký rozum zapomíná na všecko, i na to, co mne může spasit. Abych měl čtyři ruce, kdybych chtěl zachytit všecko, co mně za den letí a blýská hlavou.“

Bylo již po půlnoci a ještě lila lampa kalný svit na horečný, uspěchaný, těžce čitelný rukopis starcův, na jeho bičovitě spletená slova, která hned jako by se choulila v děsu pod žlutým světlem petrolejovým, hned jako by prchala před ním do tmy jako stádo vyplašených nohatých pavouků.

Chvílemi zavyl venku vítr, roztřásl okenici, zapraskalo v nábytku nebo vedle v prázdném pokoji zasténalo cosi a vzrušený stařec vznášel pak z papírové kupy těžkou, jakousi nenávistnou modloslužbou opilou hlavu a třeštil pustě nepřítomné oči do prázdna. Byla to hlava, která zděsila i Assuntu, když ji jednou zahlédla; hlava, která otročila již cele jakémusi strašnému, pololidskému, polozvířecímu bůžku, mnohohlavé a mnohoruké pitvoře, božstvu, k němuž jedině dosáhala; ale přece božstvu, čemusi již neosobnímu a šílenému, a odtud děs a hrůza, jež z ní vály.

A venku kvetl a zrál život a střídaly se v rytmickém kole jaro a léto, podzim a zima; venku, mimo dům, duly a honily se větry opilé životem a vonné pylem, který přenášely s květiny na květinu, nebo semeny, jež ukládaly v půdě; venku líbalo se slunce s vodami a vlažná mračna obtěžkávala zemi. A všeho toho neviděl a necítil stařec, jako neviděl a necítil, že kolem něho vadnou a kysnou jeho dcery, a kdyby toho byl viděl, byl by

shledal samozřejmým a zcela správným, že se obětují na oltáři jeho polozvířecímu bůžku s ploským čelem a ukrutným, bezmyšlenkovým úsměvem kolem odulých, masitých rtů.

A stařec modloslužebničil dále a smilnil dále se svou neplodnou Chimerou, která mu vyssávala krev ze žil a střebala morek z kostí; stárnul v poslední době rychleji, než kdyby se byl ničil v nejpustších orgiích. Jeho ruce se třásly, jeho chůze byla vratká, jeho oči pohaslé a daleké, jako by pokryté mrtvým, mlhavým šlojířem, jeho hlava tupá a olověná; bylo třeba silných úderů do ní, aby procitla.

Kterési letní noci, kdy seděl zase nad svou prací, vytrhlo Müntze zaťukání jako by na okenní sklo v přízemí, kde spaly Rita s Martou. Nevýslovná úzkost zacloumala jím tak silně, že nemohl ani povstat se židle. A slyš, již zase! A za chvíli vnímal již zvuk jako by otevíraného okna.

„Biješ se se stíny a mátohami za minulou čest,“ prošlo mu na ráz hlavou v podivné jasnovidnosti, „a přítomná ti zatím uniká.“

Vstal, ale zapotácel se; nemohl udržeti se na nohou. A na ráz cítil se v podivném, žalném spuštění celé své bytosti slabým, vetchým a neužitečným jako zničený hadr, který zapomněli vyhodit na smetiště.

Chtěl vykřiknouti z hrůzy této prokleté chvíle, ale on, který velel jindy linii jízdy, dlouhé skoro čtvrt hodiny, a přehlušil svým hlasem dusot tisíce koňských kopyt, nenalezl nyní slova v hrdle; jen jakési bezradné zaskučení vydralo se z něho.

Dlouho trvalo, než se vzchopil a oblékl a plazil se o holi dolů se schodů.

Ale v chodbě zarazil jej nenávistný, planoucí pohled Assuntin.

Na ráz pochopil všecko; porozuměl, že jest zde na stráži: že jest spoluvinnicí jeho dcer, že jest více: jejich svůdkyní. A zachvěl se mrazem ošklivosti od temene hlavy k patě z ženské špatnosti, z vytrvalosti a podlosti ženské msty.

„Kam jdete? Co zde chcete?"

„Co jest ti po tom? Chránit tvé dcery od tebe, zmije."

„Styďte se! Mládí jste jim zničil a ani trochu nevinné radosti jim nepřejete. Takový starý hříšník. Vzpomeňte si jen, co jste tropil ve svém mládí. Žádná žena v městě nebyla před vámi jista. Jak jen mne jste omámil! Jak dlouho jste naléhal, až jste dosáhl svého. Muže tisíckrát lepšího než jste vy zavrhla jsem pro vás."

Stařec zasténal jen zdušeně a chtěl odstrčiti Assuntu z cesty. Ale byla silnější jeho a smýkla jím rychle stranou.

„Ani o krok dál, pokud tu stojím já."

Druhý den ráno zavolal si Müntz Ritu a Martu. Chtěl je zastrašit a uděsit starým způsobem; zrudl a bil rukou do stolu. Ale náhle zajíkl se a zmalomyslněl; pochopil v tu chvíli, že jeho čas již přešel a že hraje úlohu, s níž není.

A Rita, jako by uhádla jeho myšlenky, zasmála se mu v odpověď prolhaným hereckým smíchem a pronesla, neoslovujíc ho ani, nýbrž hovoříc o něm ironicky jako o někom nepřítomném v třetí osobě:

„Tati je výborný. Tati má patrně přízraky od toho dlouhého sedění a skládání. A neví ani,

jak je směšný. Nechtěl by nás snad naposled zavřít do kláštera, Marto?"

A mladší rozesmála se v odpověď stejně protřelým a podlým smíchem.

Tu chvíli pochopil stařec, že všecko jest ztraceno, že obě že vymkly se mu z rukou, aniž toho pozoroval, patrně za jedné z těch nocí, kdy obětoval svému bohu. Porozuměl, že jsou v nitru již zcela zkažené a že úplnou jejich zhoubu dovrší prostě čas, který sází rez i na nejčistší zbraně a přivodí k pádu věci i lidi nejpevnější a nejzdravější, natož nahnilé a nahlodané. Chtěl zachraňovat, chtěl trestat ještě, ne z rozmyslu, ale mechanicky, ze staré setrvačnosti — ale nedovedl přesvědčiti ani sám sebe o smyslu a užitku toho všeho. Dcery usmály bez námahy první náběhy k tomu, jako hospodyně ulívá z nahodilého střepu první bezmocný pokus slabé jiskry o požár.

Tu neděli nešel poprvé Müntz do kostela. Styděl se ukázati se na veřejnosti; představa, že jsou lidé, kteří vědí o jeho hanbě, byla mu nesnesitelná; zdálo se mu, že by neustále za sebou slyšel dušený chechtot buď milenců svých dcer nebo někoho, kdo ví o úspěších jejich u nich — u dcer plukovníka Müntze.

A ze studu zůstával i nadále již doma. Přerušil úplně své spojení s Bohem, aby oddal se již jen zcela svému temnému bůžku. —

Zošklivil si i denní světlo; zdálo se mu, i že ono spojilo se s jeho nepřáteli a chechtá se marnosti jeho boje. Postřehl kteréhosi rána, jak leží s jakousi, jak se mu zdálo, ironií na jeho rukopise, jako by jisté si svého příštího vítězství, až lehce

a bez námahy, pouhým opětovaným dotykem, zmaří jeho temnou síť, dílo jeho probdělých nocí, odřeknutých mělkému a krátkému spánku stařeckému. „Vybělí jednou úplně rzivý inkoust mého rukopisu, vypije mou mstu jako ranní rosu a ani pára nezdvihne se po ní,“ prošlo mu při tom stydnoucím srdcem a rty jeho vyrazily kletbu.

„Ó, moci strhnouti slunce s nebe, ó moci je zhasiti, ó moci ponořiti celý svět do věčné noci, věrnější mé spojenkyně!“

A dvě drobné slzy bezpomocného pokoření stékaly zvolna po vyhublé tváři stařecké a zrývaly ji žhavým rydlem.

Častěji a častěji bolel jej nyní jasný den, a stařec často i odpoledne uzavíral okenice, a rozžehnuv lampu, psal při ní na svých pamětech.

Lidé městští usoudili o něm, že sešel s rozumu, a mínili, že by jej dcery měly odvézt do hlavního města do ústavu pro choromyslné.

III.

Müntz, pokud nepracoval na svém rukopise, soustředil se nyní zraněným a vydrážděným zájmem na Kaťu; poprvé v životě stalo se mu, že rozděloval se mezi dvojí vášeň, starost o dceru a boj o čest; a svár jejich lámal jeho stařecké tělo horečkou posud nepoznanou.

Kaťu oddálit od sester, ochránit ji od zlého vlivu jejich a Assuntina, udržet svou vládu nad její duší, to bylo nyní křečovitou snahou starcovou. Zde, cítil, rozhodne se jeho bitva; zde porážky

by nesnesl a nepřežil; zde bylo jedině možno zasáhnout kořen jeho života.

Každou chvíli vstával nyní od práce a volal k sobě dcerku a dlouho a zpytavě zabodával jehly svých sivých rysích zraků do její bledé, měsíčné, poněkud japonské tváře se šikmýma očima, rozříznutýma do mandlového tvaru a vyplněnýma jako by čerstvě sprchlou a rozlitou krůpějí bezedné tmy. A pouštěje hlavu její ze svých žilnatých, třaslavých rukou, mumlal vždy cosi, čeho se děsila Kaťa jako zaklínadla.

Bázeň bývá vynalézavá, a Müntz vypracoval si plán, kterým chtěl dcerku odvrátit od života, od lásky, od muže, a zachovat ji sobě, své pýše, svému temnému božstvu.

Brával ji nyní na dlouhé procházky a učil ji hnusiti si život a lásku i její úkony. Pomlouval jí soustavně muže, líčil jejich surovou povahu, brutálnost jejich útoků erotických; snažil se tak vzbuditi v dceři hnus před mužským dotykem. Hrůza dodávala slovům jeho výmluvnosti, a tíseň, z níž hovořil, vynalézala slova, která zněla jako krákot havraní nad popleněnou zimní krajinou, obrazy, jež děsily jako hieroglyfy, črtané šarlatovou pekelnou barvou na pozadí tmy a noci neviditelnou rukou duchovou. Starý voják podobal se v těchto chvílích zvášnivělému asketovi, který kázal středověkému posluchačstvu proti smilstvu a jiným hříchům tělesným. Jeho fanatism nešetřil ani dívčího studu dceřina a volíval bez rozpaků výrazy odborné, slova ukrutná ve své věcné střízlivosti; ano, byly okamžiky, kdy popisoval jí erotické děje jako studený anatom zdvojený nenávistným a zhořklým mnichem.

Ale krajní horlivost jeho obrátila se proti němu. Dítě, zraněné ve svém studu, prchalo od otce a ukrývalo se před ním; a později jeho předčasně vzbouřená a otrávená zvědavost vedla je právě k tomu, od čeho je chtěl starý důstojník na vždy odvrátit.

Kteréhosi dne utekla se Kaťa od otce k Assuntě, která se zasmála v duši vítězoslavným smíchem jako nad získanou kořistí — zasmáti se nahlas netroufala si. odvrátila ji od toho její vrozená chytrost, bázeň, aby neodpudila od sebe dívky sotva získané.

„Ubohá beruško!" řekla jí, přihlazujíc jí plavé vlasy na drobné hlavičce, „ubohá beruško, nedej si otravovat život nikým, ani ne otcem. Je podivín a děsí tě strašáky. Ujmu se tě sama. Uvidíš, jak je život krásný," dodala a jakýmsi hereckým úskokem nalezla v tu chvíli v sobě i odvahu, napodobiti dávno zapomenutý sykavý vzdech, kterým pije roztoužené mládí vzduch jako kouzelný nápoj.

A opravdu byla to Assunta, která doručila Katě brzy potom první milostný lístek z města. A dívka ssála jeho vůni s týmž vzdechem, který odpozorovala Assuntě; a zasvětitelka její do domnělých kras a radostí životních stála nad ní s blaženým, rozzářeným úsměvem kuplířčiným: věděla, že učelivá dívka půjde již její drahou.

Starý důstojník prožíval poprvé v životě žárlivost, které nepoznal skoro v mládí, kdy nabízely se mu a vzdávaly se mu ženy skoro samy. A tato žárlivost na vlastní dceru vyvolávala v něm podivný citový zmatek, který podobal se některou chvíli úžasně rodící se lásce. Kdo by jej byl viděl se sklo-

něným stařeckým hřbetem, s napiatým žilnatým krkem a s rozdoutnalýma zapadlýma očima, jak v noci naslouchá úzkostlivě u dveří ložnice Katiny jejímu dechu, byl by jej pokládal spíše za žárlivého vášnivce než za starostlivého otce. A vědomí toho, zdá se, šlehlo i občas starou omámenou a dusnou lbí starcovou, neboť na ráz prchal odtud pak v trapném zděšení, s tváří ssinalou, jako by osvětlenou mžikovou soudnou září zabíjejícího blesku, vrženého se mstné oblohy.

Byl dusný červnový den, když Assunta donesla Katě z města lístek od husarského poručíka, hraběte K., který se ohlašoval k ní návštěvou na pozdní večer.

Kaťa chodila celý den jako ve snách, omámená a utonulá v jakési dřímotné letargii. Její první ctitel, jehož schůzky s dívkou prostředkovala Assunta, opustil ji krátce před tím a jí zpustl svět a v duši usadilo se jakési mstné, mučivé sebeopovržení, nevyplenitelné jako žravý rez; Kaťa cítila se nyní jakousi poplivanou a pohozenou věcí a v tupém zoufalství řekla si stokrát v posledních dnech: Budu toho, kdo mne první zdvihne a setře se mne slinu.

Dnes byla již od rána podivně vydrážděna. Hnusilo se jí všecko a ona sama sobě nejvíce. Z otcova pokoje vál jí na chodbu jakýsi zakyslý puch, a celý dům ostatní čpěl mastným kouřem, jakoby olízán jakýmsi ohromným dusným jazykem; i jí, zdálo se, dotkl se tento nesmírný slintavý ještěří nebo ropuší jazyk, i ona jest jím nakažena a odsouzena k ohyzdnému konci, jako všecko kolem ní.

Skrývala se v zahradě, nořila hlavu do chladné trávy a do rozkvetlých jasmínových keřů a přece

nemohla se vyplakati ze své ošklivosti a dovzlykati se pokoje a jistoty.

Rita šla mimo, povšimla si jí a řekla zkušeně a rozšafně:

„Tak se vyplač, beruško; já plakala také. Tak to musí být. A pak čiň jako my. Nebo chceš věčně chodit v těchto hadřících?“

Setmělo se a Kaťa jako v poslední záchraně vyběhla na chodbu, kam vedly dvéře otcova pokoje, a zasténala štkavě: „Tatínku.“ Ale ku podivu, stařec, snad poprvé, jí dnes neslyšel; seděl při lampě, při zavřených okenicích a zamčených dveřích, po dlouhé době zase úplně zabořený do svých papírů, úplně hallucinovaný svým božstvem.

Dívce zdálo se to býti osudným znamením.

Tiše vklouzla do svého pokojíku a jala se strojit k večernímu dostaveníčku do svých nejlepších šatů.

V zaskleném altáně, v poslední nejukrytější a zdivočilé části rozlehlé zahrady, připravovala zatím zkušená Assunta všeho, čeho bylo třeba k večerní milostné schůzce. I stůl byl pokryt bílým ubrusem, i láhve stály připraveny, ani na popelník a sirky nebylo zapomenuto.

Šlo na desátou, když svedla Assunta tupou a bezvládnou skoro Kaťu s prvního patra do sadu. Bouřná mračna stála na západě; vzduch byl dusný a podivný vítr, který hned se budil a hned usínal, přeskakoval se stromu na strom, rozšumívaje je vteřinovým duchovým dotykem. Krátce po tom zazvonily ostruhy u hlavní branky a zaskřípěl písek na pěšince pod jezdeckými botami.

Tyto zvuky rozbušily šíleně dvojí srdce: srdce Katino a Müntzovo; neboť stařec jich zaslechl a okamžitě přiskočil k okenicím, jež skoro rozrazil. Zdálo se mu, že mužská postava mihla se mezi stíny, padajícími s korun stromových, a zaměřila k altánu.

Mžikem přepásal si třaslavýma rukama starou šavli přes župan a žalostný Don Quichotte klopýtal po schodech. Nešel přímo, obešel z předu velkým obloukem, aby nenarazil na Assuntu, kterou tušil někde na hlavní stezce. Asi za čtvrt hodiny prodral se ze zadu z houští k pavilonu. Okna jeho byla zastřena, ale stařec připlazil se kočkovitě ke skulině a viděl všecko.

Ztrnul hrůzou. Mladý husarský důstojník seděl na pohovce vedle jeho dcery — dcery plukovníka Müntze. Bylo to jako v těžkém, ošklivém snu. Zdálo se mu, že musí vzkřiknout z ohyzdné hrůzy této chvíle, aby všecko zmizelo. A ku podivu, v tuto záhadnou vteřinu nalezl jen slova, kterými před lety, mladý, volával k sobě Kaťu, tehdy dítě, od hraček a her dětských:

„Katěnko," zaúpěl stařec, „pojď ke mně."

A udivil se, že ho neslyší, že mu nerozumí, že neudeřila svou novou velkou hračkou o zem, že se nezdvíhá, že neběží střemhlav k němu.

‚Ááá,' prošlo mu na ráz starým mozkem. ‚Má dnes poprvé hračku, od které žena nepouští: muže, muže. Tu i do postele béře si s sebou. Chachacha.' A jakoby se zastyděl za své posavadní dětinství, vytasil šavli a vrhl se s kletbou, těžce zakloktanou v zadrhlém stařeckém hrdle, na dvéře, rozrazil je a ohrozil rázem překvapeného důstojníka. Rána

Müntzova dopadla a zkrvavila bílé záletné čelo; ale zároveň skoro chopily se starce dvě železné pěsti, vyrazily mu zbraň a mrštily jím ke dveřím. Dopadl těžce se schůdků, jen země zaduněla pod ním; a nepohnul již sebou.

Za hodnou chvíli ozval se teprve hluk příchozích, zatěkaly rozžaté svítilny, rozplašily stíny, jež vrstvily se již na mrtvém; ale ozvaly se i hlasy: Nechat ho, nehýbat jím, až přijde úřad!

Šli pro úřad a mrtvý znova osaměl.

Bouře blížila se kvapem; první krůpěje dopadly na zem.

Spustil se liják.

V tu chvíli vynořila se ze tmy Assunta a přehodila přes mrtvolu starý sešlý vojenský plášť, plášť, kdysi čestně zkrvavený na poli válečném.

A Müntz byl nyní pod ním jako poražená, ale neodhalená posud socha na vlastním náhrobku.

Poznámka k povídce „Z roku pokoření“. Povídka tato byla uveřejněna r. 1909 v „Novině“. Po dvou letech přihlásil se pan Karel Horký ve „Stopě“ s obžalobou, že povídka má jest plagiátem nebo parafrazí jeho črty „Pilin“. Opakuji zde znova, co odpověděl jsem mu již v „Novině“ z 28. června 1911: totiž, že „Z roku pokoření“ jest *zcela a naprosto majetek můj* vším, invencí i výrazem, poněvadž jsem před ní neznal črty p. Horkého. Nyní, když jsem si ji přečetl, vidím, že obě práce mají společný jen jeden bod látkový a ten jest patrně zcela náhodný; moji přátelé znají i vnější, životní podnět mé práce a vědí, jaká okolnost mně jej přinesla. Jinak, opakuji, obsahem, výrazem, formou není pražádného spříznění mezi povídkou mojí a črtou p. Horkého.

OBSAH.